

GEOGRAPHICA SLOVENICA

29

Matjaž Jeršič

**BLIŽNJA REKREACIJA PREBIVALCEV
SLOVENIJE**

**THE DAILY AND WEEKEND RECREATION
IN SLOVENIA**

UDK
911.3:796.035(497.4)

Inštitut za geografijo
Institute of Geography

Ljubljana 1998

Tisk Geographice Slovenice 29 je omogočilo
Ministrstvo za znanost in tehnologijo Republike Slovenije

Urednica — Editor
dr. Metka Špes

Uredniški odbor — Editorial Bord
dr. Anton Gosar, dr. Peter Jordan, dr. Peter Mariot,
dr. Marjan Ravbar

Prevodi — Translations
Branka Klemenc

Lektoriranje
Milojka Štampfl - Mansoor

Tehnični urednik — Technical Editor
Iztok Sajko

Založil — Published by
Inštitut za geografijo — Institute of Geography
1000 Ljubljana, Trg francoske revolucije 7, Slovenija

Tekoči račun 50100–603–4032

Odgovorni urednik — Responsible Editor
dr. Jernej Zupančič

Tisk — Printed by
VB&S d.o.o., Milana Majcna 4, Ljubljana

Naklada 600 izvodov

KAZALO

Uvod	7
Izhodišča proučevanja bližnje rekreacije	9
Osnovni pojmi: prosti čas, rekreacija, bližnja rekreacija.....	9
Razlike med časovno pogojenimi vrstami rekreacije.....	11
Dejavnosti v prostem času in rekreacijske dejavnosti.....	12
Rekreacija in pokrajina.....	14
Metodološki instrumentarij.....	15
Vsebinski vidiki proučevanja.....	16
Rezultati ankete o pristočasnem udejstvovanju prebivalcev	
Ljubljane, Maribora, Kranja, Kopra in Ptuja	19
Temeljne značilnosti vzorca.....	19
Prostočasno udejstvovanje.....	19
Prosti čas med tednom.....	19
Prosti čas ob koncu tedna.....	25
Razdalja potovanja bližnje rekreacije ob koncu tedna.....	42
Povezanost udejstvovanja z nekaterimi socialnodemografskimi značilnostmi.....	43
Pokrajinski vidiki udejstvovanja v prostem času – ob primerih dejavnosti	54
Športnorekreacijske dejavnosti.....	54
Planinstvo.....	57
Kopanje/plavanje v naravnih kopališčih.....	61
Alpsko smučanje.....	64
Športni ribolov.....	68
Lov.....	71
Kolesarjenje.....	75
Tenis.....	76
Razvojne težnje na področju športne rekreacije kot dejavnik spreminjanja pokrajine.....	77
Uveljavljanje novih športnorekreacijskih dejavnosti.....	84
Obiskovanje sorodnikov, prijateljev, znancev ter obisk gostinskih lokalov.....	85
Vrtičkarstvo.....	88
Počitniška stanovanja kot učinek bližnje rekreacije.....	91
Dejavniki razvoja in razporejanja.....	92
Sklepni del	98
Intenziteta migracij v prostem času.....	99
Multifunkcionalnost bližnje rekreacije.....	100
Mnogostranska povezanost med rekreacijo in pokrajino.....	102
Bližnja rekreacija kot prostorski problem.....	106
Literatura	110
Summary	114

Devetindvajseti zvezek *Geographice Slovenice* je namenjen predstavitvi dela rezultatov raziskovalne naloge "Prostorska zasnova rekreacije", ki je med letoma 1995 in 1998 potekala v okviru Inštituta za geografijo v Ljubljani. Naloga, katere rezultate posredujemo v tem prispevku le v skrajšani obliki, je bila usmerjena v empirično proučevanje prostočasnih navad prebivalcev slovenskih mest ter njihovih pokrajinskih učinkov. Raziskavo je financiralo Ministrstvo za okolje in prostor, Urad Republike Slovenije za prostorsko planiranje.

S številnimi prostočasnimi aktivnostmi se lahko ukvarjamo le v pokrajinah s specifičnim naravnim potencialom in prijaznim okoljem ter z bolj ali manj zahtevnimi infrastrukturnimi objekti. Varovanje pokrajinskega rekreacijskega potenciala in smiselno infrastrukturno opremljanje rekreacijskih območij sodi, ob naraščajoči množičnosti in razvejanosti prostočasnih dejavnosti, med vedno bolj pomembne naloge prostorskega planiranja in urejanja.

Spoznanja o prostočasnem ravnanju in njegovem pokrajinskem učinkovanju so otežena zaradi izredno skopih kazalcev, ki so na razpolago za tovrstna raziskovanja. V sklopu naše naloge smo zato izvedli posebno anketiranje, v izbranih območjih pa tudi kartiranje. Težo strokovnega in organizacijskega dela pri izvedbi ankete sta prevzeli Marija Močivnik, dipl. geogr. in Ana Burnik Kosi, dipl. geogr. Posebej velja omeniti tudi sodelovanje mag. Dejana Cigaleta, dipl. geogr. in Matjaža Skobirja, dipl. ing. računalništva, zlasti pri analizi zbranih indikatorjev in računalniško oblikovanih grafičnih rezultatih.

»Dobrodošli. doma«

Prvič v tridesetletnem obstoju revije objavlja pričujoča številka Geographice Slovenice vsebino, ki osvetljuje nekatere pristočasne dejavnosti Slovencev. Izletniška in rekreacijska aktivnost Slovencev doslej še ni bila deležna tolikšne pozornosti, pa čeprav avtor, dr. Matjaž Jeršič, že od začetka sedemdesetih let dalje proučuje nekatere za ta prostor izrazite oblike. Takratne raziskave prekomejnega izletništva (»nakupovalni turizem«) so izpostavile specifični geopolitični položaj, ki ga je zasedala Slovenija v evropskem prostoru. Prirodno raznolikost je na tem obrobju razvite Evrope dopolnjevala kulturna in idejno-politična pestrost in specifičnost.

Z osamosvojitvijo Slovenije in dezintegracijo Jugoslavije so se turistične navade Slovencev* bistveno spremenile. Deloma zaradi splošne varnostne ogroženosti sosednjih sredozemskih območij v katere so se poprej usmerjali poletni počitniški tokovi Slovencev, deloma pa tudi zaradi (relativnega) blagostanja in (psihološko pogojene) odprtosti v Evropo in svet. Statistični podatki kažejo, da se nikoli doslej na potovanja po Evropi in na druge kontinente ni odpravljalo toliko slovenskih turističnih skupin, istočasno pa so Slovenci v novi, samostojni državi množično obiskovali topla in obmorska turistična središča. Rezultat izjemnega zanimanja Slovencev za pristočasne dejavnosti je, med drugim, tudi več kot 700 registriranih turističnih agencij. Z normalizacijo razmer v sosednji državi Hrvaški se Slovenci ponovno vračamo tudi v območja množičnejšega turističnega obiska v nekdanji jugoslovanski federaciji, obenem pa ohranjamo trende pristočasnih dejavnosti, ki smo jih zastavili v prvi polovici desetletja. Ob upoštevanju izletniške aktivnosti oziroma bližnje rekreacije Slovencev, ki jo obravnava pričujoča številka Geographice Slovenice, sodimo med najbolj dinamične in potujoče narode Evrope.

Metodologijo za geografsko izjemno bogato in empirično podkrepljeno študijo je avtor dr. Matjaž Jeršič dopolnjeval in nadgrajeval vse od prvih tovrstnih raziskav v Sloveniji dalje. Med leti 1993 in 1995 je v petih, geografsko različno pogojenih slovenskih mestih (Ljubljana, Maribor, Koper, Kranj in Ptuj) anketiral 2200 naključno izbranih oseb starejših od 16 let. Osnovna premisa raziskave je bila ugotoviti kolikšna je in kako je strukturirana bližnja rekreacije prebivalcev Slovenije oziroma v kolikšni meri prostor ali drugi dejavniki (klimatski pogoji, razpoložljivi čas, demografska struktura, kulturna tradicija/navade, i.p.d.) pogojujejo in vplivajo nanjo. Ugotovil je, da se je odsotnost zdoma iz pristočasnih nagibov, v primeri z isto v sedemdesetih letih povečala, vendar ne za toliko, kot so nekateri strokovnjaki napovedovali (od 25 % na približno 40 %). Večina rekreacijskih dejavnosti se odvija še vedno v okviru doma. Število športnih panog s katerimi se Slovenci ukvarjajo oziroma jim namenjajo svoj prosti čas je narasla iz 33 na 48. Posebno priljubljene športno-rekreacijske dejavnosti Slovencev so: planinstvo, kopanje, alpsko smučanje, ribolov, lov, kolesarjenje in tenis. Med bolj priljubljene pristočasne aktivnosti Slovencev sodijo tudi obiski gostinskih lokalov iz družabnih nagibov – med 24 % (restavracije) in 52 % (bifeji), vrtičkarstvo (21 % anketirancev) in obiski ter rekreacija v in ob počitniškem bivališču (26.134 v RS). Analiza zgoraj omenjenih dejavnosti je, glede na zastopanost bližnje-rekreacijskih zvrsti, izoblikovala štiri osnovne skupine Slovencev. V prvi skupini se rekreacijski motiv povezuje z manualnim delom (gradnja hiše, obdelovanje vrtička, ...), ki prinaša materialne koristi (pridelki) in psihično zadovoljstvo obenem; to skupino opredeljuje lastništvo posesti. Drugo skupino pogojuje socialni motiv, ki daje prednost obiskovanju lokalov in sorodnikov, prijateljev in znancev. Tretjo skupino oblikuje šport v najširšem pomenu besede; ob krepitvi telesnih aktivnosti

* uporabljen v smislu državljanov Republike Slovenije.

se utrjuje tudi psihična moč posameznika. Četrto, najmanj številno skupino definira pasivna rekreacija izven doma; ta obiskuje kulturne, športne in zabavne prireditve.

Navade Slovencev na področju rekreacije so vse bolj podobne, če ne celo izrazitejše kot med prebivalci držav Evropske zveze. Pri uveljavljanju novih, modnih pritočasnih dejavnosti sploh ni (več) zamika. Prav tako ni (več) bistvene razlike v splošnih pritočasnih navadah. Slovenci smo tudi vse bolj podobni sodobnemu evropskemu turistu, ki si v letu privoščii dvojce ali celo troje počitnic. Te počitnice so zato krajše in intenzivnejše kot nekda. Pogosto pa Slovenci pozabljamo, da se da adrenalina ali spokojnosti polne počitnice užiti tudi v manj razvpitih, a izredno zanimivih slovenskih turističnih krajih. Te spregledamo, saj Slovenijo enačimo z lastno (sekundarno) nepremičnino ali priljubljeno pritočasno dejavnostjo, h kateri se zjutraj odpravimo in se z nje zvečer vračamo. Cestni križ Slovenije je tako zatrpan z avtomobili s slovenskimi registracijami ob poletnih vikendih iz in proti morju, pozimi iz in proti goram, na jesen iz in proti Dolenjski in Štajerski.

Na slovensko turistično infrastrukturo v tukajšnjih turističnih krajih skorajda pozabljamo, ko med bližnjo rekreacijo (ali po njej), ki ji je izhodišče dom (ali sekundarno bivališče), tehtamo le kam bi se med kratkim prazničnim časom podali. Ponavadi izberemo tujino ali več enodnevnih izletov. Raziskava, ki so jo opravili na Centru za promocijo turizma je pokazala, da se ob koncu tedna odpravi na izlete kar 51 % Slovencev. Tam so pripravili programe aktivnosti, ki bi naj obiskovalce slovenskih zdravilišč, gorskih krajev, mestnih središč, sredozemskih območij in drugih privlačnih točk v Sloveniji zadržali dlje – in ne le preko dneva, v soboto ali nedeljo. Ciljna skupina te akcije oziroma ponudbe konectedenskih/prazničnih počitnic v Sloveniji so družine. Prednostno v pomladnem in jesenskem času naj bi jim bila ponujena polna sezonska ponudba dejavnosti v turističnih naseljih in hotelsko-gostinskih obratih. Akcijo »Dobrodošli. Doma« so podnaslovili z besedami »Dolg vikend so kratke počitnice« s čemer so želeli slediti evropskemu trendu ter, kot dopolnitev krajšim letnim dopustom, promovirati konectedensko rekreacijo z vso ponudbo, ko jo slovenski turistični kraji nudijo: prenočišče, prehrano in raznovrstne pritočasne aktivnosti. Na spletnih straneh www.dobrodošli-doma.net turistični kraji in turistične agencije, od aprila 1998 dalje, predstavljajo pakete kratkih počitnic. Te so ponavadi bogate v ponudbi in cenene iz porabniškega vidika.

Geografiji se ponujajo novi izzivi. Glede na zvrst ali podzvrst rekreacije po času (konectedske, počitniške, ...) ali geografskem območju (doma, zamejstvo, tujina, ...) oziroma glede na druge značilnosti udejanja prostega časa se obeta geografiji še vrsta tej sorodnih raziskav. V njih bodo geografi izpostavljali prostor kot kvaliteto življenja. Ta bo vedno bolj dragocen, tudi iz vidika turistične rabe. Smotnost (iz)rabe prostora za bližnjo rekreacijo tudi v tem delu ni dokazana. Individualizacija in egoizacija prostora sta, skupaj s pestro, drobnoposestniško razdrobljenostjo, že v dobršni meri opredelili nekatera, iz vidika slovenskega turističnega gospodarstva, izjemno zanimiva območja. Potrebno bo ogromno naporov stroke in politike (v pravni državi), da bo izničila privilegije in rane, ki so jih v prostor vnesli prejšnji časi in ljudje. V tranzicijskih, sedaj profitno naravnanih državah prostor dobiva novo kvaliteto. V hlastanju po profitu pa prostor zlahka postane le ena izmed enakovrednih ekonomskih kategorij. Spregled dejstva, da je prostor (vsaj v Sloveniji in Evropi) omejena in neobnovljiva kategorija, vodi tržno naravnane družbe pogosto v neracionalne in ireversibilne odločitve. Tudi v ponudbi le-tega za pritočasne dejavnosti. Z opozarjanjem na potrebo po sonaravnosti v družbenem razvoju bi morali imeti geografi odločilno besedo.

dr. Anton Gosar

UVOD

Industrijski razvoj in z njim povezane socialne spremembe so po drugi svetovni vojni sprožili tudi nove navade pri preživljanju prostega časa. Prebivalstvu, ki se je zaposlovalo zunaj kmetijstva, je med tednom, zlasti pa ob koncu tedna, ostajal na voljo prosti čas, ki so ga lahko namenjali za različne dejavnosti, pa naj bo take, s katerimi so si izboljševali življenjske in bivalne razmere (npr.: dodatno "honorarno delo", delo na zemlji zaradi preskrbe z lastnimi kmetijskimi pridelki, zidava ali prežidava stanovanjske hiše), postopoma pa čedalje bolj tudi za tiste, ki jih uvrščamo med dejavnosti prostega časa v ožjem pomenu ter so namenjene pretežno sprostitvi, doživljanju in uživanju, obnavljanju telesnih in duševnih moči ali kulturnemu in družbenemu udejstvovanju.

V zadnjih letih opravljene raziskave so pokazale, da različni načini preživljanja prostega časa tudi čedalje močnejše vplivajo na pokrajinske strukture. Za izvajanje številnih rekreacijskih dejavnosti sta namreč potrebni posebna pokrajinska ustreznost in estetska privlačnost, saj se rekreacija, ki je namenjena razen obnovi telesnih in duševnih moči tudi razvoju osebnosti, pogosto navezuje na zavestno doživljanje pokrajine oziroma narave.

Prav tako je za posamezne dejavnosti v prostem času potrebna tudi določena infrastruktura (dovozne ceste, planinske poti, prostori za piknike, parkirišča, smučarske žičnice, igrišča za golf, kopališča, planinske kočice, gostilne, proge za hojo in tek na smučeh itd.), pa tudi javno dostopna zemljišča (zlasti obale). Številne oblike preživljanja prostega časa torej terjajo določen prostor in ustrezno pokrajino, opremljeno z rekreacijsko infrastrukturo.

Zaradi povečanega pomena rekreacije je treba pokrajinski rekreacijski potencial varovati in preurejati tako, da bo lahko služil tej funkciji. Zaradi množičnega rekreacijskega obiska se v posameznih pokrajinskih območjih zastrujejo problemi preobremenitve okolja, ki jo povzroča tudi neustrezno razporejena, oblikovana ali dimenzionirana rekreacijska infrastruktura ali pa sama rekreacijska dejavnost.

Varovanje okolja je bilo dolgo usmerjeno predvsem v proučevanje in odpravljanje problemov mestnih in industrijsko razvitih regij. Z raznovrstnimi oblikami preživljanja prostega časa, ki se ne navezujejo le na urbanizirana območja, temveč tudi na razmeroma naravne in ranljive predele, se čedalje bolj zastrujejo prostorska navzkrižja, katerih "povzročitelji", pa tudi "žrtev" je lahko rekreacija. Zato so za premagovanje številnih praktičnih problemov pomembni tudi raziskovalni izsledki o prostorskih zahtevah in učinkih ravnanja v prostem času.

Raziskava, o kateri poročamo, je bila usmerjena v proučevanje **rekreacijskih navad**

in njihovih pokrajinskih učinkov, in sicer na področje, ki ga označujemo s pojmom bližnja rekreacija.

S tem pojmom poimenujemo ravnanje prebivalcev in ustrezne učinke, ki se v časovnem pogledu nanašajo tako na prosti čas med tednom po opravljenih delovnih, rednih izobraževalnih in oskrbovalnih dolžnostih, kot na prosti čas ob koncu tedna, to je od petka popoldne do nedelje zvečer in med prazniki. Beseda bližnja pomeni, da gre za dejavnosti, ki so v prostorskem pogledu omejene na območje kraja stalnega bivanja in na njegovo okolico.

IZHODIŠČA PROUČEVANJA BLIŽNJE REKREACIJE

Osnovni pojmi: prosti čas, rekreacija, bližnja rekreacija

Posebno obrazložitev namenjamo v uvodnem delu pojmovoma prosti čas in rekreacija, ki ju uporabljamo v nadaljnjem besedilu. Pri omejitvi tako imenovanih "prosto-časnih" in rekreacijskih dejavnosti namreč naletimo na pomisleke, ki jih pobuja prav nejasnost oziroma nedodelanost obeh pojmov.

Pojem **prosti čas** lahko razumemo in omejimo različno. Lahko gre za:

- Prosti čas po opravljenih poklicnih (zaposlitvenih) dolžnostih.
- Prosti čas po delu in po nujnih reproduktivnih opravilih, kot so prehranjevanje, telesna nega in spanje.
- Prosti čas po vseh produktivnih in reproduktivnih dejavnostih. Produktivne dejavnosti so lahko: redno zaposlitveno delo, honorarno (dodatno) delo, delo v gospodinjstvu, obiski v izobraževalnih ustanovah, obiski zaradi nujnih uradnih opravkov, dejavnosti v stanovanju delovne narave, kot so pospravljanje in popravila. Reproaktivne dejavnosti pa so zlasti: spanje, počitek, prehranjevanje in nega telesa (Schulz, H.J., 1978).

Definicije pojma prosti čas torej temeljijo pretežno na vsebini in omejitvi nasproti delovnemu času. Za uporabo v sklopu geografskega proučevanja je priporočljiva ožja omejitev pojma, ki obsega samo tisti prosti čas, ki ga namenjamo za "priljubljene" dejavnosti. To so po raznih raziskavah le dejavnosti rekreacijske in razvedrilne narave ter tiste, ki zadovoljujejo osebne interese posameznika in jih ta doživlja kot "prosto-časne". Pri členitvi namreč naletimo na težave, ki jih lahko osvetlimo z naslednjimi primeri. Za nekatere ljudi so določene dejavnosti neprijetna obveznost (na primer delo na vrtu, nakupovanje, igranje z otrokom), za druge pa prijetna sprostitev. Zato je "pravi prosti čas" subjektiven in odvisen od osebnega odnosa posameznika do določene dejavnosti (Freizeitlexikon, 1986).

Drug pojem, to je rekreacija, ponavadi vključuje dejavnosti, ki so namenjene osvežitvi organizma, zlasti z določenimi dejavnostmi, manj pa s pasivnim počivanjem (čeprav je potrebno tudi slednje).

Šele z industrijsko revolucijo v 19. stoletju so začeli rekreacijo dojemati kot družbenoekonomsko kategorijo. Beseda rekreacija je pomenila predvsem možnost za obnovo delovnih moči, hkrati pa tudi priložnost za razvijanje osebnosti. Navezana je bila na prosti čas, natančneje na "disposable time", prosto razpoložljivi čas oziroma čas, v katerem lahko poljubno ravnamo.

Povezava med delom, prostim časom in rekreacijo danes ni sporna. Zato je tudi

upravičeno govoriti o rekreaciji kot o temeljni človekovi potrebi. Šele z industrializacijo in togo ločitvijo (daljšega) delovnega časa in (zelo kratkega) prostega časa je postala rekreacija artikulirana potreba. Nujnost prostega časa ob koncu tedna in dopusta vsaj enkrat na leto je danes sama po sebi umevna in ne potrebuje več nadaljnje utemeljitve. To, kar je splošno priznано kot nujnost, je proizvod družbenih razmer, interpretacij in dogovorov (Lohmann, 1993).

Prosti čas med tednom, večeri pred prazniki, vsaj dvodnevni konec tedna in plačani dopust so časovni okviri, v katerih se lahko rekreirajo zaposlene osebe. V teh časovnih obdobjih lahko zadovoljujejo zelo različne rekreacijske potrebe. Tako v visoko razvitih industrijskih državah "postindustrijske družbe" govorijo tudi že o "doživljajski družbi" namesto o "prostočasni družbi". Podobni, a bolj fleksibilni, so tudi časovni okviri otrok in starejših, upokojenih prebivalcev.

Vendar ne smemo prezreti dejstva, da navedeno velja za tako imenovane razvite države, saj večina svetovnega prebivalstva v tako imenovanem tretjem svetu nima finančnih sredstev, ki bi mu omogočala rekreacijo, kot jo razumemo v razvitih državah.

Za Gröztzbacha (1981) je moderna rekreacija, ki se odvija v okvirih jasno definirane prostega časa, **posebno življenjsko področje**. Raznolikost modernih rekreacijskih oblik odraža različne motive, preference in organizacijsko-tehnične možnosti pluralistične urbanizirane industrijske družbe.

Povzamemo torej lahko, da je rekreacija integralen proces osebnostnega razvoja in obnove delovne moči posameznika z zavestnim oblikovanjem prostega časa, pri katerem igrajo poleg dejavnosti v domačem stanovanju ("indoor recreation") pomembno vlogo dejavnosti zunaj doma v za to primernih geografskih območjih ("outdoor recreation"). Z menjavo kraja so povezane oblike rekreacije, pri tem pa so, ob ustreznih doživljajsko bogatih naravnih in kulturnih razmerah, uporabljeni različni rekreacijski infrastrukturni objekti.

Ne smemo pa prezreti, da je uresničljivost rekreacijskih potreb odvisna od različnih dejavnikov, na primer od razpoložljivosti plačanega prostega časa, od obsega in (letne) razporeditve prostega časa (v odvisnosti od praznikov in šolskih počitnic itd.), kot tudi od kupne moči. Poleg tega igrajo določeno vlogo tudi starost, spol, stopnja izobrazbe, osebni interesi in individualni življenjski stil, tako kot tudi lastna mobilnost (subjektivna in objektivna). Šele iz uresničljivih potreb izhaja količinsko in kakovostno določljiva potreba, ki jo na trgu srečujemo kot povpraševanje.

V nasprotju s pojmom prosti čas je torej besedo rekreacija nekoliko lažje definirati. Na splošno pomeni rekreacija obnavljanje psihičnih in fizičnih moči ljudi, ki so ogrožene ali izrabljene zaradi enostranskih obremenitev. Gre torej za dejavnosti, s katerimi se ukvarjamo zaradi sprostitve in zdravlja, pa naj bo z uravnovešenjem med delom in počitkom (posedanje, ležanje), s spremembo okolja, ki vpliva na doživljanje in duševno razpoloženje ter za dejavnosti, s katerimi krepimo telesne moči (na primer s športom). Poleg tega lahko telesne in duševne moči obnavljamo tudi z dražilnimi vplivi nekaterih naravnih sredstev, na primer z vodo in podnebjem. Po mnenju številnih avtorjev je lahko rekreacija vsaka dejavnost, ki omogoča kompenzacijo.

Glede na to, koliko prostega časa imajo zaposleni ljudje na voljo za te dejavnosti, razlikujemo:

- dejavnosti med tednom, ki so vezane pretežno na stanovanje oziroma dom, na bližino doma ali območje kraja bivanja
- dejavnosti ob koncu tedna in praznikih, ki jih pogosto izvajamo tudi zunaj kraja bivanja, to je v njegovi okolici
- dejavnosti v počitniškem prostem času, vezane na dopust, ki traja več dni ali celo tednov; praviloma ga preživljamo v turističnih območjih s posebej ugodnimi pogoji za določene dejavnosti (na primer za smučanje, jadrnanje, plavanje, čolnarjenje) (Ruppert, K., Maier, J., 1970).

Razlike med časovno pogojenimi vrstami rekreacije

Ob upoštevanju omenjene delitve rekreacije na počitniško, tisto ob koncu tedna in tisto med delovnim tednom, to je nekajurno rekreacijo, ki je različnim avtorjem služila pri definiranju bližnje rekreacije, se postavlja vprašanje, v čem se počitniška rekreacija razlikuje od tistih vrst rekreacije, ki jih prištevamo k bližnji rekreaciji. Če namreč sprejemamo opredelitev, ki temelji na tej delitvi, se je treba vprašati, zakaj je taka delitev smiselna. Ali gre le za rešitev v sili, saj je pojav pač treba nekako definirati, ali pa tako vendarle omejimo neki pojav (ali skupino pojavov), ki ga označujejo določene skupne značilnosti?

Kot je bilo že zapisano, takšni delitvi rekreacije, ki temelji na časovnih merilih, v grobem ustreza prostorska členitev na rekreacijo v območju dopustniškega turizma, rekreacijo v območju izletniškega turizma ter rekreacijo pretežno v kraju stalnega bivanja ali na njegovem obrobju. Temu bi lahko dodali še rekreacijo doma, ki je morda za geografijo res manj zanimiva, ni pa povsem nepomembna.

V primeru rekreacije doma vsaj na prvi pogled manjka prostorska komponenta, torej tisti vidik, ki geografijo še posebej zadeva. Za geografijo je ta vrsta rekreacije zanimiva predvsem zaradi svojih posrednih vplivov na druge vrste rekreacije in druge dejavnosti. Tako lahko velika priljubljenost določenih pritočasnih zvrsti omogoči obstoj prodajaln. Na primer: priljubljenost gledanja televizije se odraža v obstoju televizijskih postaj, trgovin z zabavno elektroniko ipd. Pri tistih vrstah rekreacije, ki se uresničujejo zunaj doma, pa se pojavi kot pomemben dejavnik še menjava kraja in s tem povezan promet ter posebni pokrajinski učinki.

Pri rekreaciji v bližini doma gre za pot do kraja izvajanja rekreacije. Ta pot je sicer zelo kratka, kljub temu pa nastajajo s tem povezani prometni tokovi in vprašanje izbora cilja oziroma rekreacijskega območja. Na to se navezujejo tudi različni prostorski učinki, ki pa so skoncentrirani v območju, ki je blizu stanovanja udeleženca rekreacije in je takorekoč njegovo domače območje. Posameznik s svojo dejavnostjo v okolici doma torej hkrati neposredno vpliva na svoje bivalno okolje (Cigale, 1998).

Pri rekreaciji v zunajmestnih, izletniških območjih omogoča prepotovana razdalja spremembo okolja, ki je ena temeljnih značilnosti te zvrsti rekreacije. Ker so posebej privlačna območja ob ustrezni dostopnosti pogosto tudi močno obiskana, gre pri tem večinoma za območja, kjer so učinki bližnje rekreacije tudi najbolj opazni, zlasti še, če je v njih prisoten tudi počitniški turizem. Zato v njih prihaja do prepletanja bližnje rekreacije in turizma.

Lastnost, po kateri se počitniška rekreacija razlikuje od drugih vrst rekreacije, je večdnevno bivanje zunaj kraja stalnega bivališča, z njim pa je povezano tudi stopnjevanje intenzitete učinkov in povečanje njihove raznovrstnosti.

Seveda so meje med posameznimi obravnavanimi vrstami rekreacije marsikje zabrisane. Rekreacija v okolici doma skoraj neopazno prehaja v rekreacijo v izletniških območjih (npr. izletniška območja v neposredni bližini mesta), pa tudi območja izletniške in dopustniške rekreacije se pogosto prekrivajo. V nekaterih primerih so posamezni izletniški in dopustniški cilji posameznih oseb isti (npr. nekateri ob koncu tedna obiščejo območje, ki si ga kasneje izberejo tudi za preživljanje dopusta). Posamezne vrste rekreacije se med seboj pomembno razlikujejo zaradi razpoložljivega prostega časa in zahtev po različni kakovosti okolja in s tem povezanega doživetja. Pri tem je pomembna predvsem razlika med počitniško in drugimi vrstami rekreacije (Cigale, 1998).

Pri opredeljevanju bližnje rekreacije se je sicer treba zavedati številnih podobnosti s počitniško rekreacijo, kljub temu pa obstajajo določene posebnosti, ki upravičujejo njeno ločeno obravnavo. Za geografijo je zanimivo predvsem to, da so s tem povezane tudi drugačne oblike vedenja pri večini ljudi. Poti do ciljnih območij so pri počitniški rekreaciji praviloma daljše, načini preživljanja prostega časa deloma drugačni, posameznik je ponavadi pripravljen porabiti več denarja, časa in energije, kar na različne načine, posredno in neposredno, vpliva tudi na pokrajino, kjer se določena vrsta rekreacije odvija (Cigale, 1998). Posebej pomembno pa je, da se počitniška rekreacija praviloma navezuje na pokrajino z relativno visoko ustreznostjo za rekreacijo na prostem, medtem ko pridejo za bližnjo rekreacijo v poštev tudi pokrajinska območja z razmeroma majhno pokrajinsko primernostjo.

Dejavnosti v prostem času in rekreacijske dejavnosti

Če je rekreacija samo ena od oblik preživljanja prostega časa, se zastavlja vprašanje, katere dejavnosti lahko štejemo med prostočasne in katere med rekreacijske.

Načeloma bi lahko prištevali med pomembnejše **skupine prostočasnih dejavnosti** naslednje dejavnosti: uporaba medijev (npr. gledanje TV, branje), telesno gibanje, razne terapije, igre in zabave ter komuniciranje, namenjeno sprostitvi in družabnosti, obiskovanje prireditev, delo na vrtu in vrtičku, družbeno-politični angažma ter ukvarjanje z različnimi hobiji (branje, ročno delo, zbirateljstvo, ukvarjanje z živalmi idr.).

Med rekreacijske dejavnosti pa po definiciji štejemo tiste, ki so namenjene, kot je bilo že poprej omenjeno, obnovi telesnih in duševnih moči. Toda ali nima velik del v

zgornjem odstavku omenjenih dejavnosti vsaj deloma tudi takega pomena? Ponovno lahko ugotovimo, da je meja med rekreacijskimi in prostočasnimi dejavnostmi pogosto nejasna. Zato ni presenetljivo, da se pojma "prosti čas" in "rekreacija", zlasti v študijah, ki se nanašajo na planiranje, pogosto uporabljata kot sinonima. Pod pojmom rekreacija pa nekateri obravnavajo le tako imenovane športno-rekreacijske dejavnosti.

Pri raziskovalnem delu lahko rekreacijo, ki ustreza angleškemu pojmu "recreation", razumemo pogojno tudi kot skupek različnih dejavnosti v prostem času, ki niso namenjene izključno rekreaciji (t.i. obnavljanju telesnih in duševnih moči). Tako lahko prosti čas preživljamo doma, kjer počivamo, beremo, gledamo televizijo ali se ukvarjamo s "konjičkom". Lahko gremo v mesto na sprehod, na obisk k prijateljem, na zabavno ali športno prireditev, nakupovat ali v lokal. Lahko se ukvarjamo s plavanjem, tekom ali s kakšnim drugim športom. Prav tako gremo lahko nabirat gobe, obdelovat vrtiček ali vinograd. Seznam je torej lahko zelo pester.

Posebej je treba omeniti še odnos med bližnjo **rekreacijo in turizmom**. Ali gre za različna pojava z ostrimi, nedvoumnimi mejami, ali pa morda le za dve različni obliki enega in istega pojava, zastavlja vprašanje Cigale (1998)? Večina definicij postavlja bližnji rekreaciji časovne meje. Ali jih je mogoče uporabiti tudi pri razmejitvi s turizmom? Pomagamo si lahko z zelo pogosto navajano in uporabljano definicijo, po kateri je turizem "splet odnosov in pojavov, ki izhajajo iz potovanja in bivanja oseb, za katere občasni kraj bivanja ni niti glavni, niti stalni kraj stanovanja in dela" (International Geographical Glossary, 1985). Tako opredeljen pojem poudarja kot poglavitno značilnost potovanje oziroma bivanje v kraju, ki ni glavni oziroma stalni kraj bivanja ali dela. Čas kot merilo po tem sodeč ni odločilen. Nekoliko drugače menita Mathieson in Wall (1990), ki pravita, da kot turiste lahko upoštevamo tudi udeležence rekreacije ob koncu tedna in "kratkih počitnic" (*short holidays*) ter "dolgi počitnici" (*long holidays*), ne pa tudi nekajurne oziroma enodnevne rekreacije. Potemtakem bi bilo odločilno prenočevanje zunaj doma. V nadaljevanju pa menita, da je turizem le eden od načinov rekreacije, pa tudi način preživljanja prostega časa. V svojem delu pa se avtorja kljub temu ukvarjata s turizmom skladno s prvo definicijo, saj se ne ozirata na motive turistov. V nasprotju z njima Monheim (1975) opozarja, da na eni strani turizem vključuje tudi poslovni in kongresni turizem, na drugi strani pa imamo rekreacijo, s katero se ukvarjajo v določenem kraju domačini, ne pa tujci oziroma turisti. Tudi Ruppert (1977) je poudaril dejstvo, da turizem prevzema le del preživljanja prostega časa, Jeršič (1985) pa pravi, da lahko zaradi heterogenosti turističnih potovanj govorimo o turistih – in torej tudi turizmu – v ožjem in širšem pomenu: v širšem pomenu so turisti vsi obiskovalci nekega območja, ki ustrezajo uvodoma navedeni definiciji, v ožjem pa le tisti, pri katerih je na prvem mestu rekreativni nagib.

Lahko bi torej sklenili (podobno kot Kaminske, 1981), da je za turizem bistvena menjava prostora, ki ni nujno povezana z rekreacijskimi motivi (in turizem torej ni le način preživljanja prostega časa), zato pa so ti odločilni za bližnjo rekreacijo, kar nedvoumno nakazuje druga polovica termina ("rekreacija"). Turizem in bližnja rekre-

acija se torej deloma prekrivata, deloma pa gre za ločena pojava. Vsa bližnja rekreacija, ki se odvija zunaj kraja stalnega bivališča, predstavlja tudi vrsto turizma. Hkrati pa turizem, ki nima rekreacijskih motivov, pa tudi tisti, ki je sicer pogojen z rekreacijskimi nagibi, a ne sodi med rekreacijo ob koncu tedna, poldnevno oziroma celodnevno in nekajurno rekreacijo, ne sodi med bližnjo rekreacijo.

Mogoče pa je pritrditi tudi Monheimu (1975), ki pravi, da se je ostro ločevanje turizma (*Fremdenverkehr*) od pristočasnega prometa (*Freizeitverkehr*) – kamor seveda sodi tudi bližnja rekreacija – zmeraj znova izkazalo za neplodno.

Rekreacija in pokrajina

Na vprašanje, kje se odvija rekreacija in še posebej rekreacija na prostem ("out-door recreation"), je mogoče po dosedanjih spoznanjih odgovoriti na splošno takole: v **vsakodnevem prostem času** in še posebej ob predvečerih praznikov oziroma konec tedna so najpomembnejša območja v bližini stanovanja, torej pristočasne možnosti znotraj domačega naselja, kot so promenade, parki, gostinski lokali, hišni vrtovi, vrtički, zelene površine, športni objekti, obmestni gozdovi in bližnje vodne površine.

Ob koncu tedna oziroma kadar je na voljo več dni prostega časa pridejo v poštev možnosti v ožji in širši okolici bivališča. To so na primer območja vrtičkov, naselja počitniških bivališč, hitro dosegljiva obmorska, jezerska in gozdna območja, gorski svet ali pa kraji z naravnimi in kulturnimi znamenitostmi, termalnimi izviri ter pristočasna infrastruktura različnih vrst, kot so športna igrišča, grajena kopališča in podobno.

Med dopustom ali počitnicami so na prvem mestu morske obale, potem jezerske in gozdne pokrajine, pa tudi gorska območja, po možnosti z visoko doživljajsko zmogljivostjo, ki jo ponuja kombinacija različnih pokrajinskih elementov. Kot posledica tega se dopustniška rekreacija odvija interregionalno in internacionalno, če prevzamemo pojme, ki jih je uporabil Jurczek.

Ni torej sporno, da je rekreacija odvisna tudi od geografskih danosti, in da na pokrajino tudi sama vpliva. **Rekreacija in turizem** sta pojava, ki sta **od pokrajine odvisna** in hkrati **nanjo učinkujeta**, spreminjata njeno strukturo in funkcije in hkrati oblikujeta lastne funkcijske sklope in interakcijske prostore.

Naše raziskovanje se je nanašalo na dejavnosti, ki jih ne moremo povsem enačiti z rekreacijo. Prav tako pa v proučevanje nismo zajeli vseh dejavnosti v prostem času, saj, kot rečeno, meje med dejavnostmi prostega časa in drugimi funkcijami človekovega delovanja pri številnih ljudeh ni mogoče ostro določiti. V prostem času se ljudje pač ukvarjajo s številnimi dejavnostmi, ki jih ni mogoče natančno uvrstiti niti v prosti čas niti v delo, oskrbovanje, izobraževanje ali družbenopolitično življenje. Tudi pri nekaterih rekreacijskih dejavnostih smo v podobni zadregi. Tako je lahko na primer za nekoga delo v vinogradu rekreacija, hkrati pa tudi dejavnost, ki mu služi za oskrbovanje. Pri nekaterih dejavnostih lahko pri posamezniku sili rekreacijska kom-

ponenta v ospredje, pri drugih pa se meša z nerekreacijskimi funkcijami (Jeršič, M., 1985) (npr.: ogledovanje izložb, nakupovanje, delo na vrtu, vrtičku ali vinogradu).

V svoji raziskavi **uporabljamo pojma prosti čas in rekreacija**, čeprav se zavedamo, da gre deloma za dejavnosti, ki ne sodijo povsem v ta okvir. Meja med nekaterimi rekreacijskimi in "prostočasnimi" dejavnostmi ter nekaterimi drugimi dejavnostmi je, če ponovimo, večkrat nejasna.

Poleg navedenih dveh pojmov uporabljamo pri proučevanju vplivnih območij migracij v prostem času tudi oznako "prostor bližnje rekreacije". Ta pojem se je v tuji strokovni literaturi uveljavil za označevanje prostora, v katerem prebivalstvo določenega mesta ali skupine sosednjih mest redno potuje (migrira) in se zadržuje zaradi preživljanja prostega časa oziroma rekreiranja. Po drugi definiciji gre za območje, ki je zaradi svoje pokrajinske privlačnosti in infrastrukturne opremljenosti poglavitni cilj migracij v prostem času med tednom, ob koncu tedna in med prazniki.

Sam pojem "bližnja rekreacija" pa pomeni oblike preživljanja prostega časa (oziroma oblike rekreacije) zunaj stanovanja, ki so prostorsko omejene na prostor bližnje rekreacije (Freizeitlexikon, 1986).

Metodološki instrumentarij

Zanimanje za ravnanje v prostem času se je v Zahodni in Srednji Evropi razmahnilo šele v šestdesetih letih, ko so z naraščajočo motorizacijo, podaljšanjem prostega časa in izboljšanjem življenjskega standarda migracije v prostem času dobile obseg, ki je terjal tudi praktične ukrepe zlasti v okviru prostorskega načrtovanja. K razmahu tovrstnih raziskav je pripomogla tudi "kvantitativna revolucija" v družbenih znanostih.

Po Beckerju (Becker, C., 1992) so se pri proučevanju **navad** v prostem času uveljavile zlasti naslednje tri metode:

- preprosto ugotavljanje prostočasnih (ali rekreacijskih) dejavnosti, to pomeni raziskovanje dejavnosti, s katerimi se ukvarjajo prebivalci; ob tem pogosto ostajata nepojasnjena pogostnost in trajanje, kot tudi lokacija (prostor) izvajanja dejavnosti;
- drugi sklop raziskav je lahko usmerjen v ugotavljanje vplivnih območij izbranih prostočasnih oziroma rekreacijskih objektov in naprav, zlasti v vprašanje, s katerega območja stalnega bivanja ali tudi turističnega središča so obiskovalci oziroma uporabniki proučevane infrastrukture, namenjene prostemu času;
- tretji vidik raziskovanja je lahko osredotočen na ugotavljanje različnih dejavnosti, s katerimi se ukvarjajo posamezniki; zbiranje teh podatkov temelji na izpolnjevanju dnevnih protokolov posameznih izvajalcev oziroma oseb; tako je mogoče pridobiti podrobne kazalce o vrsti in trajanju posameznih dejavnosti, kot tudi o kraju izvajanja.

Pomanjkljivost zadnje metode je, da pri njeni izvedbi nastajajo zelo visoki stroški. Hkrati je težko doseči reprezentativnost rezultatov. Zato je tako proučevanje ponavadi omejeno le na posamezne sondne primere.

Pregled posameznih raziskav kaže, da so prvo navedeno metodo posamezni raziskovalci razširili zlasti z vprašanji o pogostnosti in ciljih ravnanja v prostem času. Zaradi "spominskih" težav pri anketiranih so ti kazalci, zlasti če se ravnanje v prostem času raziskuje za več mesecev, nujno posplošeni.

V svoji raziskavi smo, upoštevajoč razpoložljiva finančna sredstva, uporabili način, ki poleg identificiranja dejavnosti, s katerimi so se eno leto ukvarjali anketiranci, omogoča ugotoviti tudi poglobljena ciljna območja. Ob tem je bilo na splošno mogoče ugotoviti tudi pogostnost in trajanje izvajanja dejavnosti v ciljnih območjih.

Drugi del proučevanja, o katerem poročamo, pa smo usmerili v raziskovanje posameznih segmentov rekreacijske ponudbe, da bi tako ugotovili kako se vplivi ugotovljenih ciljnih dejavnosti odražajo v pokrajini. Ta del je bil proučen večinoma le za posamezne sondne primere.

Vsebinski vidiki proučevanja

Pri raziskovanju ravnanja v prostem času se lahko poslužimo naslednjih postopkov zbiranja podatkov:

- anketiranja na ciljnih območjih; anketo lahko izvajamo na parkiriščih, v gostinskih objektih, na posameznih točkah, kjer se zbirajo obiskovalci, ali v rekreacijskih objektih oziroma ob njih
- štetja vozil in anketiranja potnikov na posameznih cestnih odsekih med izhodiščnimi in ciljnimi območji.

Oba načina terjata izjemno zahtevno organizacijo (na primer veliko anketarjev, ustavljati je mogoče le posamezna vozila). Zato je tudi reprezentativno vrednost podatkov težko doseči.

Tretji način je:

- anketiranje prebivalcev v izhodiščnih migracij v prostem času, to je na njihovem domu. Z uporabo te oblike je najlažje zagotoviti reprezentativni izbor anketiranih oseb. Ker pa ima vsako naselje kot izhodišče teh migracij svoje vplivno območje za prosti čas, je treba pri prostorsko usmerjenem raziskovanju anketna vprašanja oblikovati za posamezna naselja, vključena v anketiranje. To še posebej velja za vprašanja, s katerimi želimo ugotoviti prostorske relacije, to je smeri in ciljna območja. Glede na to, da so pomembnejša izhodišča migracij v prostem času mesta, se zlasti zaradi omejenih finančnih sredstev anketiranje izvaja le med prebivalstvom izbranih, zlasti večjih mest. Za posamezna mesta ločeno anketiranje in analiziranje dobljenih kazalcev narekujejo tudi razlike v preživlja-

nju prostega časa, ki se oblikujejo zaradi specifične pokrajinske ustreznosti v okolici posameznih mest.

Na podlagi pregleda tuje literature je razvidna prevlada anketiranja na izvornih območjih pred tistimi, ki so se izvajala na ciljnih rekreacijskih območjih. Ankete, izvedene na izvornih območjih na podlagi reprezentativnih vzorcev, vsebujejo predvsem analizo strukture povpraševanja, zlasti intenzitete potovanja bližnje rekreacije, ugotavljanje priljubljenosti posameznih rekreacijskih dejavnosti in identificiranje ciljnih območij. Navedeno se analizira še v odvisnosti od sociodemografskih značilnosti prebivalstva. Seznam prispevkov, ki obravnavajo te vidike, je zelo dolg (na primer Albrecht, 1967; Ruppert in Maier, 1969; Ruppert in Maier, 1970; Eberle, 1976; Dach-Hamann, 1977; Kemper, 1977; Schnell, 1977; Kerstiens-Koeberle, 1979; Backé in Peyker, 1981; Kaminske, 1981; Harrison, 1983; Schnell, 1994; Schmidt, 1993 itd.).

V nasprotju s tem vsebujejo raziskave, izvedene na podlagi anket na ciljnih območjih, zlasti ugotovitve o strukturi rekreacijske ponudbe in intenzivnosti rabe rekreacijskih območij. Tudi raziskave na posameznih izbranih mestih na ciljnih območjih ponujajo dragocene informacije, vendar pa ne omogočajo eksaktne širše prostorske členitve rekreacijskih območij.

Tudi v Sloveniji je bilo narejenih nekaj tovrstnih študij, med drugim tudi v okviru diplomskih nalog na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete (npr.: Jeršič, 1971; Jeršič, 1974; Jeršič, 1984; Jeršič, 1995; Vrščaj, 1992; Močivnik, 1994; Cigale, 1998 itd.).

Vpliv pokrajinske rekreacijske ustreznosti na preživljanje prostega časa prebivalcev Republike Slovenije je nedvomno pomemben, saj posamezna mesta leže v pokrajinah, ki ponujajo različne možnosti za rekreacijo, navezano na pokrajinske prvine (na primer za smučanje, jadranje, veslanje na divjih vodah, alpinizem in obdelovanje vinograde). Na podlagi te predpostavke smo v svojo raziskavo vključili prebivalstvo izbranih slovenskih mest, ki leže v pokrajinah z različno rekreacijsko ustreznostjo.

Upoštevajoč praktične možnosti proučevanja in raziskovalne smotre, ki sodijo v okvir geografije, smo našo pozornost usmerili v naslednje vidike proučevanja rekreacijskih navad:

a) Obseg prebivalstva, vključenega v bližnjo rekreacijo. Ta vidik vključuje ugotavljanje intenzivnosti in pogostosti. V tem okviru gre za ugotavljanje absolutnega števila in deleža prebivalstva posameznih mest, ki se redno, občasno, redko, torej bolj ali manj pogosto vključujejo v različne oblike bližnje rekreacije in hkrati delež oseb, ki pri tem sploh niso udeležene.

b) Prostorski obseg bližnje rekreacije, to je ugotavljanje vplivnih rekreacijskih območij okrog posameznih izhodišč (to je krajev stalnega bivanja). Vplivna območja bližnje rekreacije so okrog posameznih mest različno obsežna, saj je njihov teritorialni obseg odvisen od razporeditve privlačnih pokrajinskih prvin, razvitosti rekreacijske infrastrukture, kakovosti prometnih poti in nekaterih drugih dejavnikov. Zato vplivna območja, kot kažejo primerjave med različnimi raziskavami, segajo v različno oddaljenost okrog izhodišč.

c) Usmerjenost migracij bližnje rekreacije. Gre za ugotavljanje najpomembnejših relacij rekreacijskega migriranja. V ospredju je zanimanje za glavne ciljne lokacije, v katere se usmerjajo migracije bližnje rekreacije.

d) Vrste dejavnosti, s katerimi se ljudje ukvarjajo v okviru bližnje rekreacije. V tem okviru je težiščno vprašanje: zakaj ljudje v prostem času odhajajo od doma in iz mesta, s čim se torej ob tem ukvarjajo. Namen tega ugotavljanja je identificirati dejavnosti, ki zbujajo v prostoru določene zahteve in učinke.

e) Pomen pokrajinskih prvin kot potenciala za bližnjo rekreacijo ter rekreacijskih objektov in naprav. Razmerja udeležencev do pokrajinskih prvin in rekreacijskih objektov so zelo različna. Zato sili v ospredje vprašanje, katere naravne in družbene sestavine pokrajine in kakšna infrastruktura je v ospredju pri rekreacijskem povpraševanju.

f) Odvisnost bližnje rekreacije od ekonomske, socialne in psihološke strukture prebivalstva. Različni vzorci obnašanja v prostem času so posledica številnih dejavnikov. Zato njihovo poznavanje lahko pripomore k objektivnejšemu sklepanju o predvidenem, to je bodočem ravnanju v prostem času (Jeršič, 1985).

REZULTATI ANKETE O PROSTOČASNEM UDEJSTVOVANJU PREBIVALCEV LJUBLJANE, MARIBORA, KRANJA, KOPRA IN PTUJA

Temeljne značilnosti vzorca

Osnovna populacija, zajeta v anketo, o kateri poročamo, so bili stalni prebivalci petih slovenskih mest: Ljubljane, Maribora, Kopra, Kranja in Ptuja. Z navedenim izborom smo v proučevanje vključili mesta, ki se med seboj razlikujejo po številu prebivalcev, po legi v pokrajinah z različno naravo in kulturo, rekreacijski ustreznosti in razvitosti infrastrukture za prosti čas.

Vzorec je temeljil na spolni in starostni sestavi prebivalcev omenjenih mest, starih več kot 16 let.

V Ljubljani je bilo anketiranih 800 prebivalcev, starejših od 16 let. Anketa, izvedena maja 1994, se je nanašala na ravnanje anketirancev od marca 1993 do aprila 1994.

V Mariboru, Kopru, Kranju in Ptuju je bilo v anketo vključenih skupno 1500 oseb, njihovi odgovori pa so se nanašali na enoletno obdobje od marca 1994 do aprila 1995. Anketni vprašalniki za Ljubljano in za preostala štiri mesta niso bili povsem enaki, zato tabelarično gradivo ni povsem poenoteno.

Prostočasno udejstvovanje

Prosti čas med tednom

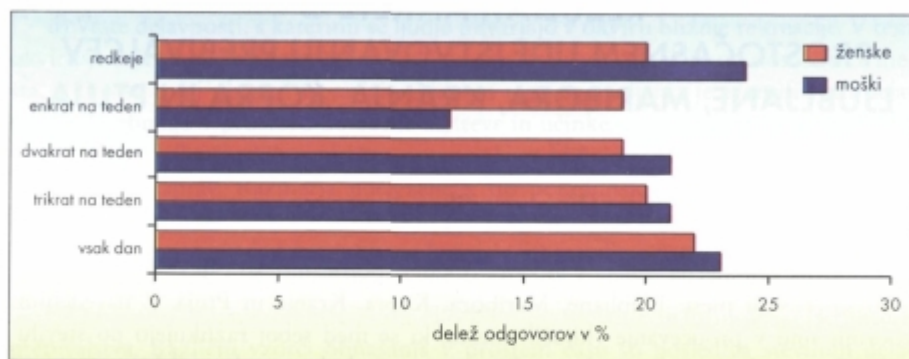
Pogostnost udejstvovanja zunaj doma

Pogostnost preživljanja prostega časa zunaj doma je bila med populacijo obravnavanih mest zelo raznolika. Delež tistih, ki so bili zaradi prostočasnih nagibov med tednom zdoma le enkrat na teden ali še redkeje, je bil v: Mariboru 36,3-odstoten, Kranju 35,8-odstoten, Kopru 38,3-odstoten, Ptuju 41,2-odstoten in v Ljubljani 37,1-odstoten.

Na drugi strani pa je bila sorazmerno močna skupina prebivalcev, ki je šla v prostem času pogosto zdoma, to je od vsaj trikrat na teden do vsak dan. Delež te skupine je bil 40,6-odstoten v Ljubljani, 45,4-odstoten v Mariboru, 43,4-odstoten v Kranju, 41,0-odstoten v Kopru in 35,1-odstoten na Ptuju. Naznačena diametralnost kaže, da je za pomemben del prebivalstva dom, to je stanovanje, med tednom prevladujoč prostor za preživljanje prostega časa, medtem ko drugi del prebivalstva svoj prosti čas preživlja tudi zunaj doma.

Pogostnost preživljanja prostega časa med tednom zunaj doma*

Frequency of outdoor recreation during a week

* Skupni podatki za Maribor, Kranj, Koper in Ptuj

Pogostnost preživljanja prostega časa med tednom zunaj doma

Frequency of outdoor recreation during a week

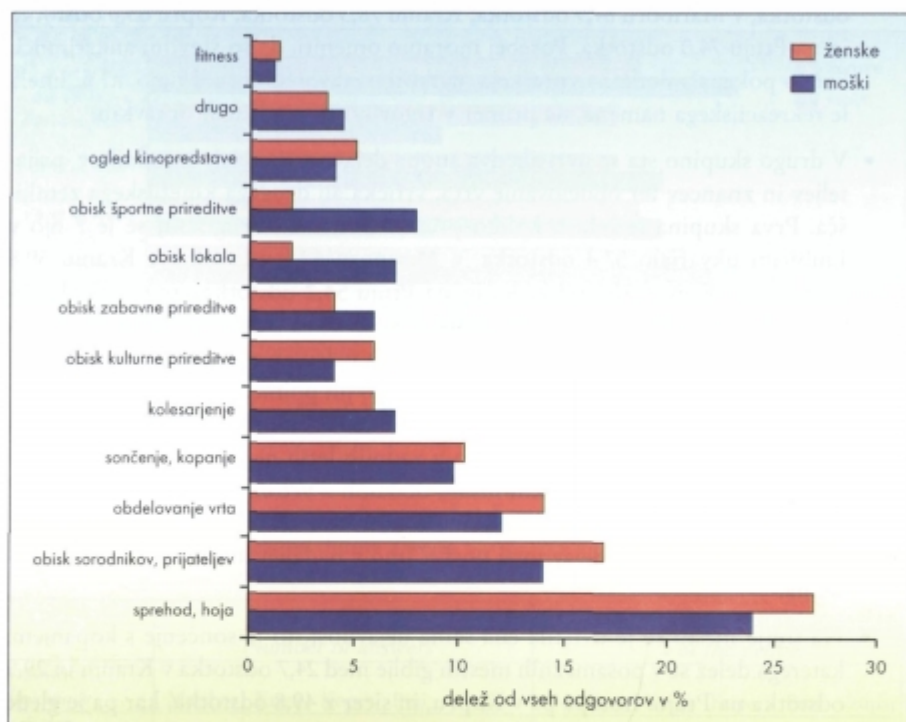
	število odgovorov <i>Number of answers</i>					% anketiranih <i>% of the people</i>				
pogostnost <i>Frequency</i>	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj	skupaj	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj	skupaj
vsak dan <i>Every day</i>	197	56	58	27	338	25,2	20,1	22,2	15,3	22,5
trikrat na teden <i>3-times</i>	158	65	49	35	307	20,2	23,3	18,8	19,8	20,5
dvakrat na teden <i>Twice</i>	144	58	54	42	298	18,4	20,8	20,7	23,7	19,9
enkrat na teden <i>Once</i>	123	43	33	33	232	15,7	15,4	12,6	18,6	15,5
redkeje <i>Less</i>	161	57	67	40	325	20,6	20,4	25,7	22,6	21,7
skupaj <i>Altogether</i>	783	279	261	177	1500					

Dejavnosti v prostem času v poletni polovici leta (od začetka marca do konca oktobra)

Dejavnosti, s katerimi so se v prostem času zunaj doma med tednom, v topli polovici leta, ukvarjali anketiranci, so se razvrstile po pomembnosti v naslednjih šest skupin:

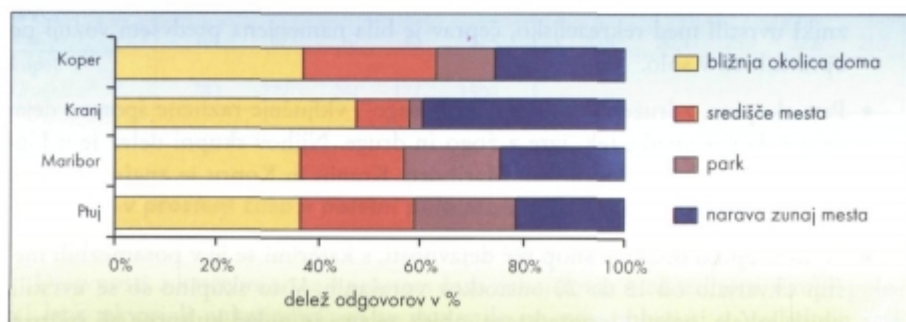
- Na vrh se je uvrstil sprehod kot daleč najbolj množična oblika. Velika večina anketiranih je navedla kot poglavitno dejavnost prav sprehod: v Ljubljani 70,8 odstotka, v Mariboru 81,9 odstotka, Kranju 78,5 odstotka, Kopru 63,6 odstotka in na Ptuj 74,0 odstotka. Posebej moramo omeniti, da so številni anketiranci, kot so pokazala dodatna vprašanja, uvrstili med sprehod tudi hojo, ki ni imela le rekreacijskega namena, na primer v trgovino in po drugih opravkih.
- V drugo skupino sta se uvrstila dva snopa dejavnosti: obisk sorodnikov, prijateljev in znancev ter obdelovanje vrta, vrtička ali drugega kmetijskega zemljišča. Prva skupina je bila nekoliko pomembnejša od druge, saj se je z njo v Ljubljani ukvarjalo 57,4 odstotka, v Mariboru 52,6 odstotka, v Kranju 39,8 odstotka, v Kopru 34,1 odstotka in na Ptuj 54,2 odstotka vprašanih. To seveda ni presenetljivo, saj je prva oblika, motivirana z željo po druženju in izmenjavi informacij, pri vrhu tudi po anketah v drugih evropskih mestih. Zanimiva pa je visoka uvrstitev dejavnosti, ki smo jih poimenovali kot obdelovanje vrta, vrtička ali drugega kmetijskega zemljišča. Velik delež te dejavnosti gre na račun dejstva, da se s to dejavnostjo v zadnjih letih ne ukvarjajo samo prebivalci, ki prebivajo v družinskih hišah, obdanih z vrtom, temveč tudi velik del tistih, ki stanujejo v večstanovanjskih blokih. Zato vrtičkarstvu kot pomembni prostorsko relevantni dejavnosti posvečamo v nadaljevanju še poseben del besedila.
- Na tretje mesto se je uvrstila ena sama dejavnost, to je sončenje s kopanjem, katerega delež se v posameznih mestih giblje med 24,7 odstotka v Kranju in 29,9 odstotka na Ptuj. Izstopa pa v Kopru, in sicer z 49,8 odstotka, kar pa je glede na obmorsko lego mesta in submediteransko podnebje razumljivo.
- Na četrtem mestu je kolesarjenje. Delež anketiranih, ki so se ukvarjali s to dejavnostjo, se med posameznimi mesti razlikuje. V Ljubljani in Kranju presega 23 odstotkov, medtem ko v Kopru, kot drugi skrajnosti, dosega le 14,2 odstotka. Opazne razlike gredo verjetno na račun za to dejavnost reliefno bolj ali manj primerne okolice. Tudi pri tej dejavnosti smo ugotovili, da so jo posamezniki uvrstili med rekreacijsko, čeprav je bila namenjena predvsem vožnji po opravkih ali v šolo.
- Peta skupina, združena pod oznako "drugo", vključuje različne športne dejavnosti, kot so: tenis, tek, igre z žogo in druge. Njihov skupni delež je v Ljubljani presegel 36 odstotkov, v Mariboru, Kranju in Kopru je znašal okoli 20 odstotkov, na Ptuj 11,9 odstotkov.
- Šesto skupino oblikuje snop več dejavnosti, s katerimi se je v posameznih mestih ukvarjalo od 13 do 20 odstotkov vprašanih. V to skupino so se uvrstili: obisk lokala, ogled kinopredstave, obisk zabave in ogled kulturne ali športne prireditve.

Poletne dejavnosti v prostem času med tednom (od začetka marca do konca oktobra)* Summer recreation during a week (March 1 - Oct. 31)

* Skupni podatki za Maribor, Kranj, Koper in Ptuj

Poletni cilji sprehodov med tednom* Destinations of summer walks during a week

* Podatki za Maribor, Kranj, Koper in Ptuj

Poletne dejavnosti v prostem času med tednom (od začetka marca do konca oktobra)
 Summer recreation during a week (March 1 - Oct. 31)

	število odgovorov <i>Number of answers</i>					% anketiranih <i>% of the people</i>				
dejavnost <i>Activity</i>	Ljubljana	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj	Ljubljana	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj
sprehod, hoja <i>Walking, hiking</i>	566	641	219	166	131	70,8	81,9	78,5	63,6	74,0
obisk sorodnikov, prijateljev <i>Visiting relatives/friends</i>	456	412	111	89	96	57,0	52,6	39,8	34,1	54,2
drugo <i>Other</i>	293	156	54	55	21	36,6	19,9	19,4	21,1	11,9
obdelovanje vrta <i>Gardening</i>	290	288	129	83	76	36,3	36,8	46,2	31,8	42,9
sončenje, kopanje <i>Sunbathing, swimming</i>	214	202	69	130	53	26,8	25,8	24,7	49,8	29,9
obisk kultur., zabav. prireditve <i>Attend. cultural/amus. event</i>	207	254	65	79	62	25,9	32,4	23,3	30,3	35,0
obisk lokala <i>Going to pub/restaurant</i>	140	111	27	38	35	17,5	14,2	9,7	14,6	19,8
ogled kinopredstave <i>Going to movie</i>	133	110	42	23	28	16,6	14,0	15,1	8,8	15,8
kolesarjenje <i>Cycling</i>	86	132	85	37	42	10,8	16,9	30,5	14,2	23,7
obisk športne prireditve <i>Attending sports event</i>	74	111	39	30	31	9,3	14,2	14	11,5	17,5
fitness <i>Fitness activities</i>	11	31	6	13	7	1,4	4,0	2,2	5,0	4,0
skupaj <i>Altogether</i>	2470	2438	842	743	582					

Poletni cilji sprehodov med tednom
 Destinations of summer walks during a week

	število odgovorov <i>Number of answers</i>					% anketiranih <i>% of the people</i>				
cilj <i>Destination</i>	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj	skupaj	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj	skupaj
bližnja okolica doma <i>Closer surroundings of residence</i>	326	139	79	60	604	41,6	49,8	30,3	33,9	40,3
narava izven mesta <i>Countryside</i>	218	116	55	35	424	27,8	41,6	21,1	19,8	28,3
središče mesta <i>City center</i>	179	30	56	37	302	22,9	10,8	21,5	20,9	20,1
park <i>Park</i>	167	7	25	33	232	21,3	2,5	9,6	18,6	15,5
skupaj <i>Altogether</i>	890	292	215	165	1562					

Poletni cilji sprehodov

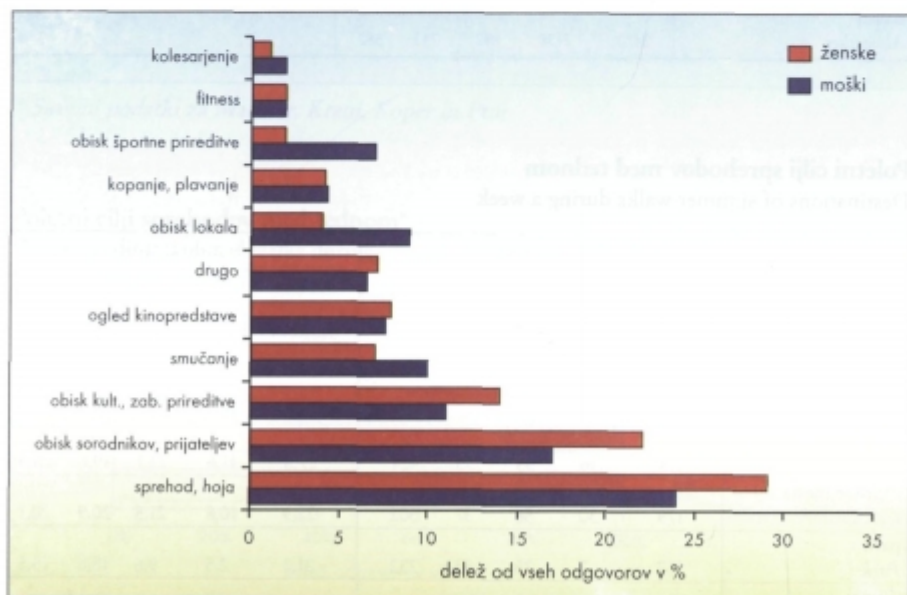
Anketa je pokazala, da so sprehode kot najpomembnejšo dejavnost med tednom zunaj doma prebivalci obravnavanih mest izvajali v veliki meri na mestnih ulicah ali v bližnji okolici stanovanja ali pa v središču mesta. Mnogi so sprehod povezali z ogledovanjem izložb in trgovin, nakupovanjem, obiskom lokala, pogovori z znanci ali prijatelji. Pomemben del sprehodov med tednom torej ni usmerjen na zelene mestne oziroma parkovne površine ali v obmesne gozdove, temveč na mestne ulice.

Poletni cilji sončenja in kopanja

Medtem ko je bil velik del sprehodov omejen na mestno območje, pa je velik del anketirancev (izjema je mesto Maribor) izjavil, da so na kopanje tudi med tednom šli ven iz mesta. Take odgovore je mogoče razložiti s tem, da zmogljivost mestnih kopališč ob poletni vročini ne ustreza povpraševanju. Zato so bili prebivalci mest prisiljeni tudi med tednom "skočiti" na kopanje v mestno okolico. V Kopru je na primer pomemben del ustrezne morske kopališke obale zunaj mesta, v obravnavanih kontinentalnih mestih pa so za kopanje primerni bregovi rek ali jezer ali kopališča ob termalnih vodah tako in tako zunaj mest.

Zimske dejavnosti v prostem času med tednom (od začetka novembra do konca februarja)*

Winter recreation activities during a week (Nov.1 - Feb. 28/29)

* Skupni podatki za Maribor, Kranj, Koper in Ptuj

Dejavnosti v prostem času v zimski polovici leta (od začetka novembra do konca februarja)

Tako kot v poletni polovici leta sta tudi v zimski najpomembnejši dejavnosti sprehod ter obisk sorodnikov, prijateljev in znancev.

Na visoko četrto mesto se je v Mariboru (25,3 odstotka) in v Kranju (25,1 odstotka) uvrstilo smučanje, zlasti zaradi bližine urejenih smučišč, za Mariborčane na Pohorju, torej tik ob robu mesta, za Kranjčane pa nekaj kilometrov oddaljena smučišča na Krvavcu.

Zimske dejavnosti v prostem času med tednom (od začetka novembra do konca februarja)

Winter recreation activities during a week (Nov.1 – Feb. 28/29)

dejavnost Activity	število odgovorov Number of answers					% anketiranih % of the people				
	Ljubljana	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj	Ljubljana	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj
obisk sorodnikov, prijateljev Visiting relatives/friends	504	441	135	113	104	63,0	56,3	48,4	43,3	58,8
sprehod, hoja Walking, hiking	484	581	213	163	113	60,5	74,2	76,3	62,5	63,8
obisk kultur., zabav. prired. Attend. cultural/amuse. event	239	269	87	66	69	29,9	34,4	31,2	25,3	39,0
drugo Other	205	124	64	64	22	25,6	15,8	22,9	24,5	12,4
ogled kinopredstave Going to movie	191	151	57	47	54	23,9	19,3	20,4	18,0	30,5
obisk lokala Going to pub/restaurant	136	131	28	44	52	17,0	16,7	10,0	16,9	29,4
smučanje Skiing	91	198	70	35	27	11,4	25,3	25,1	13,4	15,3
obisk športne prireditve Attending sports event	72	87	25	34	22	9,0	11,1	9,0	13,0	12,4
kopanje, plavanje Bathing, swimming	14	116	21	17	16	1,8	14,8	7,5	6,5	9,0
fitness Fitness activities	11	42	14	13	13	1,4	5,4	5,0	5,0	7,3
kolesarjenje Cycling	7	16	18	28	3	0,9	2,0	6,5	10,7	1,7
skupaj Altogether	1954	2156	732	624	495					

Prosti čas ob koncu tedna

Pogostnost udeleževanja

Podobno kot med tednom so tudi v pogostnosti preživljanja prostega časa ob koncu tedna med prebivalci obravnavanih mest velike razlike.

- Delež tistih, ki med letom v prostem času ob koncu tedna niso šli od doma ali pa le izjemoma, to je redkeje kot enkrat na mesec, je bil v posameznih mestih naslednji: v Ljubljani 28,6-odstoten, v Mariboru 26,1-odstoten, v Kranju 16,5-odstoten, Ptuj 20,3-odstoten in Kopru celo več kot 30-odstoten. V vseh obravnavanih mestih je torej pomemben del prebivalcev ob sobotah in nedeljah ostajal v glavnem doma.
- Skupina prebivalcev, ki je prosti čas ob koncu tedna preživela tudi zdoma, in to povprečno enkrat na mesec, kar pomeni zelo redko, je obsegala naslednje deleže: v Ljubljani 19,5 odstotka, Mariboru 18,4 odstotka, Kranju 15,8 odstotka, Kopru 21,8 odstotka in Ptuj 20,9 odstotka.
- Povprečno dvakrat na mesec je del svojega prostega časa ob koncu tedna preživljalo zunaj doma v Ljubljani 26,3 odstotka, Mariboru 25,5 odstotka, Kranju 29,4 odstotka, Kopru 24,9 odstotka in Ptuj 32,8 odstotka prebivalcev. V tej skupini so bili pretežno tisti prebivalci, ki so se odločali za odhod od doma predvsem ob lepem vremenu.
- Kar 25,6 odstotka anketiranih v Ljubljani, 30,0 odstotkov v Mariboru, 38,4 odstotka v Kranju, 25,9 odstotka na Ptuj in le 19,2 odstotka v Kopru pa je povprečno več kot trikrat na mesec, kar pomeni zelo pogosto ali redno, preživljalo svoj prosti čas ob koncu tedna zunaj doma.

Tudi v številnih tujih raziskavah so skušali ugotoviti pogostnost udeleževanja v bližnji rekreaciji, to je tisti delež prebivalstva, ki je v prostem času ob koncu tedna odhajal iz mesta. Dobljene rezultate je težko medsebojno primerjati, saj so bile ankete zasnovane na različne načine. Kljub metodološkim razlikam je Dach-Hamann (1977) poskušal povzeti rezultate več raziskav. Ugotovil je, da je odhajal iz posameznih mest zaradi bližnje rekreacije povprečno naslednji delež prebivalstva: iz Amsterdama in Rotterdama 26 odstotkov, Bremna 26 odstotkov, Duisburga 29 odstotkov, Düsseldorfa 30 odstotkov, Hamburga 32 odstotkov, Hannovra 26 odstotkov, Gelsenkircha 25 odstotkov, Münchna 35 odstotkov, Pariza 25–30 odstotkov in Rostocka 25–30 odstotkov. Za nekdanjo ZR Nemčijo je Maier ocenil, da 19 odstotkov prebivalstva redno, to je najmanj enkrat na mesec, odhaja na izlet ven iz mesta.

V nekaterih študijah so skušali dognati tudi letno nihanje migracij bližnje rekreacije. Rezultati kažejo, da je bila dejavnost večja v toplejšem delu leta. Vzrok so različne vremenske razmere, na katere se prebivalci močno odzivajo.

Na podlagi naše ankete ugotavljamo, da je bil v rekreacijsko migriranje med tednom in ob njegovem koncu vključen pomemben del prebivalstva proučevanih slovenskih mest. Vendar so v **pogostnosti udeleževanja velike razlike**. Skupina rednih udeležencev, to je tistih, ki se rekreirajo zunaj doma redno, najsi bo med tednom ali vsak konec tedna, je sorazmerno majhna. Prevladuje segment nerednih udeležencev.

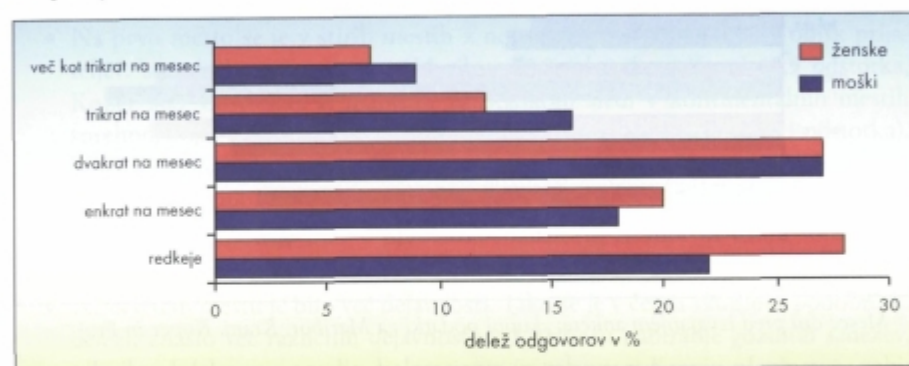
Na nihanje intenzivnosti, kot kaže štetje prometa, pomembno vplivajo tudi pri nas **vremenske razmere**. Zato se intenziteta močno poveča ob lepem vremenu, ko je zadrževanje in gibanje na prostem prijetno ter so ustrezne razmere za množične rekreacijske dejavnosti (kot so: kopanje, smučanje, delo na zemlji).

Od skupno 104 sobot in nedelj, kolikor jih je v enem letu, je na primer v Ljubljani lahko od 40–50 in v Mariboru od 40–45 močno oblačnih. Predvidevamo, da je ob takih dneh odhajanje od doma zaradi rekreacijskih nagibov močno zmanjšano. Ker se oblačni in deževni dnevi pojavljajo v teku leta zelo neredno, izletniška intenziteta močno niha.

Z anketo nismo posebej ugotavljali oziroma ločili tistih, ki so šli zaradi preživljanja prostega časa ob koncu tedna iz kraja bivanja, od tistih, ki so ostali v mestu. Številni anketiranci namreč ne bi mogli ločiti obeh prostorskih kategorij, saj so nekatera privlačna ciljna rekreacijska območja v sklopu mestnega območja (na primer

Pogostnost preživljanja prostega časa zunaj doma ob koncu tedna v lanskem letu*

Frequency of recreation at weekends in the past year

* Od aprila 1994 do marca 1995; skupni podatki za Maribor, Kranj, Koper in Ptuj

Pogostnost preživljanja prostega časa zunaj doma ob koncu tedna v lanskem letu*

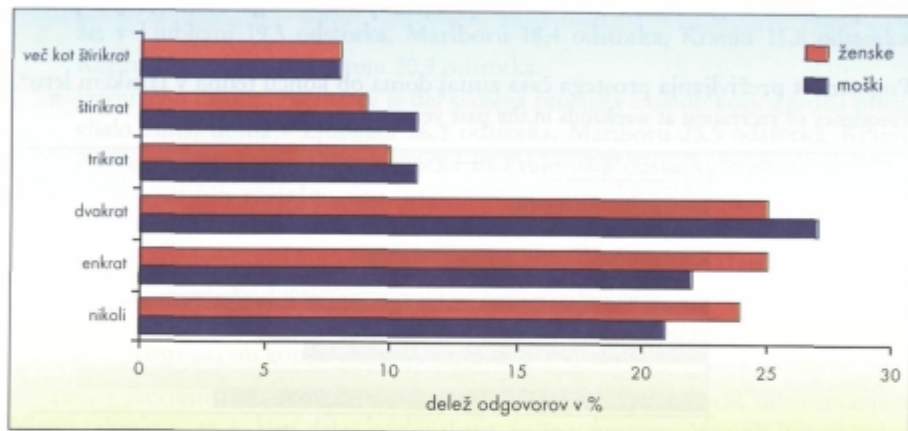
Frequency of recreation at weekends in the past year

pogostnost Frequency	število odgovorov Number of answers					% anketiranih % of the people				
	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj	skupaj	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj	skupaj
>4-krat/mesec >4-times in a month	53	27	14	13	107	6,8	9,7	5,4	7,3	7,1
štirikrat na mesec 4-times in a month	70	29	13	10	122	8,9	10,4	5,0	5,6	8,1
trikrat na mesec 3-times in a month	112	51	23	23	209	14,3	18,3	8,8	13,0	13,9
dvakrat na mesec Twice in a month	200	82	65	58	405	25,5	29,4	24,9	32,8	27,0
enkrat na mesec Once in a month	144	44	57	37	282	18,4	15,8	21,8	20,9	18,8
redkeje Less	204	46	89	36	375	26,1	16,5	34,1	20,3	25,0
skupaj Altogether	783	279	261	177	1500					

* Od aprila 1994 do marca 1995; skupni podatki za Maribor, Kranj, Koper in Ptuj

Rožnik in Ljubljanski grad v Ljubljani, Ptujski grad na Ptuj, Pekrska gorca in Piramida v Mariboru). Lahko pa sklepamo, da tudi pri nas ob lepem pomladanskem, poletnem in jesenskem vremenu odhaja zaradi bližnje rekreacije iz mest povprečno od 20 do 30 odstotkov prebivalcev.

Pogostnost preživljanja prostega časa zunaj doma ob koncu tedna v minulem mesecu*
Frequency of recreation at weekends in the past month

* Mesec dni pred izvajanjem ankete; skupni podatki za Maribor, Kranj, Koper in Ptuj

Pogostnost preživljanja prostega časa zunaj doma ob koncu tedna v minulem mesecu*
Frequency of recreation at weekends in the past month

	število odgovorov Number of answers					% anketiranih % of the people				
pogostnost Frequency	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj	skupaj	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj	skupaj
več kot štirikrat >4-times	56	37	16	7	116	7,2	13,3	6,1	4,0	7,7
štirikrat 4-times	89	28	21	11	149	11,4	10,0	8,0	6,2	9,9
trikrat 3-times	82	37	23	15	157	10,5	13,3	8,8	8,5	10,5
dvakrat Twice	197	82	50	58	387	25,2	29,4	19,2	32,8	25,8
enkrat Once	172	64	68	47	351	22,0	22,9	26,1	26,6	23,4
nikoli None	187	31	83	39	340	23,9	11,1	31,8	22,0	22,7
skupaj Altogether	783	279	261	177	1500					

* Mesec dni pred izvajanjem ankete / A month prior to the survey

Dejavnosti v prostem času ob koncu tedna v poletni polovici leta (od začetka marca do konca oktobra)

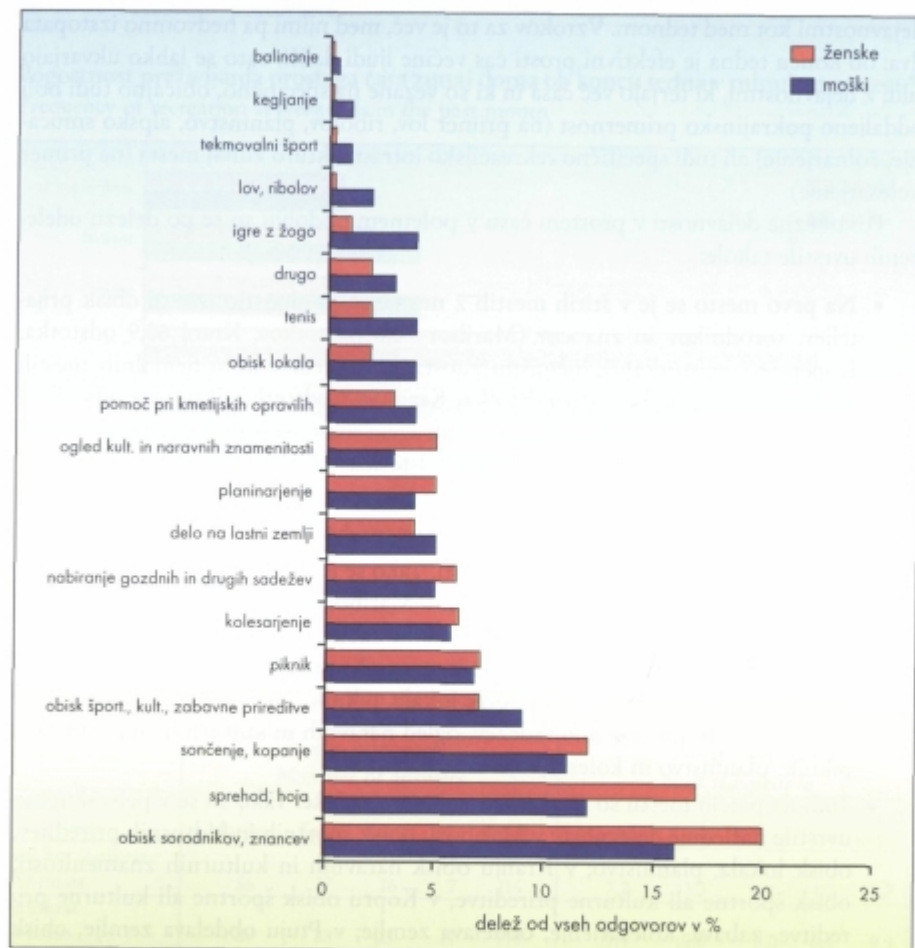
Prebivalci proučevanih mest so se ob koncu tedna ukvarjali z raznovrstnejšimi dejavnostmi kot med tednom. Vzrokov za to je več, med njimi pa nedvomno izstopata dva: ob koncu tedna je učinkovit prosti čas večine ljudi daljši, zato se lahko ukvarjajo tudi z dejavnostmi, ki terjajo več časa in ki so vezane na specifično, običajno tudi bolj oddaljeno pokrajinsko primernost (na primer lov, ribolov, planinstvo, alpsko smučanje, čolnarjenje) ali tudi specifično rekreacijsko infrastrukturo zunaj mesta (na primer kolesarjenje).

Posamezne dejavnosti v prostem času v poletnem obdobju so se po deležu udeleženi uvrstile takole:

- Na prvo mesto se je v štirih mestih z neznatno prednostjo uvrstil obisk prijateljev, sorodnikov in znancev (Maribor 70,0 odstotkov, Kranj 60,9 odstotka, Koper 56,7 odstotka). Z manjšim zaostankom sledi v kontinentalnih mestih sprehod/hoja (Maribor 53,1 odstotka, Kranj 58,1 odstotka, Ptuj 55,4 odstotka), medtem ko je v obmorskem Kopru na drugem mestu sončenje s kopanjem (54,8 odstotka), v Ljubljani pa obiski z 52,2 odstotka.
- Na tretjem mestu je bilo v Ljubljani, Mariboru, Kranju in Ptujju sončenje s kopanjem, v Kopru pa je bil na tem mestu sprehod/hoja.
- Na četrtem mestu je bilo več dejavnosti. Tako se je v četrti skupini s podobnimi deleži, znašlo več različnih dejavnosti: v Mariboru nabiranje gozdnih sadežev, piknik, obdelovanje zemlje, kolesarjenje in zabava; v Kranju planinstvo, nabiranje gozdnih sadežev, piknik, kolesarjenje; v Kopru obisk lokala, piknik, nabiranje gozdnih sadežev; v Ptujju obisk lokala, piknik, zabava, kolesarjenje, v Ljubljani pa nabiranje gozdnih sadežev, ogled naravnih in kulturnih znamenitosti, piknik, planinstvo in kolesarjenje.
- Tudi na petem mestu so med mesti nekatere razlike. Tako so se v peto skupino uvrstile naslednje dejavnosti: v Mariboru obisk športnih in kulturnih prireditev, obisk lokala, planinstvo; v Kranju obisk naravnih in kulturnih znamenitosti, obisk športne ali kulturne prireditve, v Kopru obisk športne ali kulturne prireditve, zabava, kolesarjenje, obdelava zemlje; v Ptujju obdelava zemlje, obisk športne ali kulturne prireditve, obisk lokala ter v Ljubljani obisk lokala, obisk športnih, kulturnih in zabavnih prireditev in obdelava zemlje.
- Šele na šestem mestu so nekatere izrazite športne panoge: v Mariboru tenis, igre z žogo, v Kranju tenis, igre z žogo, v Kopru igre z žogo, planinstvo, v Ptujju tenis, planinstvo in v Ljubljani športne igre z žogo.
- V zadnjo skupino so se uvrstile naslednje športne dejavnosti: balinanje, kegljanje, vožnja z avtom ali motornim kolesom (vožnja kot namen in ne le kot sredstvo), lov, ribolov ter v Ljubljani, Kopru in Ptujju tudi tenis, ki je v drugih dveh mestih uvrščen že v predhodno skupino.

Poletne dejavnosti v prostem času ob koncu tedna (od začetka marca do konca oktobra)*

Summer recreation activities at weekends (March 1 - Oct. 31)

* Skupni podatki za Maribor, Kranj, Koper in Ptuj

Dejavnosti v prostem času ob koncu tedna v zimski polovici leta (od začetka novembra do konca februarja)

- Tudi v zimskem času sta se na vrhu lestvice v vseh petih mestih znašli isti dejavnosti kot poleti: obisk sorodnikov, prijateljev, znancev ter sprehod/hoja. V posameznih mestih je hodil na obiske naslednji delež anketirancev: v Mariboru

Poletne dejavnosti v prostem času ob koncu tedna (od začetka marca do konca oktobra)*

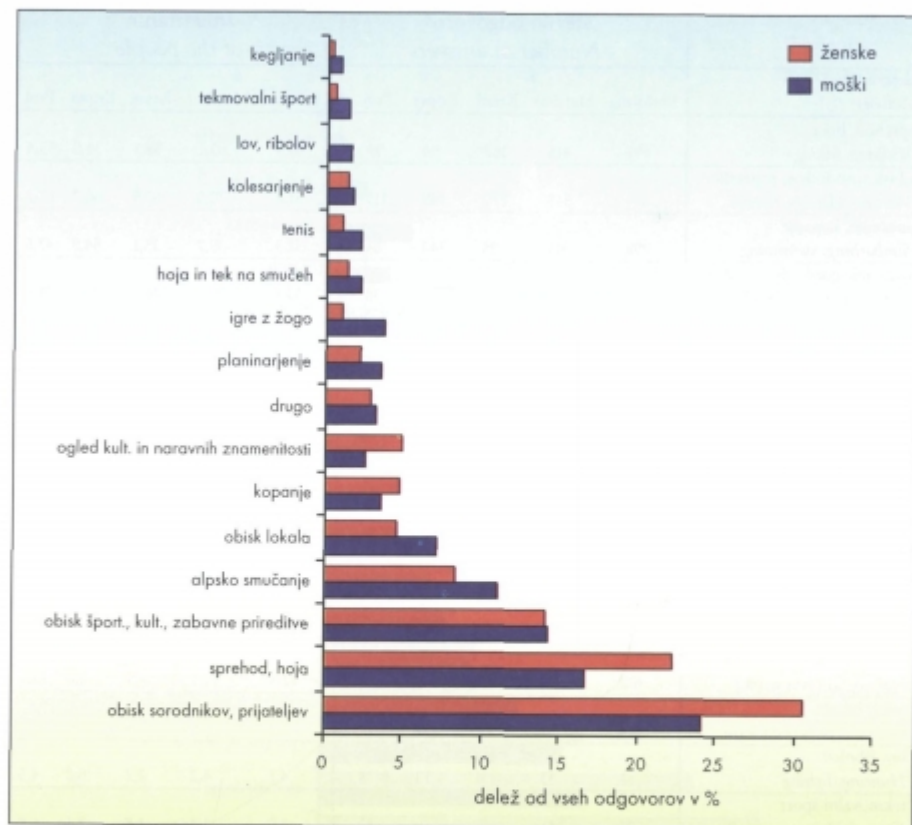
Summer recreation activities at weekends (March 1 - Oct. 31)

dejavnost Activity	število odgovorov Number of answers					% anketiranih % of the people				
	Ljubljana	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj	Ljubljana	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj
sprehod, hoja Walking, hiking	491	416	162	94	98	61,4	53,1	58,1	36,0	55,4
obisk sorodnikov, prijateljev Visiting relatives, friends	414	548	170	148	119	51,8	70,0	60,9	56,7	67,2
sončenje, kopanje Sunbathing, swimming	298	311	98	143	84	37,3	39,7	35,1	54,8	47,5
nabiranje gozd. /drug. sadežev Gathering forest products	267	169	73	29	38	33,4	21,6	26,2	11,1	21,5
ogled kult., narav. znamenit. Seeing cult., nat. monuments	204	93	45	31	28	25,5	11,9	16,1	11,9	15,8
piknik Picnicking	194	184	65	70	46	24,3	23,5	23,3	26,8	26,0
planinarjenje Mountaineering	178	113	86	23	20	22,3	14,4	30,8	8,8	11,3
kolesarjenje Cycling	168	109	88	40	43	21,0	13,9	31,5	15,3	24,3
šport., kult., zabavne prired. Sports/cult./amus. event	150	169	67	81	73	18,8	21,6	24,0	31,0	41,2
delo na lastni zemlji Cultivating own land	135	125	23	44	34	16,9	16,0	8,2	16,9	19,2
drugo Other	135	41	25	25	31	16,9	5,2	9,0	9,6	17,5
pomoč pri kmečkih opravilih Helping at farm works	102	89	18	21	29	12,8	11,4	6,5	8,0	16,4
obisk lokala Going to pub/restaurant	74	74	21	33	34	9,3	9,5	7,5	12,6	19,2
lov, ribolov Hunting, fishing	33	33	6	13	8	4,1	4,2	2,2	5,0	4,5
tekmovalni šport Competitive sport	24	11	5	8	12	3,0	1,4	1,8	3,1	6,8
tenis Tennis	16	37	36	14	18	2,0	4,7	12,9	5,4	10,2
igre z žogo Ball games	3	47	24	22	12	0,4	6	8,6	8,4	6,8
kegljanje Bowling	1	5	3	3	2	0,1	0,6	1,1	1,1	1,1
balinanje Boules	1	1	5	4	2	0,1	0,1	1,8	1,5	1,1
skupaj Altogether	2887	2575	1020	846	731					

81,1 odstotka, v Kranju 66,7 odstotka, v Kopru 64,8 odstotka, v Ptuj 84,2 odstotka, v Ljubljani 54,3 odstotka; na sprehod pa: v Mariboru 55,6 odstotka, Kranju 58,8 odstotka, Kopru 43,3 odstotka, Ptuj 55,9 odstotka in v Ljubljani 50,8 odstotka.

Zimske dejavnosti v prostem času ob koncu tedna (od začetka novembra do konca februarja)*

Winter recreation activities at weekends (Nov. 1 - Feb. 28/29)

* Skupni podatki za Maribor, Kranj, Koper in Ptuj

- Na visoko četrto mesto se je v Mariboru s 27,6 odstotka, v Kranju s 30,1 odstotka, v Kopru s 26,1 odstotka in v Ljubljani s 29,0 odstotka povzpelo smučanje. Izjema je Ptuj, kjer je na tem mestu zabava (31,6 odstotka). Vendar je treba omeniti, da je bil delež tistih, ki so se ukvarjali s smučanjem, precej manjši od deležev soudeležencev v predhodnih dveh dejavnostih.
- Na peto mesto so se v posameznih mestih uvrstile različne dejavnosti in sicer v Mariboru kopanje, obisk lokala, obisk športne ali kulturne prireditve, obisk zabave; v Kranju planinstvo, obisk športnih ali kulturnih znamenitosti in kolesarjenje; v Kopru obisk lokala, obisk športnih ali kulturnih prireditev, obisk zabave; v Ptuj obisk lokala, obisk športnih ali kulturnih prireditev, kopanje,

Zimske dejavnosti v prostem času ob koncu tedna (od začetka novembra do konca februarja)*

Winter recreation activities at weekends (Nov. 1 - Feb. 28/29)

dejavnost Activity	število odgovorov Number of answers					% anketiranih % of the people				
	Ljubljana	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj	Ljubljana	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj
obisk sorodnikov, prijateljev Visiting relatives/friends	434	635	186	169	149	54,3	81,1	66,7	65,0	84,2
sprehod, hoja Walking, hiking	406	435	164	113	99	50,8	55,6	58,8	43,0	55,9
alpsko smučanje Alpine skiing	232	216	84	68	35	29,0	27,6	30,1	26,0	19,8
šport, kult., zabavne prired. Attend. sports/cultural event	162	284	108	98	99	20,3	36,3	38,7	38,0	55,9
drugo Other	147	766	25	22	12	18,4	8,4	9,0	8,0	6,8
ogled kult., narav. znamenit. Seeing cultural/natural mon.	113	164	31	29	19	14,1	20,9	11,1	11,0	10,7
obisk lokala Going to pub/restaurant	107	76	28	47	38	13,4	9,7	10,0	18,0	21,5
hoja in tek na smučeh Cross-country skiing	59	39	27	4	1	7,4	5,0	9,7	2,0	0,6
planinarjenje Mountaineering	57	37	54	17	13	7,1	4,7	19,4	7,0	7,3
kopanje, plavanje Bathing, swimming	27	129	15	13	16	3,4	16,5	5,4	5,0	9,0
tekmovalni šport Competitive sport	18	16	7	8	4	2,3	2,0	2,5	3,0	2,3
kolesarjenje Cycling	8	14	13	32	5	1,0	1,8	4,7	12,0	2,8
lov, ribolov Hunting, fishing	6	19	1	15	1	0,8	2,4	0,4	6,0	0,6
tenis Tennis	3	33	20	7	7	0,4	4,2	7,2	3,0	4,0
igre z žogo Ball games	1	50	21	25	3	0,1	6,4	7,5	10,0	1,7
kegljanje Bowling	1	9	11	5	1	0,1	1,1	3,9	2,0	0,6
skupaj Altogether	1781	2187	795	672	502					

alpsko smučanje, v Ljubljani pa obisk športnih ali kulturnih prireditev, obisk lokala, ogled naravnih ali kulturnih znamenitosti.

- V spodnjo skupino pa so se v zimski polovici leta uvrstili v Mariboru: ogled naravnih in kulturnih znamenitosti; v Kranju: obisk lokala, ogled naravnih in kulturnih znamenitosti, hoja in tek na smučeh; v Kopru ogled naravnih in kulturnih znamenitosti, kolesarjenje, igre z žogo; v Ptuj u ogled naravnih in kulturnih znamenitosti, kopanje, v Ljubljani pa hoja in tek na smučeh, planinstvo, kopanje oziroma plavanje.

Vrsta druženja pri rekreaciji ob koncu tedna

Recreation company at weekends

	število odgovorov <i>Number of answers</i>					% anketiranih <i>% of the people</i>				
	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj	skupaj	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj	skupaj
druženje <i>Company</i>										
z družino <i>Family</i>	336	97	106	73	612	42,9	34,8	40,6	41,2	40,8
s partnerjem <i>Partner</i>	320	118	101	72	611	40,9	42,3	38,7	40,7	40,7
s prijatelji, sorodniki <i>Friends, relatives</i>	298	113	99	72	582	38,1	40,5	37,9	40,7	38,8
sam <i>None</i>	141	40	55	44	280	18,0	14,3	21,1	24,9	18,7
skupaj <i>Altogether</i>	1095	368	361	261	2085					

Ciljna območja bližnje rekreacije

Prostorsko usmerjenost migracij bližnje rekreacije ob koncu tedna smo ugotavljali ločeno za poletno in zimsko polovico leta. Anketiranim smo olajšali odgovarjanje s tem, da smo pred anketiranjem izločili in omejili potencialna ciljna pokrajinska območja bližnje rekreacije ter jih v kartografski obliki priložili anketnemu vprašalniku. Ker se je vprašanje nanašalo na dvanajst mesecev, ni bilo mogoče pričakovati podatkov o natančnem številu obiskov v posameznem ciljnem območju. Uporabljeni način pa je omogočil izločiti poglavitna ciljna območja in jih medsebojno relativno razvrstiti v bolj ali manj obiskovana oziroma pomembna.

Ciljna območja bližnje rekreacije Ljubljane

V poletni polovici leta so Ljubljančani "uživali" v izletih, ki so bili usmerjeni na nekaj območij. Prva, najbližja cona bližnje rekreacije so bili hriboviti zeleni predeli mesta, ki so primerni predvsem za hojo, sprehajanje in gorsko kolesarjenje; to so: Šmarna gora, Golovec, Rašica, Polhograjsko hribovje in Krmsko višavje. Gre za hribovit svet, v katerega so speljane izletniške in planinske (markirane) poti, do katerih je mogoče iz mesta priti tudi peš, z javnim avtobusnim prevozom ali s kratko 10- do 15-minutno vožnjo z osebnim avtom. Ta najbližja cona je močno obiskana prav zaradi lahke dostopnosti, razmeroma redko poseljene in reliefno razgibane gozdno-kmetijske pokrajine ter posameznih razgledišč, ki so hkrati tudi poglavitne ciljne točke.

Druga, bolj oddaljena cona v časovni transportni oddaljenosti od 30 minut do ene ure in 30 minut, so ciljna območja, ki izstopajo z visoko doživljajsko pokrajinsko zmožnostjo in ustreznostjo za rekreacijo ob vodi ali v njej. To so Blejski kot z okolico, Bohinj in obmorski kraji v Istri. Navedena tri območja so kljub oddaljenosti razmeroma pomembna predvsem zaradi pomanjkanja rekreacijsko primernih vodnih površin

v bližnji okolici mesta. Velik pomen obmorskih krajev pa je nedvomno pogojen tudi s submediteranskim podnebjem, ki omogoča daljšo kopalno sezono od tiste v notranjosti Slovenije, z zanesljivejšim sončnim vremenom in specifično podobo pokrajine.

Med najpomembnejša zunajmestna ciljna območja se je poleg prej omenjenih uvrstila tudi Dolenjska, ki je po anketi celo relativno pomembnejša od Julijskih Alp. Privlačnost Dolenjske za bližnjo rekreacijo je mogoče pojasniti s pomembnostjo rekreacijskih dejavnosti, kot so: obisk prijateljev, znancev in sorodnikov, nabiranje gozdnih sadežev, delo na lastni zemlji ali pomoč pri kmečkih opravilih ter kopanje v termalni vodi (Dolenjske Toplice, Šmarješke Toplice, Čateške Toplice). Očitno del mestnih prebivalcev ob koncu tedna ne odhaja iz mesta samo zaradi rekreacijskih dejavnosti v ožjem pomenu temveč tudi zaradi dejavnosti, pri katerih se rekreacijski nagibi prepletajo z oskrbovalnimi.

Prav tako je preživljanje prostega časa prve ali druge generacije priseljencev s podeželja v mesta še vedno pobujeno tudi z vzdrževanjem sorodstvenih vezi, z željo po posesti vinograda ali druge kmetijske parcele ter z občasno pomočjo pri nekaterih opravilih v "domačem kraju".

Sorazmerno veliko privlačnost so imeli po anketi tudi obmejni kraji v Italiji in Avstriji. Tudi to ni presenetljivo. Sosednji italijanski in avstrijski centralni kraji so dolga leta privlačili prostočasne migracije pretežno zaradi nakupovalnih motivov. Vendar je velik del slovenskih prebivalcev, ki so v prostem času odhajali po nakupih čez državno mejo, taka potovanja uvrščal med "izlete", saj je šlo pri njih pogosto tudi za posebno doživljanje, ki ga je pobujala "drugačna" in raznovrstnejša ponudba blaga. Pri številnih nakupovalnih izletih je šlo za oskrbovanje z nenumnimi luksuznimi predmeti, s tem pa te migracije niso imele čiste oskrbovalne narave.

Šele za temi so se uvrstila gorska in hribovita pokrajinska območja, ki so posebej primerna za planinstvo, tako alpske kot predalpske pokrajine, do katerih je v glavnem od 30 minut do uro in pol vožnje. Med temi ciljnim predeli prednjačijo Julijske Alpe, Kamniške Alpe z Zgornjo Savinjsko dolino, Karavanke ter Škofjeloško in Posavsko hribovje.

Ciljna območja bližnje rekreacije Maribora

Med ciljnim območji v poletni polovici leta izstopa kot najpomembnejše Mariborsko in Ribniško Pohorje. Zaradi svoje pokrajinske ustreznosti za različne oblike hoje (sprehodi, planinska hoja) ter lege tik ob robu mesta, kar omogoča dostop tudi z javnimi mestnimi prevoznimi sredstvi, ter dviga do vršnega grebena z dostavno žičnico, so poglobitni dejavniki, ki vplivajo na njegovo privlačnost.

Za Pohorjem se je uvrstila skupina treh, lahko bi rekli povsem različnih ciljnih pokrajin. Poleg bližnjega Mariborskega otoka z Bresterniškim jezerom so pod vrhom seznama še sosednji obmejni avstrijski kraji in obmorski istrski kraji. Tudi za številne Mariborčane je bil v minulih letih nakupovalni izlet v katero od nakupovalnih središč onstran državne meje očitno pomemben motiv za preživljanje prostega časa.

Poglavitna ciljna območja bližnje rekreacije prebivalcev Maribora Main areas of nearby recreation of the inhabitants of Maribor

a) v poletnem obdobju

a) in summer season

b) v zimskem obdobju

b) in winter season

Presenetljivo velik pa je delež Mariborčanov, ki so v obravnavanem letu šli na izlet k morju. Čeprav v podatkih o usmerjenosti teh migracij ni upoštevana pogostnost, ni dvoma, da je podobno kot v vseh drugih mestih, vključenih v obravnavano anketo, tudi del prebivalcev Maribora "skočil na izlet k morju".

V tretjo skupino sta se za temi območji uvrstili dve mestu bližnji hriboviti pokrajini: Kozjak in Slovenske gorice. Čeprav ne sodita med turistično razvite pokrajine, pa omogočata v prejšnjih poglavjih visoko uvrščene rekreacijske dejavnosti; poleg sprehodov oziroma hoje zlasti obdelovanje vinograda ali druge kmetijske zemlje, obisk lokala ter obiskovanje sorodnikov, prijateljev in znancev.

Med sorazmerno pomembnimi cilji bližnje rekreacije je po anketi tudi severovzhodni del Slovenije. To ni presenetljivo iz dveh razlogov: prvič, v tem delu so sorazmerno lahko dostopna termalna kopališča (Radenci, Banovci, Moravske toplice, Ptujске toplice), drugič pa – iz tega dela Slovenije je pomemben del priseljenih meščanov, ki ohranjajo stike s svojo rojstno pokrajino.

V zimski polovici leta Mariborsko in Ribniško Pohorje prav tako izstopata kot najpomembnejše mariborsko območje bližnje rekreacije. Zaradi naravne primernosti in infrastrukturne opremljenosti za rekreacijo na snegu to ni presenetljivo.

Deleži anketirancev, ki so v zimski polovici leta obiskovali druga zunajmestna ciljna območja, so precej manjši kot v poletnem času. Na drugo mesto so se tudi pozimi uvrstili avstrijski obmejni kraji, kar je razumljivo, saj je nakupovalni motiv aktualen skozi vse leto. Manj pomembna so bila v tem letnem času pokrajinska območja, ki so privlačna predvsem zaradi kopanja na prostem (npr.: Mariborski otok, obmorski istrski kraji). Nasprotno pa so spet postali privlačnejši tudi kraji s pokritimi termalnimi kopališči.

Ciljna območja bližnje rekreacije Kranja

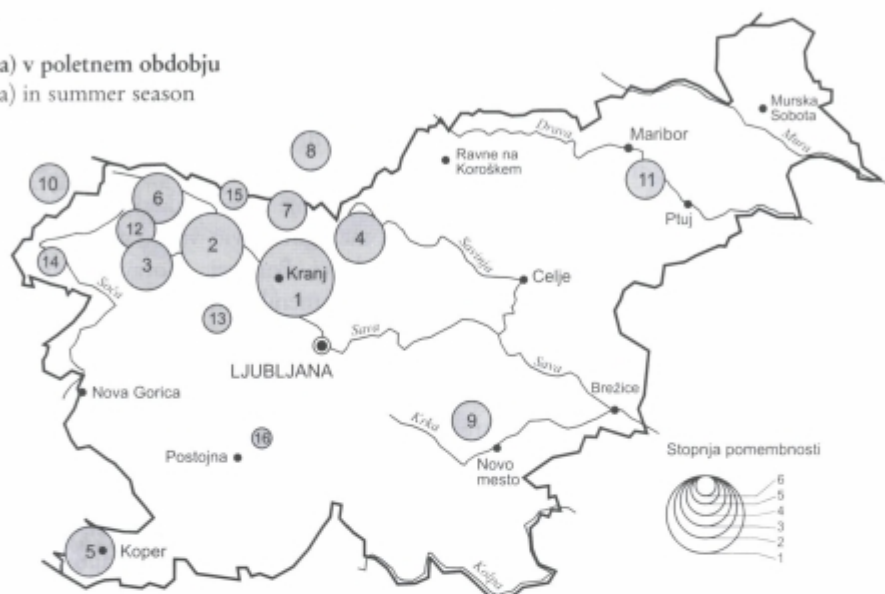
Po pomembnosti, podobno kot v drugih slovenskih mestih, izstopa tudi tu bližnja okolica Kranja. Gre za okoliško pokrajino, ki na ravninskih delih ponuja predvsem možnosti za vrtičkarstvo in sprehode, v hribovitih predvsem za lažjo planinsko hojo (na primer Št. Jošt, Šmarjetna gora), ob vodah pa za sončenje in piknike.

Za bližnjo okolico sta se uvrstili območji Blejskega kota z okolico in jezerce Črna va kar je glede na pokrajinsko doživljajsko privlačnost, rekreacijsko ustreznost, pa tudi relativno bližino razumljivo.

Naštetim območjem sledijo Kamniške Alpe kot najbližji predel, primeren za planinstvo. Tudi veliko anketiranih iz Kranja je šlo v obravnavnem času na izlet "k morju". Delež izletnikov, namenjenih v obmorske kraje, je celo večji kot v nekaterih prometno precej bližjih pravih alpskih pokrajinah (npr.: v Jeseniško dolino, na območje Storžiča in Košute). Prav tako je tudi v Kranju pomemben del anketirancev šel na izlet v sosednjo Avstrijo, nedvomno zaradi že prej omenjenih motivov. Druga ciljna območja Kranjčanov so bile gorske in hribovite pokrajine v zahodnem delu Ljubljanske kotline, ki so primerne za izletništvo in planinstvo.

Poglavitna ciljna območja bližnje rekreacije prebivalcev Kranja Main areas of nearby recreation of the inhabitants of Kranj

a) v poletnem obdobju
a) in summer season

b) v zimskem obdobju
b) in winter season

Pozimi je bil največji delež anketiranih tudi tu navezan na bližnjo okolico mesta. Po pomembnosti je sledilo območje Blejskega kota z okolico, za njim pa cilji, ki so ustrezni oziroma opremljeni za rekreacijo na snegu. To so: Kamniške Alpe (Krvavec), Jeseniška dolina (Kranjska Gora) in Bohinj (Kobla, Vogel). Tako kot v drugih mestih se je še tu razmeroma opazen delež anketiranih tudi v zimskem času usmeril v avstrijske in italijanske obmejne kraje.

Ciljna območja bližnje rekreacije Kopra

Med ciljnim območji zunaj mesta je v poletni polovici leta na prvem mestu morska obala ob Izoli, na drugem pa zaledno gričevje. Ob obali južno od Izole, to je v Simonovem zalivu, je mestu najbližja, kopališko urejena obala, medtem ko ima zaledno gričevje zaradi raztresenih podeželskih naselij in razglednosti velik pomen zaradi obiskovanja, sprehodov ali "dela na zemlji". Na naslednjih mestih so še druga obalna območja, ki ponujajo možnost kopanja in ukvarjanja s športom. To so: Debeli rtič in Ankaran, Portoroški zaliv in hrvaška obala Istre. Mednje se je razmeroma visoko uvrstila sosednja Italija, kar je tako kot v drugih mestih pogojeno z "nakupovalnimi izleti". Za obmorskimi ciljnim območji sledi posebej privlačno hribovito območje Slavnika kot najbližja pokrajina za planinsko hojo in izletništvo. Za njim je od mesta že precej oddaljena prava alpska regija: Gorenjska.

V zimskem času je na prvem mestu Italija, kamor so se tudi v tem letnem času očitno usmerjali redni nakupovalni izleti. Nato pa sledi oddaljena Gorenjska kot ciljno območje, ki ponuja možnosti za rekreacijo na snegu. Vendar tudi v zimskem času ostaja pomembna privlačnost obalnih območij, kar je razumljivo, saj so opremljena tudi za rekreacijske dejavnosti v slabem vremenu (na primer pokrita kopališča), razen tega ponuja skozi vse leto ob lepem vremenu možnost sprehajanja ob obali, obiskovanje lokalov in podobno.

Kot je razvidno iz kart, imajo za bližnjo rekreacijo prebivalcev Kopra prav posebno privlačnost bližnji obalni predeli. Obala kot stik kopnega in vodne površine ponuja posebno doživljajsko ugodje, zaradi sprehajalnih cest so posamezni deli posebej privlačne promenade, hkrati pa je tu osredotočena tudi različna rekreacijska infrastruktura, pa naj bo za športno rekreacijo na kopnem (teniška igrišča) ali na morju (privezi za čolne).

Ciljna območja bližnje rekreacije Ptuja

Med proučevanimi mesti je bil Ptuj po številu prebivalcev najmanjši. Vendar je tudi zanj značilno razvejeno usmerjanje migracij bližnje rekreacije, kar je posledica pomembnosti različnih prostočasnih dejavnosti. Tudi v Ptuj so namreč za odhajanje iz mesta ob koncu tedna posebej pomembne dejavnosti, kot so: obiski sorodnikov, prijateljev in znancev, obiski lokalov, obdelovanje vinograda, nabiranje gozdnih sadežev, lov, ki jih prebivalci tega mesta lahko uresničujejo v zelo različnih pokrajinskih

Poglavitna ciljna območja bližnje rekreacije prebivalcev Kopra Main areas of nearby recreation of the inhabitants of Koper

a) v poletnem obdobju

a) in summer season

b) v zimskem obdobju

b) in winter season

Poglavitna ciljna območja bližnje rekreacije prebivalcev Ptuja Main areas of nearby recreation of the inhabitants of Ptuj

a) v poletnem obdobju

a) in summer season

b) v zimskem obdobju

b) in winter season

območjih. V poletni polovici leta so, kot kaže priložena karta, najpomembnejša ciljna območja: bližnja ravninska okolica mesta ter gričevnati vinorodni pokrajini Haloze in Slovenskih goric. Bližnja ravninska okolica izstopa predvsem zaradi rekreacijsko posebej privlačnih Ptujskih term z različnimi rekreacijskimi objekti, vodnih akumulacij dravskih hidrocentral in številnih vasi (kot ciljev obiskovanja). Vinorodne Haloze in Slovenske gorice pa so prav tako pomembne zaradi obiskovanja sorodnikov ali lokalov, zaradi dela v vinogradih ali tudi hoje, saj so preko obeh speljane planinske poti. Privlačno moč obeh vinorodnih pokrajin za bližnjo rekreacijo dokazujejo tudi podatki o počitniških stanovanjih, ki so v tej pokrajini osredotočena prav v tem gričevju. Relativno pomembno vlogo je imela tudi obmejna regija sosednje Avstrije, predvsem zaradi nakupovalno motiviranih izletov. Prav tako ni presenetljiva sorazmerno velika privlačnost Pohorja, saj je najbližji gorski predalpski hrbet. Med drugimi pomembnejšimi ciljnim območji so pomembni še: prave alpske pokrajine in zdraviliški turistični kraji v SV Sloveniji.

Tudi v zimskem času je bližnja ravninska okolica najpomembnejše ciljno območje, kar je razumljivo, saj imajo Terme tudi pokrite kopališke objekte. V tem letnem času se je po pomenu na drugo mesto "prebila" avstrijska obmejna regija, kar ni presenetljivo, saj klimatske razmere na nakupovanje ne vplivajo. Prav tako se v primerjavi s poletjem pozimi poveča privlačnost Pohorja, ki ponuja možnosti za ukvarjanje s športno-rekreacijskimi dejavnostmi "na snegu".

Razdalja potovanj bližnje rekreacije ob koncu tedna

Občutljivost bližnje rekreacije od razdalje je po novejših raziskavah večja, kot so prvotno domnevali in kot so poudarjali v starejših raziskavah. Po I. Eberle iz Nemčije (1980) je 50 do 60 odstotkov izletnikov prepotovalo med krajem stalnega bivališča in ciljnim območjem od 10 do 30 km, nadaljnjih 20 do 30 odstotkov si je poiskalo cilje v oddaljenosti med 30 in 50 kilometrov in le 10 do 30 odstotkov jih je potovalo na bolj oddaljena območja.

Po mnenju citiranega avtorja je razmeroma majhen akcijski radij večine potovanj bližnje rekreacije pogojen z izrazito prevlado časovno krajših izletov. Glavno časovno težišče izletniških potovanj naj bi bilo po tem avtorju med 13. in 18. uro, ko so v Nemčiji registrirali kar 60 do 70 odstotkov obiskov v ciljnih območjih. To še zlasti velja za ciljna območja z izrazito prevlado rekreacijskih dejavnosti "sprehodi in hoja", "obisk gostinskih lokalov" ali "ogledovanje znamenitosti". Izjema so samo cilji, za katere je značilno izrazito dolgotrajno zadrževanje v območju (območja za kopanje in smučanje), kjer je glavni čas prihodov večinoma že v dopoldanskih urah. Daleč največ ciljev bližnje rekreacije določenega izvornega območja je tako mogoče najti v radiju 50 km.

Čeprav območje bližnje rekreacije milijonskih mest in večjih zgostitvenih območij sega dlje v okolico kot pri majhnih in srednje velikih mestih, ostaja po istem avtorju tudi tam največji delež izletnikov v coni v bližini mesta. Nasprotno sta ugotovila Rupert in Maier (1970) za München, da je le 20 odstotkov izletnikov prepotovalo ob koncu tedna do ciljnega območja manj kot 30 kilometrov.

Vplivna območja bližnje rekreacije, kot kažejo ugotovitve proučevanj iz posameznih mest, niso enako obsežna. Pri sedanji razvitosti prometnih sredstev, ko je večina izletov realizirana s cestnimi osebnimi motornimi vozili, je pri izletniških potovanjih potovalni radij odvisen od:

- razporeditve izletniških privlačnih ciljev okrog mesta;
- kakovosti cestnega omrežja med mestom in okolico;
- socialne strukture prebivalcev mesta.

Zaradi odvisnosti od navedenih dejavnikov se rezultati posameznih raziskav tudi precej razlikujejo.

Kot kažejo rezultati o razporeditvi ciljnih območij okrog naših (proučevanih) mest, je pomemben del izletniških potovanj omejen na okolico v radiju do 60 kilometrov, zunaj te razdalje pa segajo predvsem tiste prostočasne migracije, katerih uresničenje se navezuje na posebno pokrajinsko ustreznost (na primer alpsko smučanje, kopanje ob submediteranski obali) ali na druge lokacije s posebnimi funkcijami (npr.: centralni kraji, t.j. mesta onkraj državne meje). Na tej podlagi je tudi videti, da so ob koncu tedna v razdalji nad 150 kilometrov izletniška potovanja zelo razredčena oziroma sorazmerno redka.

Povezanost udejstvovanja z nekaterimi socialnodemografskimi značilnostmi

Obstajajo številni empirično ugotovljeni dokazi o pomenu demografskih značilnosti prebivalstva za njegovo preživljanje prostega časa (Kemper, 1980; Doupona, 1996; Sila, 1997). Na splošno dejavnost v prostem času pada s starostjo, razlike med spoloma pa se kažejo predvsem pri ukvarjanju z določenimi dejavnostmi. V naši raziskavi smo namenili pozornost tudi vprašanju: ali starost in spolna pripadnost pripomoreta k različnemu ravnanju v prostem času in pri katerih dejavnostih se te razlike kažejo. V zvezi z navedenim smo želeli le nakazati na določene povezave med omenjenima demografskima karakteristikama, ni pa bil naš namen ugotavljati njihovih podrobnejših vzročnih zvez. Ob iskanju odgovorov o učinkih ravnanja v prostem času nas je zanimalo ali je ukvarjanje z določeno dejavnostjo vezano le na prebivalstvo določenega spola in položaja v življenjskem ciklu ali pa morda, ne glede na te karakteristike, na večino populacije.

Večja zastopanost posameznih rekreacijskih dejavnosti med prebivalstvom določenega spola ali starosti je ena izmed značilnih razlik pri rekreacijskem ravnanju. To seveda ne velja za vse dejavnosti, saj so nekatere enako pomembne oziroma privlačne za vse spolne in starostne skupine, medtem ko se pri drugih kaže izrazita navezanost nanje.

Tudi številne tuje raziskave so opozorile, da so nekatere dejavnosti pomembnejše med pripadniki enega spola. Pri nekaterih dejavnostih je prevlada spola celo tako izrazita, da lahko govorimo o "moških" ali "ženskih" dejavnostih.

V naslednjih tabelah in grafih je iz navedenih odstotnih deležev različnih starostnih skupin in spola razvidno, da so nekatere od priloženih dejavnosti sorazmerno pomembnejše med prebivalstvom določene starosti.

V tabelah, ki so prikazane, so dejavnosti, tako kot v predhodnem besedilu, deljene glede na prosti čas med tednom ali ob koncu tedna ter na letni čas njihovega izvajanja, to je na poletni in zimski čas.

Kot je pokazala naša anketa je bila v obravnavanih mestih pri delu dejavnosti ženska in moška populacija zastopana v podobni meri, kar pomeni, da razlike niso bile tolikšne, da bi lahko govorili o očitnem odstopanju. Dejavnosti, pri katerih se niso pokazale pomembnejše razlike med spoloma, tako v prostem času med tednom kot ob koncu tedna so: kopanje in sončenje, piknik, nabiranje gozdnih sadežev, kolesarjenje in fitnes.

Manjše razlike v korist žensk so vidne pri naslednjih dejavnostih: sprehod in hoja, obiski sorodnikov in prijateljev ter ogled kulturnih in naravnih znamenitosti, v korist moških pa pri naslednjih dejavnostih: vožnja z avtom za zabavo, obdelovanje lastne zemlje, obdelovanje vrta in pomoč pri kmečkih opravilih. Pri planinarjenju pa je bila razlika v korist moških opazna samo pozimi.

Očitno večja udeležba moških pa je bila značilna za naslednje dejavnosti: obisk športnih prireditev, igre z žogo, tenis, tekmovalni šport, alpsko smučanje, hoja in tek na smučeh, lov in ribolov.

Iz tega dela analize je očitno, da so za moški del populacije pomembnejše tiste dejavnosti, ki so fizično zahtevnejše ali so tekmovalno-športnega značaja. Med pasivnejšimi oblikami pa take, ki so morda še odsev družbenega položaja žensk v preteklosti. Na to domnevo kažeta primera manjših deležev žensk pri obisku športnih prireditev in obisku lokalov.

In kako vpliva **starost** na preživljanje prostega časa? Iz podatkov, ki so razvidni iz priloženih tabel, je videti, da obstaja več dejavnosti, ki so relativno pomembnejše za posamezne starostne kategorije. To se kaže že pri najpomembnejši in splošno razširjeni rekreacijski dejavnosti, sprehodu in hoji. Ob koncu tedna so v njej najslabše zastopani anketiranci iz najmlajše starostne skupine 16-24 let, najmočnejše pa iz najstarejše, to je nad 54 leti. Tudi pri nekaterih drugih dejavnostih, vezanih na prosti čas ob koncu tedna, kot so: nabiranje gozdnih sadežev, obisk sorodnikov, prijateljev in znancev,

obdelovanje lastne zemlje ter lov in ribolov je delež prebivalcev starejših dveh starostnih skupin večji kot pri mlajših.

Nasprotno pa je opaziti zelo izrazit padec priljubljenosti z naraščajočo starostjo pri naslednjih dejavnostih ob koncu tedna: zabavna prireditve, kolesarjenje, alpsko smučanje, tenis, igre z žogo, tekmovalni šport, vožnja z avtom za zabavo in obisk lokala. Pri nekaj dejavnostih, kot so: planinarjenje, kopanje s sončenjem ter obisk kulturne in športne prireditve pa se deleži udeleženi s starostjo postopoma, vendar ne tako izrazito manjšajo. Zato je tudi najvišja (po naši anketi opredeljena) starostna skupina tu še zastopana z opaznim deležem. Le za tri dejavnosti in sicer piknik, pomoč pri kmečkem delu ter hojo in tek na smučeh pa je značilno, da so posebej priljubljene pri osrednji starostni kategoriji 25-54 let.

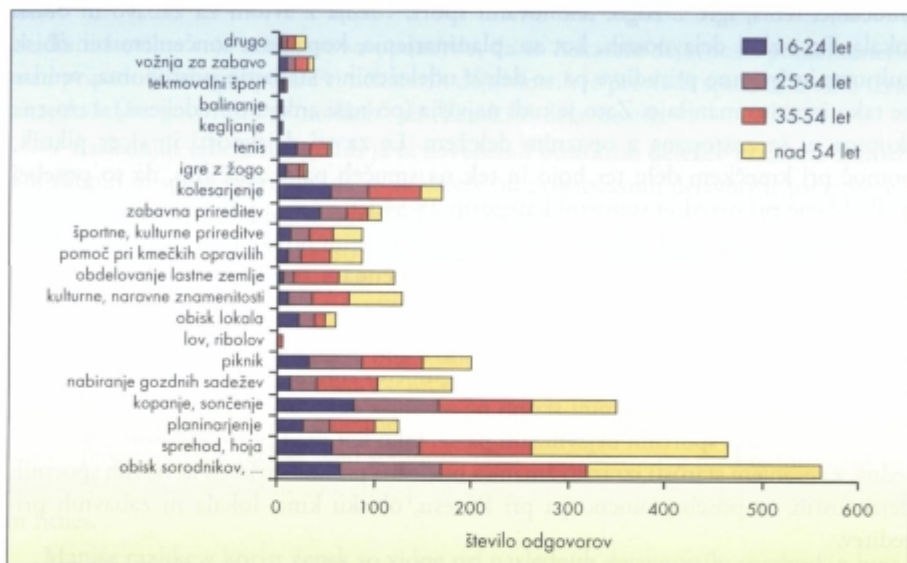
V prostem času med tednom je v primerjavi s tistim ob koncu tedna pomembnih le nekaj manjših razlik. Za delo na vrtu je značilna s starostjo naraščajoča priljubljenost, tako da ima največji pomen prav v najvišji starostni skupini. Enako velja tudi za obisk sorodnikov, prijateljev in znancev, vendar le v poletni polovici leta, medtem ko se pozimi z višanjem starosti njena vloga močno zmanjša. Izstopa tudi ugotovitev, da se v najvišji starostni skupini skoraj ne zmanjša delež anketirancev pri nakupih v drugem kraju. Pri športnih dejavnostih pa se, tako kot med prostim časom ob koncu tedna, z večanjem starosti izrazito zmanjša udeležba pri kolesarjenju in raznih športnih dejavnostih, še posebej močno pa pri fitnesu, obisku kina, lokala in zabavnih prireditve.

Na podlagi povedanega lahko sklepamo, da se starejši prebivalci v prostem času bolj posvečajo pasivnim oblikam rekreacije, kot so obiski ter fizično oziroma gibalno manj zahtevnim dejavnim oblikam rekreacije, ki jih lahko izvajajo skladno s svojo zmogljivostjo; primeri so: delo na vrtu, vrtičku ali drugem kmetijskem zemljišču, sprehod in hoja, kopanje s sončenjem in celo planinstvo. Med mlajšim prebivalstvom pa so relativno oziroma nadpovprečno pomembne dejavnosti, ki omogočajo zabavo, druženje, navezavo prijateljstev (na primer obiskovanje zabavnih prireditve in lokalov, kopanje) ter krepitev telesnih moči in tekmovalnost (razne športne dejavnosti).

Ne glede na vzroke za različno vlogo posameznih dejavnosti za določene starostne skupine je obravnavana soodvisnost pomembna, saj vpliva na raznolikost ravnanja in prostorskih učinkov, s tem pa tudi na specifične zahteve pri urejanju prostora. Iz gornjega je tudi razvidno, da starost močneje diferencira ravnanje v prostem času kot spolna pripadnost. Do podobnih ugotovitev so prišli tudi avtorji drugih podobnih študij.

Dejavnosti v prostem času ob koncu tedna poleti (od začetka marca do konca oktobra) — po starostni strukturi žensk* (Število odgovorov in odstotni deleži anketirancev iz določene starostne skupine, ki se ukvarjajo s posameznimi dejavnostmi)

Summer recreation activities at weekends (March 1 - Oct. 31) by age groups (women)

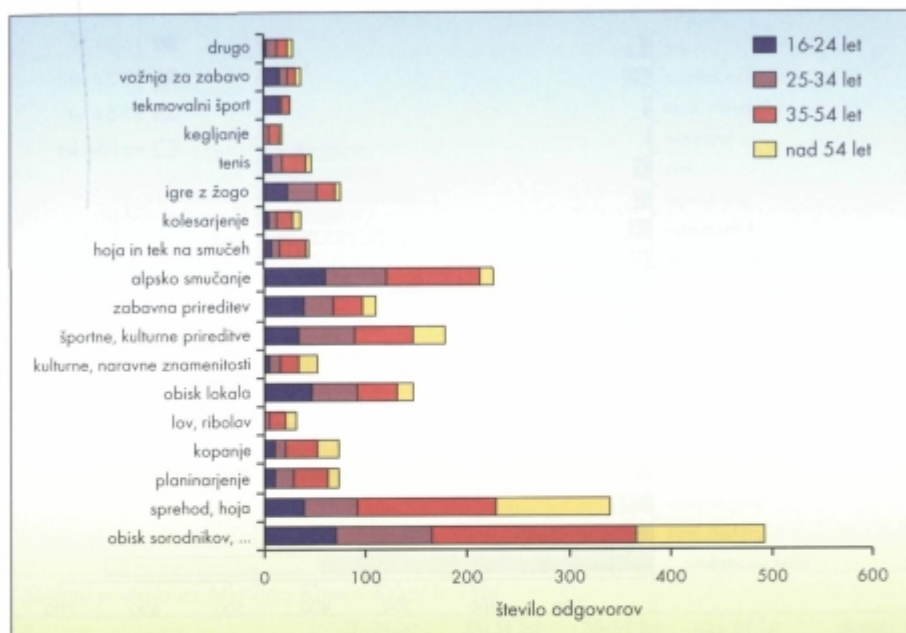

* Skupni podatki za Maribor, Koper, Kranj in Pruj

	16-24 let		25-34 let		35-54 let		nad 54 let		skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
obisk sorodnikov, ...	65	54,2	104	68,4	151	68,9	241	79,8	561	70,7
sprehod, hoja	57	47,5	92	60,5	113	51,6	203	67,2	465	58,6
planinarjenje	28	23,3	26	17,1	48	21,9	25	8,3	127	16,0
kopanje, sončenje	80	66,7	87	57,2	97	44,3	87	28,8	351	44,3
nabiranje gozdnih sadežev	13	10,8	29	19,1	63	28,8	77	25,5	182	23,0
piknik	32	26,7	57	37,5	61	27,9	49	16,2	199	25,1
lov, ribolov	0	0,0	2	1,3	6	2,7	0	0,0	8	1,0
obisk lokala	23	19,2	15	9,9	10	4,6	12	4,0	60	7,6
kulturne, naravne znamenitosti	12	10,0	24	15,8	38	17,4	54	17,9	128	16,1
obdelovanje lastne zemlje	6	5,0	10	6,6	48	21,9	56	18,5	120	15,1
pomoč pri kmečkih opravilih	11	9,2	14	9,2	31	14,2	31	10,3	87	11,0
športne, kulturne prireditve	15	12,5	19	12,5	24	11,0	30	9,9	88	11,1
zabavna prireditve	43	35,8	28	18,4	22	10,0	14	4,6	107	13,5
kolesarjenje	56	46,7	38	25,0	53	24,2	22	7,3	169	21,3
igre z žogo	7	5,8	14	9,2	6	2,7	2	0,7	29	3,7
tenis	18	15,0	16	10,5	18	8,2	2	0,7	54	6,8
kegljanje	0	0,0	1	0,7	2	0,9	0	0,0	3	0,4
balinanje	0	0,0	1	0,7	2	0,9	0	0,0	3	0,4
tekmovalni šport	5	4,2	3	2,0	0	0,0	0	0,0	8	1,0
vožnja za zabavo	9	7,5	7	4,6	14	6,4	5	1,7	35	4,4
drugo	2	1,7	7	4,6	7	3,2	12	4,0	28	3,5

Dejavnosti v prostem času ob koncu tedna pozimi (od začetka decembra do konca februarja) – po starostni strukturi moških* (Število odgovorov in odstotni deleži anketirancev iz določene starostne skupine, ki se ukvarjajo s posameznimi dejavnostmi)

Winter recreation activities at weekends (Dec. 1 – Feb. 31) by age groups (men)

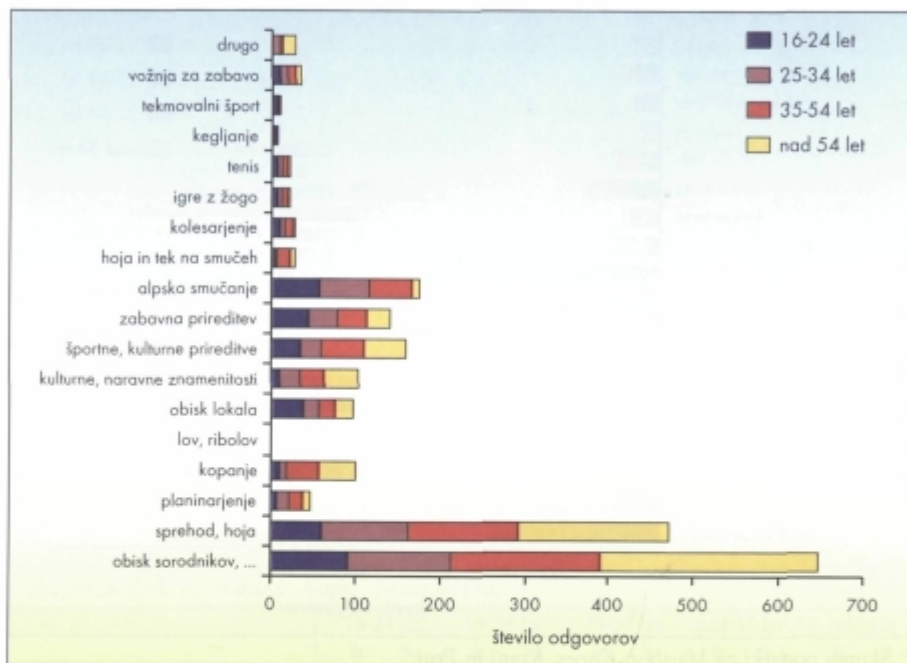

* Skupni podatki za Maribor, Koper, Kranj in Ptuj

	16-24 let		25-34 let		35-54 let		nad 54 let		skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
obisk sorodnikov, ...	71	58,7	95	65,5	200	73,3	127	75,6	493	69,7
sprehod, hoja	40	33,1	53	36,6	135	49,5	113	67,3	341	48,2
planinarjenje	11	9,1	19	13,1	33	12,1	10	6,0	73	10,3
kopanje	10	8,3	10	6,9	32	11,7	21	12,5	73	10,3
lov, ribolov	0	0,0	5	3,4	17	6,2	10	6,0	32	4,5
obisk lokala	48	39,7	45	31,0	37	13,6	16	9,5	146	20,7
kulturne, naravne znamenitosti	4	3,3	12	8,3	17	6,2	19	11,3	52	7,4
športne, kulturne prireditve	35	28,9	55	37,9	56	20,5	33	19,6	179	25,3
zabavna prireditve	38	31,4	31	21,4	29	10,6	13	7,7	111	15,7
alpsko smučanje	60	49,6	60	41,4	91	33,3	15	8,9	226	32,0
hoja in tek na smučeh	7	5,8	10	6,9	24	8,8	3	1,8	44	6,2
kolesarjenje	6	5,0	7	4,8	15	5,5	8	4,8	36	5,1
igre z žogo	23	19,0	29	20,0	20	7,3	5	3,0	77	10,9
tenis	7	5,8	12	8,3	23	8,4	4	2,4	46	6,5
kegljanje	0	0,0	6	4,1	10	3,7	2	1,2	18	2,5
tekmovalni šport	17	14,0	2	1,4	6	2,2	1	0,6	26	3,7
vožnja za zabavo	15	12,4	9	6,2	8	2,9	5	3,0	37	5,2
drugo	3	2,5	9	6,2	11	4,0	5	3,0	28	4,0

Dejavnosti v prostem času ob koncu tedna pozimi (od začetka decembra do konca februarja) – po starostni strukturi žensk* (Število odgovorov in odstotni deleži anketirancev iz določene starostne skupine, ki se ukvarjajo s posameznimi dejavnostmi)

Winter recreation activities at weekends (Dec. 1 – Feb. 31) by age groups (women)

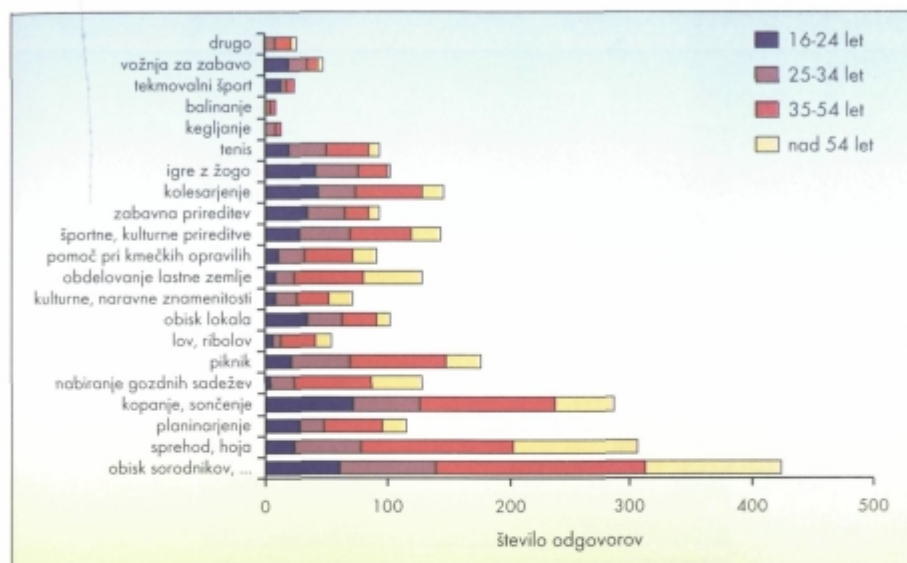

* Skupni podatki za Maribor, Koper, Kranj in Ptuj

	16-24 let		25-34 let		35-54 let		nad 54 let		skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
obisk sorodnikov, ...	91	75,8	121	79,6	178	81,3	256	84,8	646	81,5
sprehod, hoja	61	50,8	102	67,1	130	59,4	177	58,6	470	59,3
planinarjenje	7	5,8	14	9,2	16	7,3	11	3,6	48	6,1
kopanje	8	6,7	12	7,9	37	16,9	43	14,2	100	12,6
lov, ribolov	0	0,0	1	0,7	1	0,5	0	0,0	2	0,3
obisk lokala	37	30,8	19	12,5	18	8,2	22	7,3	96	12,1
kulturne, naravne znamenitosti	10	8,3	24	15,8	28	12,8	41	13,6	103	13,0
športne, kulturne prireditve	36	30,0	24	15,8	51	23,3	48	15,9	159	20,1
zabavna prireditve	44	36,7	35	23,0	34	15,5	27	8,9	140	17,7
alpsko smučanje	56	46,7	61	40,1	50	22,8	10	3,3	177	22,3
hoja in tek na smučeh	4	3,3	2	1,3	16	7,3	5	1,7	27	3,4
kolesarjenje	9	7,5	7	4,6	9	4,1	3	1,0	28	3,5
igre z žogo	5	4,2	8	5,3	7	3,2	2	0,7	22	2,8
tenis	5	4,2	6	3,9	9	4,1	1	0,3	21	2,6
kegljanje	2	1,7	3	2,0	2	0,9	0	0,0	7	0,9
tekmovalni šport	5	4,2	2	1,3	2	0,9	0	0,0	9	1,1
vožnja za zabavo	9	7,5	9	5,9	11	5,0	4	1,3	33	4,2
drugo	0	0,0	9	5,9	3	1,4	15	5,0	27	3,4

Dejavnosti v prostem času ob koncu tedna poleti (od začetka marca do konca oktobra) – po starostni strukturi moških* (Število odgovorov in odstotni deleži anketirancev iz določene starostne skupine, ki se ukvarjajo s posameznimi dejavnostmi)

Winter recreation activities at weekends (March 1 – Oct. 31) by age groups (men)

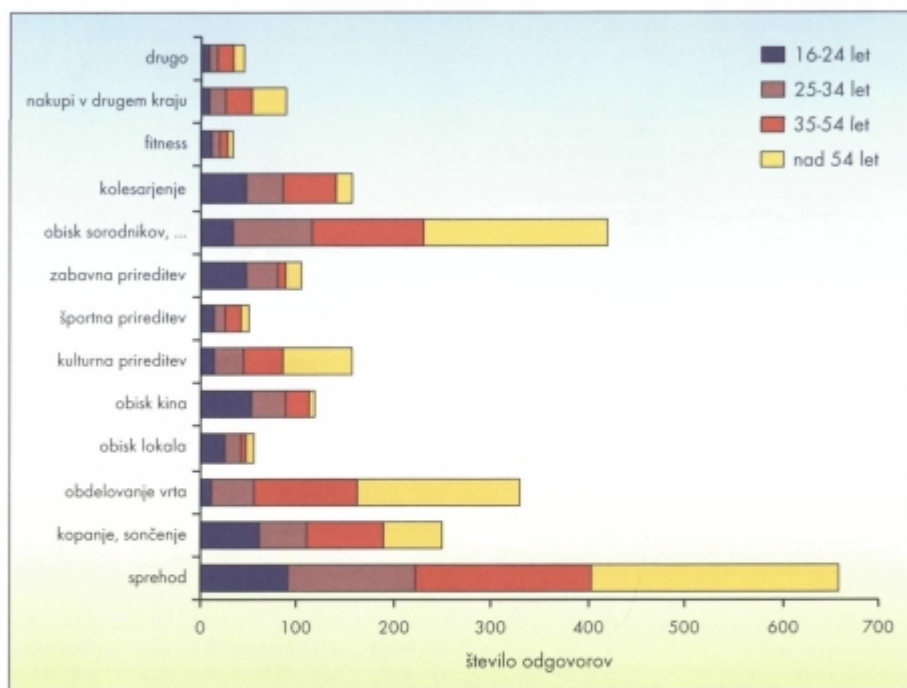

* Skupni podatki za Maribor, Koper, Kranj in Ptuj

	16-24 let		25-34 let		35-54 let		nad 54 let		skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
obisk sorodnikov, ...	61	50,4	78	53,8	173	63,4	112	66,7	424	60,0
sprehod, hoja	24	19,8	54	37,2	125	45,8	102	60,7	305	43,1
planinarjenje	28	23,1	21	14,5	46	16,8	20	11,9	115	16,3
kopanje, sončenje	73	60,3	54	37,2	112	41,0	46	27,4	285	40,3
nabiranje gozdnih sadežev	5	4,1	18	12,4	65	23,8	40	23,8	128	18,1
piknik	22	18,2	47	32,4	79	28,9	28	16,7	176	24,9
lov, ribolov	6	5,0	7	4,8	28	10,3	13	7,7	54	7,6
obisk lokala	34	28,1	29	20,0	29	10,6	11	6,5	103	14,6
kulturne, naravne znamenitosti	8	6,6	18	12,4	27	9,9	18	10,7	71	10,0
obdelovanje lastne zemlje	8	6,6	16	11,0	56	20,5	48	28,6	128	18,1
pomoč pri kmečkih opravilih	10	8,3	23	15,9	39	14,3	20	11,9	92	13,0
športne, kulturne prireditve	29	24,0	40	27,6	51	18,7	24	14,3	144	20,4
zabavna prireditve	36	29,8	30	20,7	20	7,3	8	4,8	94	13,3
kolesarjenje	43	35,5	32	22,1	53	19,4	19	11,3	147	20,8
igre z žogo	41	33,9	36	24,8	23	8,4	2	1,2	102	14,4
tenis	19	15,7	32	22,1	35	12,8	8	4,8	94	13,3
kegljanje	3	2,5	8	5,5	4	1,5	0	0,0	15	2,1
balinanje	1	0,8	4	2,8	3	1,1	0	0,0	8	1,1
tekmovalni šport	14	11,6	4	2,8	6	2,2	0	0,0	24	3,4
vožnja za zabavo	19	15,7	17	11,7	8	2,9	5	3,0	49	6,9
drugo	3	2,5	9	6,2	12	4,4	4	2,4	28	4,0

Dejavnosti v prostem času med tednom poleti (od začetka marca do oktobra) – po starostni strukturi žensk* (Število odgovorov in odstotni deleži anketirancev iz določene starostne skupine, ki se ukvarjajo s posameznimi dejavnostmi)

Winter recreation activities at weekends (March 1 – Oct. 31) by age groups (women)

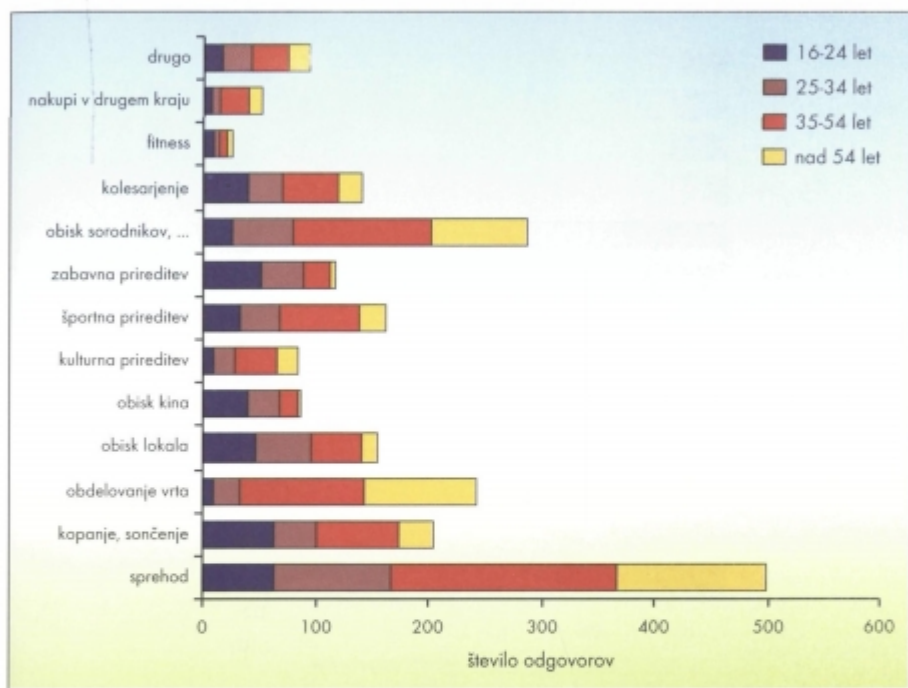

* Skupni podatki za Maribor, Koper, Kranj in Ptuj

	16-24 let		25-34 let		35-54 let		nad 54 let		skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
sprehod	90	75,0	131	86,2	182	83,1	255	84,4	658	83,0
kopanje, sončenje	60	50,0	51	33,6	79	36,1	59	19,5	249	31,4
obdelovanje vrta	11	9,2	43	28,3	108	49,3	168	55,6	330	41,6
obisk lokala	25	20,8	17	11,2	6	2,7	7	2,3	55	6,9
obisk kina	52	43,3	35	23,0	25	11,4	5	1,7	117	14,8
kulturna prireditve	14	11,7	31	20,4	41	18,7	70	23,2	156	19,7
športna prireditve	13	10,8	12	7,9	16	7,3	8	2,6	49	6,2
zabavna prireditve	48	40,0	31	20,4	8	3,7	16	5,3	103	13,0
obisk sorodnikov, prijateljev ...	32	26,7	84	55,3	115	52,5	190	62,9	421	53,1
kolesarjenje	47	39,2	39	25,7	53	24,2	17	5,6	156	19,7
fitness	10	8,3	8	5,3	9	4,1	5	1,7	32	4,0
nakupi v drugem kraju	8	6,7	17	11,2	26	11,9	37	12,3	88	11,1
drugo	9	7,5	7	4,6	16	7,3	12	4,0	44	5,5

Dejavnosti v prostem času med tednom poleti (od začetka marca do oktobra) – po starostni strukturi moških* (Število odgovorov in odstotni deleži anketirancev iz določene starostne skupine, ki se ukvarjajo s posameznimi dejavnostmi)

Winter recreation activities at weekends (March 1 – Oct. 31) by age groups (men)

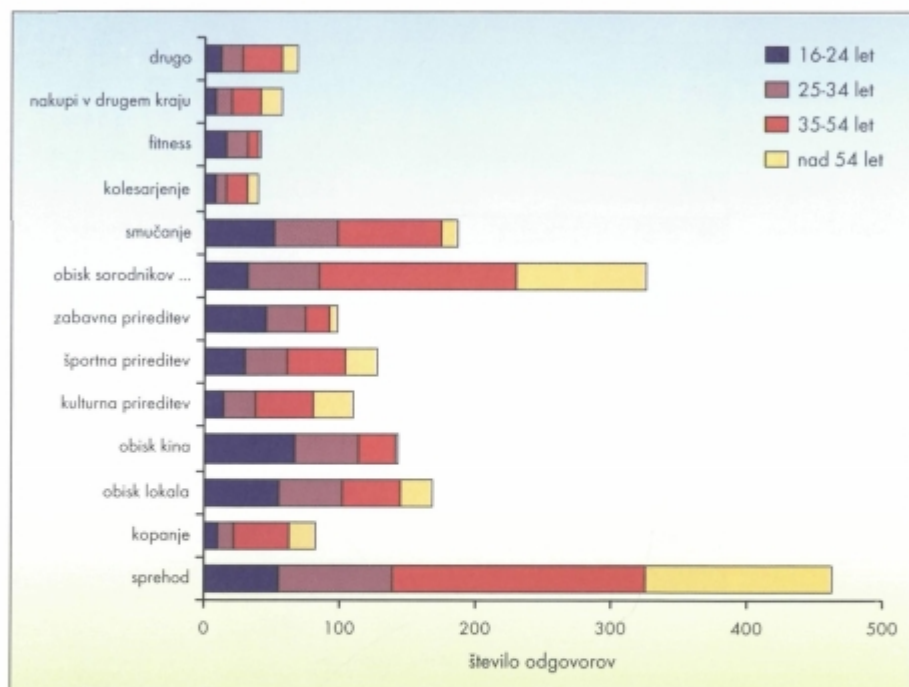

* Skupni podatki za Maribor, Koper, Kranj in Ptuj

	16-24 let		25-34 let		35-54 let		nad 54 let		skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
sprehod	64	52,9	103	71,0	200	73,3	132	78,6	499	70,6
kopanje, sončenje	63	52,1	39	26,9	72	26,4	31	18,5	205	29,0
obdelovanje vrta	10	8,3	24	16,6	109	39,9	99	58,9	242	34,2
obisk lokala	47	38,8	50	34,5	44	16,1	15	8,9	156	22,1
obisk kina	41	33,9	28	19,3	16	5,9	1	0,6	86	12,2
kulturna prireditve	9	7,4	19	13,1	37	13,6	19	11,3	84	11,9
športna prireditve	34	28,1	35	24,1	70	25,6	23	13,7	162	22,9
zabavna prireditve	52	43,0	38	26,2	23	8,4	4	2,4	117	16,5
obisk soradnikov, prijateljev ...	27	22,3	54	37,2	122	44,7	84	50,0	287	40,6
kolesarjenje	40	33,1	31	21,4	50	18,3	19	11,3	140	19,8
fitness	9	7,4	6	4,1	7	2,6	3	1,8	25	3,5
nakupi v drugem kraju	6	5,0	9	6,2	24	8,8	12	7,1	51	7,2
drugo	17	14,0	25	17,2	34	12,5	17	10,1	93	13,2

Dejavnosti med tednom pozimi (od začetka novembra do konca februarja) – po starostni strukturi moških* (Število odgovorov in odstotni deleži anketirancev iz določene starostne skupine, ki se ukvarjajo s posameznimi dejavnostmi)

Winter recreation activities at weekends (Nov. 1 – Feb. 31) by age groups (men)

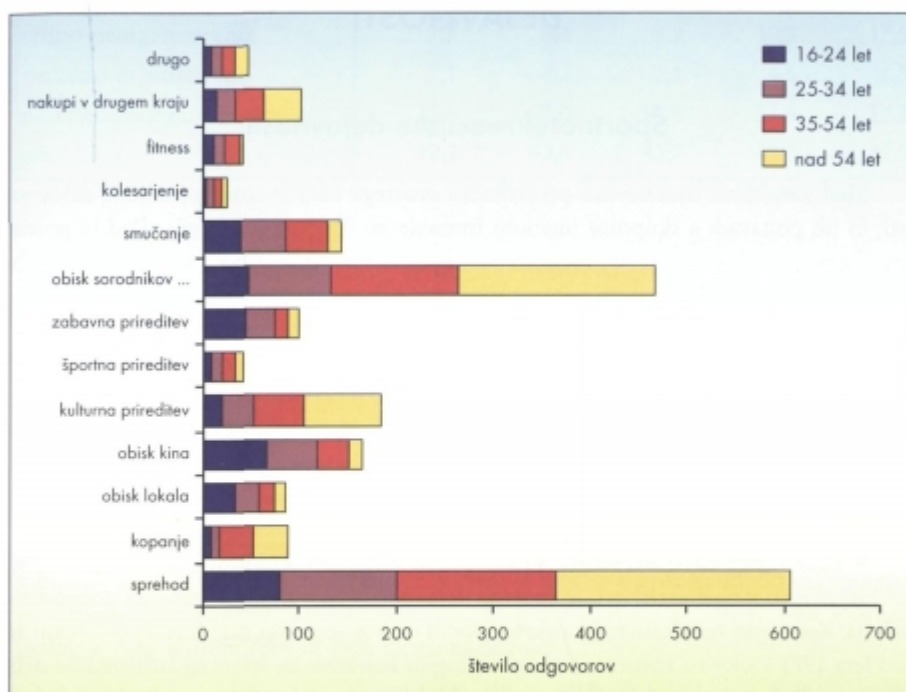

* Skupni podatki za Maribor, Koper, Kranj in Ptuj

	16-24 let		25-34 let		35-54 let		nad 54 let		skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
sprehod	54	44,6	85	58,6	186	68,1	137	81,5	462	65,3
kopanje, sončenje	9	7,4	12	8,3	41	15,0	21	12,5	83	11,7
obdelovanje vrta	54	44,6	48	33,1	44	16,1	23	13,7	169	23,9
obisk lokala	67	55,4	47	32,4	27	9,9	3	1,8	144	20,4
obisk kina	14	11,6	24	16,6	43	15,7	29	17,3	110	15,6
kulturna prireditve	29	24,0	31	21,4	43	15,7	25	14,9	128	18,1
športna prireditve	46	38,0	29	20,0	18		5	3,0	98	13,9
zabavna prireditve	31	25,6	54	37,2	145	53,1	95	56,5	325	46,0
obisk sorodnikov, prijateljev ...	50	41,3	48	33,1	77	28,2	12	7,1	187	26,4
kolesarjenje	8	6,6	8	5,5	16	5,9	8	4,8	40	5,7
fitness	15	12,4	16	11,0	8	2,9	2	1,2	41	5,8
nakupi v drugem kraju	7	5,8	12	8,3	22	8,1	15	8,9	56	7,9
drugo	12	9,9	16	11,0	29	10,6	12	7,1	69	9,8

Dejavnosti med tednom pozimi (od začetka novembra do konca februarja) – po starostni strukturi žensk* (Število odgovorov in odstotni deleži anketirancev iz določene starostne skupine, ki se ukvarjajo s posameznimi dejavnostmi)

Winter recreation activities at weekends (Nov. 1 – Feb. 31) by age groups (women)

* Skupni podatki za Maribor, Koper, Kranj in Ptuj

	16-24 let		25-34 let		35-54 let		nad 54 let		skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
sprehod	79	65,8	121	79,6	164	74,9	244	80,8	608	76,7
kopanje, sončenje	9	7,5	8	5,3	34	15,5	36	11,9	87	11,0
obdelovanje vrta	34	28,3	23	15,1	16	7,3	13	4,3	86	10,8
obisk lokala	67	55,8	51	33,6	32	14,6	15	5,0	165	20,8
obisk kina	18	15,0	33	21,7	53	24,2	80	26,5	184	23,2
kulturna prireditve	9	7,5	9	5,9	16	7,3	6	2,0	40	5,0
športna prireditve	45	37,5	30	19,7	14	6,4	10	3,3	99	12,5
zabavna prireditve	48	40,0	83	54,6	133	60,7	204	67,5	468	59,0
obisk sorodnikov, prijateljev ...	38	31,7	48	31,6	44	20,1	13	4,3	143	18,0
kolesarjenje	4	3,3	7	4,6	8	3,7	6	2,0	25	3,2
fitness	11	9,2	12	7,9	15	6,8	3	1,0	41	5,2
nakupi v drugem kraju	13	10,8	20	13,2	31	14,2	37	12,3	101	12,7
drugo	8	6,7	10	6,6	16	7,3	14	4,6	48	6,1

POKRAJINSKI VIDIKI UDEJSTVOVANJA V PROSTEM ČASU – OB PRIMERIH DEJAVNOSTI

Športnorekreacijske dejavnosti

Med številnimi možnostmi preživljanja prostega časa izstopajo različne dejavnosti, ki jih ponavadi s skupnim imenom imenujemo športna rekreacija. Pod ta pojem uvrščamo številne oblike dejavnosti, ki jih lahko ločujemo po različnih časovnih, organizacijskih, vsebinskih in namenskih principih in strukturah. V sklopu naše raziskave smo skušali ugotoviti pomen posameznih dejavnosti kot dejavnikov učinkovanja na pokrajino, zato se v problematiko principov razvrščanja ne spuščamo.

Ni treba posebej dokazovati, da so v gospodarsko razvitih državah pomembne vrednote: dejavnost, delavnost, zdravje, samozavest, "biti mlad", "biti fit". Skladno s pozitivnim vrednotenjem, ki ga izražamo z naštetimi besedami, ima športna dejavnost, pogosto povezana z željo po zabavi, druženju ali notranjem zadovoljstvu, čedalje več privrženecv.

V nasprotju z drugimi prostorsko relevantnimi pristočasnimi dejavnostmi, ki jih obravnavamo v naši raziskavi, je športna dejavnost v Sloveniji razmeroma dobro proučena. Zato smo rezultate naše ankete soočili tudi z dognanji raziskav, ki potekajo že od leta 1973 v okviru Inštituta za kineziologijo Fakultete za šport in Inštituta za družbene vede Fakultete za družbene vede v Ljubljani (raziskovanje temeljnih podatkov o športno-rekreacijski dejavnosti odrasle populacije v Sloveniji), ter z več samostojnimi študijami, v katerih so posamezni raziskovalci proučevali šport in rekreacijo iz različnih zornih kotov, ki so zaokroženo objavljene v posebni monografiji, ki predstavlja raziskovalno poročilo večletnega projekta Gibalna dejavnost odraslih prebivalcev Republike Slovenije (Petrovič, K. et al., 1996; Sila, B., 1997).

V prvonavedeni raziskavi je bilo ugotovljeno, da pri nekaterih dobiva šport pomembno mesto v njihovem vsakdanjem življenju, za druge pa ne igra nobene vloge ali pa si ga ne morejo privoščiti. Nikoli se s športom, po podatkih za leto 1996, ne ukvarja kar 58 odstotkov žensk in 41 odstotkov moških.

Omenjena raziskava "Športnorekreativna dejavnost v Sloveniji" zaradi 23-letnega enakega skeleta prikaza rezultatov ponuja temeljni vpogled v trende na področju oblik športnega udejstvovanja. Tako je poleg zgoraj navedenih podatkov o deležu nedejavnih mogoče razbrati, da se je v zadnjih letih povečalo število redno dejavnih, ob tem pa se je hkrati število nedejavnih vrnilo na čas pred letom 1983.

Primerjava oblik in načinov udejstvovanja v letih 1983, 1986, 1989, 1992 in 1996 (v odstotkih)

Comparison of modes and forms of participation in 1983, 1986, 1989, 1992 and 1996 (in %)

	1983	1986	1989	1992	1996
redno organizirano	12,3	12,8	9,1	10,1	15,2
redno neorganizirano	7,7	8,4	9,2	10,8	17,5
neredno organizirano	7,1	8,2	3,1	4,5	4,3
neredno neorganizirano	23,6	27,0	34,9	32,4	13,2
ne	49,3	43,6	43,7	42,3	49,8

Kot je razvidno iz preglednice o najbolj priljubljenih športnih dejavnostih, povzete prav tako iz omenjene raziskave, se seznam osmih najbolj priljubljenih športov, s katerimi se ukvarjajo moški, od leta 1992 ni spremenil. Večje razlike najdemo le v daljšem obdobju, vendar ne pri obeh vodilnih zvrsteh, hoji in plavanju, ki sta na vrhu že celotno obdobje proučevanja. Sicer pa sta se z lestvice vodilnih moških zvrsti od leta 1980 do 1996 umaknila strelstvo in namizni tenis, ki sta ju nadomestila tenis in odbojka. V seznamu najpomembnejših ženskih športnih zvrsti čisto na vrhu prav tako ni prišlo do sprememb, pač pa sta se med bolj priljubljene v zadnjih letih uvrstila ples in aerobika na račun odbojke in trima.

Pri obeh spolih v posameznih letih močno niha uvrstitev smučarskega teka, kar je razumljivo, saj gre za dejavnost, katere pomen je močno odvisen tudi od snežnih razmer, ki se v posameznih letih spreminjajo. Iz primerjave o razvrstitvi vseh športnih panog je med letoma 1986 in 1996 videti naslednje:

- Seznam športnih zvrsti se je povečal s 33 na 48. Raziskovalci so glede na uveljavljanje novih oblik v seznam postopoma dodajali dejavnosti, kot so: squash, deskanje na snegu, turno smučanje, jutranja gimnastika, fitnes, tek v naravi, podvodni šport, športno plezanje, ples, aerobika, gorsko kolesarjenje, orientacijski šport, lokostrelstvo, jadranje s padali in rolkanje. Navedeno kaže na vedno večjo razpršenost športnih dejavnosti.
- Športne zvrsti, ki jih pred leti sploh ni bilo ali pa so bile sorazmerno manj pomembne, so se v zadnjih letih uveljavile celo kot pomembnejše. Taki primeri so: tenis, ples, fitnes in aerobika.

Razvrstitev športnih panog po odstotkih udeleževanja v letih 1986 in 1996*
Ranking of sports activities by participation percentage in 1986 and 1996

1986	%	1996	%
hoja, izleti, sprehodi	52,3	hoja, izleti, sprehodi	27,6
plavanje	32,4	plavanje	21,7
kolesarstvo	27,1	kolesarstvo	18,8
alpsko smučanje	22,3	alpsko smučanje	15,9
planinarjenje	20,9	planinarjenje	12,5
kegljanje	15,9	nogomet	10,5
trim	13,9	tek v naravi, trim	10,1
namizni tenis	12,0	košarka	9,9
nogomet	12,5	jutranja gimnastika	9,4
tek na smučeh	10,6	tenis	9,1
badminton, mini tenis	10,2	ples	8,9
košarka	10,1	odbojka	8,4
odbojka	9,7	namizni tenis	6,8
drsanje	7,5	badminton, mini tenis	6,2
strelstvo	6,8	fitnes	5,0
balinanje	6,6	aerobika	4,1
ribolov	6,5	ribolov	3,8
tenis	5,8	drsanje	3,7
rokomet	5,3	smučarski tek	3,6
atletika	5,3	atletika	2,7
gimnastika	4,3	kegljanje	2,4
aerobika	4,2	strelstvo	2,4
jadranje na deski	3,7	balinanje	2,3
alpinizem	3,1	veslanje, kajak	1,8
lov	3,0	gorsko kolesarjenje	1,6
podvodni športi	2,6	drugo	1,6
avtomoto šport	2,6	rokomet	1,3
borilni športi	2,6	joga	1,2
veslanje, kajak	2,4	kotalkanje, rolkanje	1,2
jadranje	2,2	konjeniški šport	1,2
hokej na ledu	1,7	borilni športi	1,1
konjeniški šport	1,7	alpinizem	0,8
letalstvo, padalstvo	1,0	jadranje	0,8
		avto-moto šport	0,8
		turno smučanje	0,8
		lov	0,8
		deskanje na snegu	0,8
		športna gimnastika	0,8
		podvodni športi	0,7
		squash	0,7
		jadranje na deski	0,6
		orientacijski šport	0,5
		lokostrelstvo	0,5
		hokej na ledu	0,4
		letalski športi	0,4
		športno plezanje	0,3
		triatlon	0,2
		jadranje s padali	0,1

* Vir: Petrovič et al., 1996: Športnorekreativna dejavnost v Sloveniji 1996; Inštitut za kineziologijo Fakultete za šport, Ljubljana

Planinstvo

Kot je razvidno iz predhodnega, je med visoko uvrščenimi dejavnostmi tudi planinstvo, ki mu zaradi navezanosti na specifično pokrajinsko ustreznost v nadaljevanju posvečamo posebno pozornost.

Planinstvo se je kot pomembna dejavnost bližnje rekreacije med meščani pričelo uveljavljati že v 19. stoletju. Za začetno obdobje planinstva je značilno, da so v gore hodili večinoma premožnejši meščani, ki so zmogli plačati stroške vožnje z vlakom ali vodnike. Leta 1913 je na območju sedanje Slovenije delovalo 24 podružnic Slovenskega planinskega društva s 3385 člani, od tega 1004 v osrednjem ljubljanskem društvu. Prvi zanesljivejši podatki o članstvu po prvi svetovni vojni so znani za leto 1922, ko je SPD v celoti štel okrog 6000 članov, od katerih jih je bilo več kot pol včlanjenih v osrednjem ljubljanskem društvu (3250). Po reorganizaciji leta 1935 pa je članstvo preseglo število 10.000. Po drugi svetovni vojni je ob poudarjanju "vseljidskega pomena planinstva" članstvo še naprej naraščalo, tako da je bilo leta 1950 v PZS včlanjenih skoraj 58.000 oseb, leta 1990 pa je članarino plačalo celo več kot 100.000 ljudi. Po tem letu se je število včlanjenih planincev zmanjšalo in leta 1993 jih je bilo le še 87.500 (Obvestila PZS, 1994; Obvestila PZS, 1995; Obvestila PZS, 1996; Obvestila PZS, 1997).

Na sorazmerno pomembno vlogo planinstva v okviru bližnje rekreacije, o kateri pričajo tudi rezultati naše ankete, je vplivalo več dejavnikov. Med njimi so bili posebej pomembni:

- Široko razpredena planinska organizacija, ki je imela leta 1989, ko je dosegla svoj vrh, okrog 180 planinskih društev.
- Intenzivno delovanje planinskih društev po drugi vojni, ki je temeljilo na strateški usmeritvi, da je treba "delovnemu ljudstvu" omogočiti izlete v bližnje gore, "ker je obisk oddaljenih gora ob koncu tedna zaradi delovnega časa in slabih prometnih zvez skoraj nemogoč".
- Pod vplivom "dirigiranega" pospeševanja planinstva je bila zgrajena infrastruktura, ki je v začetku 80. let obsegala 160 planinskih domov, koč in zavetišč; samo po drugi svetovni vojni je bilo odprtih 93 planinskih postojank na krajih, kjer jih prej ni bilo.
- Skladno s pomenom planinstva in usmeritvijo, naj se ta dejavnost omogoči prebivalstvu vseh delov Slovenije, se je po drugi svetovni vojni omrežje zaznamovanih planinskih poti močno podaljšalo in razširilo v vse slovenske pokrajine. Trenutno je v Sloveniji 1235 planinskih poti, ki so skupaj dolge 8689 kilometrov. Največ planinskih poti je v Alpski regiji, in sicer 35 odstotkov vseh poti. Tu so osredotočene v Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alpah. V predalpskem svetu je nadaljnjih 34 odstotkov planinskih poti. Na tretjem mestu je glede na dolžino planinskih poti dinarski svet, na katerega odpade 19 odstotkov poti. Sorazmerno manjši deleži pa odpadejo na subpanonski (10 odstotkov planinskih poti) in primorski svet (2 odstotka planinskih poti). Kot je razvidno iz priložene

karte, imajo vsa naša večja urbanizirana območja v svojem hribovitem ali gričevnatem zaledju planinske poti.

- Zaradi visoke doživljajske zmožnosti in razglednosti je tudi gostota planinskih poti največja v alpskem svetu, kjer je približno 1000 metrov poti na kvadratni kilometer. Poleg tega je v tej regiji tudi večina zahtevnih in zelo zahtevnih planinskih poti. Tudi predalpski svet ima razmeroma visoko gostoto planinskih poti, in sicer okrog 700 metrov na kvadratni kilometer ozemlja. Čeprav je doživljajska pokrajinska zmožnost manjša kot v Alpah, pa je visoka gostota poti tu pogojena z bližino številnih mest oziroma urbaniziranih območij.

V dinarskem svetu je razporeditev planinskih poti precej neenakomerna, ponekod zaradi močne poraščenosti z gozdom, ki ni v prid planinstvu, drugod pa tudi zaradi oddaljenosti od urbanih središč. Kljub temu je na Visokih dinarskih planotah v povprečju nekaj več kot 400 metrov planinskih poti na kvadratni kilometer.

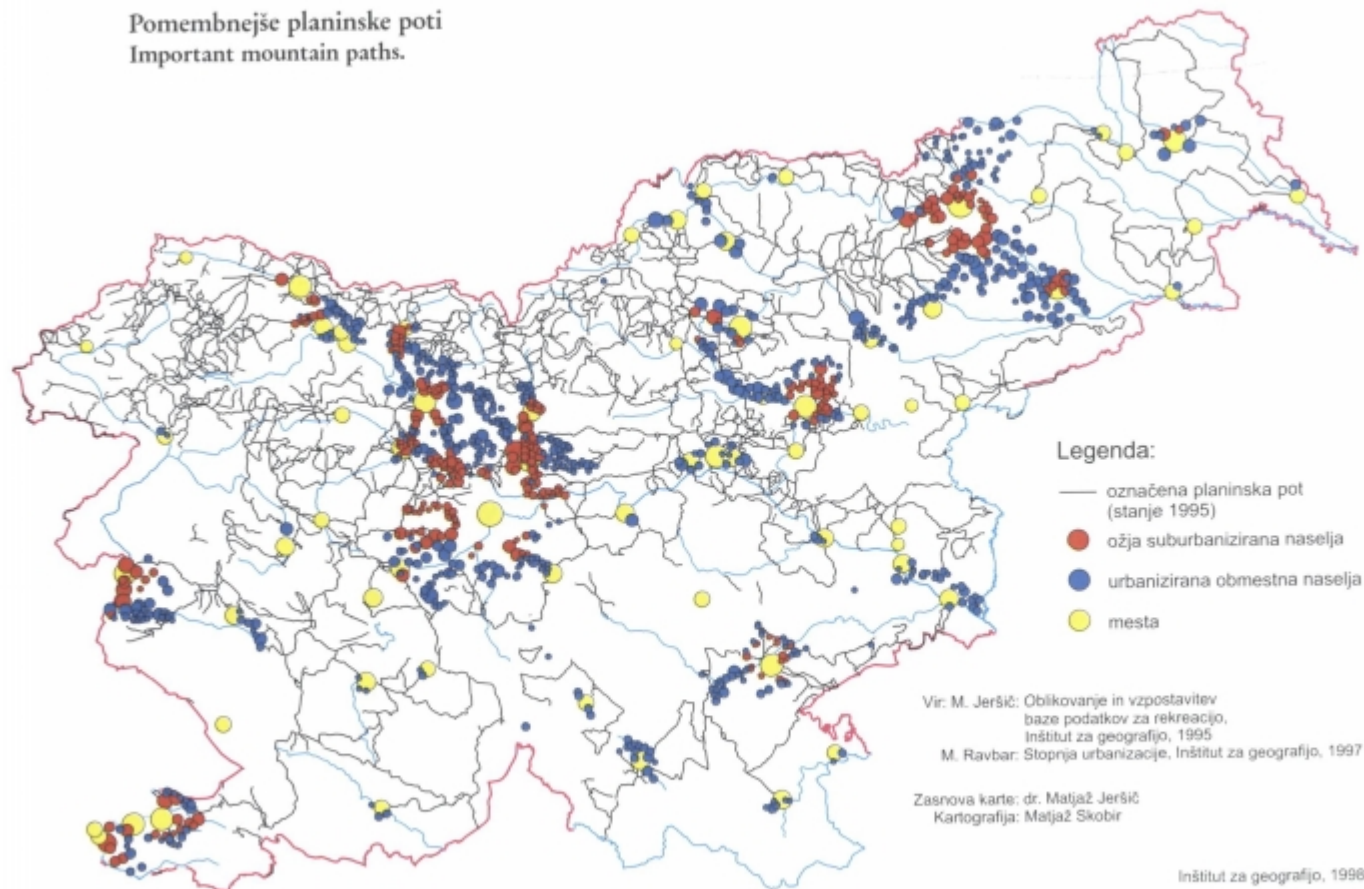
Kljub manjšemu deležu hribovja in prevladi gričevja ter ravnin tudi v subpanonskem svetu gostota planinskih poti v povprečju še preseže 300 metrov na kvadratni kilometer, medtem ko je v primorskem svetu manjša in znaša 200 metrov na kvadratni kilometer. Vse slovenske pokrajine so torej kljub različni pokrajinski primernosti za planinstvo opremljene s planinskimi potmi in postojankami. Zato ni presenetljivo, da v vseh obravnavanih mestih pomemben del prebivalstva ob koncu tedna namenja prosti čas tudi za to rekreacijsko dejavnost (Jereb, 1996).

Razvejena planinska infrastruktura je na eni strani učinek planinstva, na drugi strani pa tudi spodbujevalec te rekreacijske dejavnosti.

V sedemdesetih letih je bil prisoten proces komercializacije planinskih postojank, to je prizadevanje, da se opremijo za čim večje udobje ter s svojimi prenočitvenimi zmogljivostmi prilagodijo največjemu obisku. Da bi se omejili bodoči in odpravili sedanji ekološki problemi, ki jih je prinesel množični obisk gora, ponekod tudi gostoto omrežja planinskih poti ter ekološko neprimerna gradnja planinskih postojank (problemi: potencialna nevarnost razlitja olj iz energetskih agregatov, zvočno onesnaževanje zaradi agregatov, ponekod neurejeno očiščevanje in pronicanje odpadnih voda, velika količina odpadkov, zvočno onesnaženje ob postojankah, dostopnih z motornimi vozili, in drugo), so v sedanji razvojni strategiji v ospredju **ustalitev na sedanjem številu postojank, izvajanje ekološke sanacije** na podlagi zmanjšanega udobja in s tem varčevanja z energijo in vodo, uvedba novih tehnoloških rešitev (suha stranišča) ter **omejitev širjenja omrežja gornjskih poti**, razen v predelih, ki so za planinstvo zanimivi, vendar so bili zaradi vojaških razlogov do sedaj nedostopni (Obvestila PZS, 1996, Obvestila PZS, 1997).

Iz navedenega je razvidno, da so se prostorski vplivi zaradi obravnavane dejavnosti umirili. Ne glede na to pa je planinska infrastruktura v slovenskem gorskem in hribovitem svetu pomemben pokrajinski element. Široko razpredeno omrežje planinskih

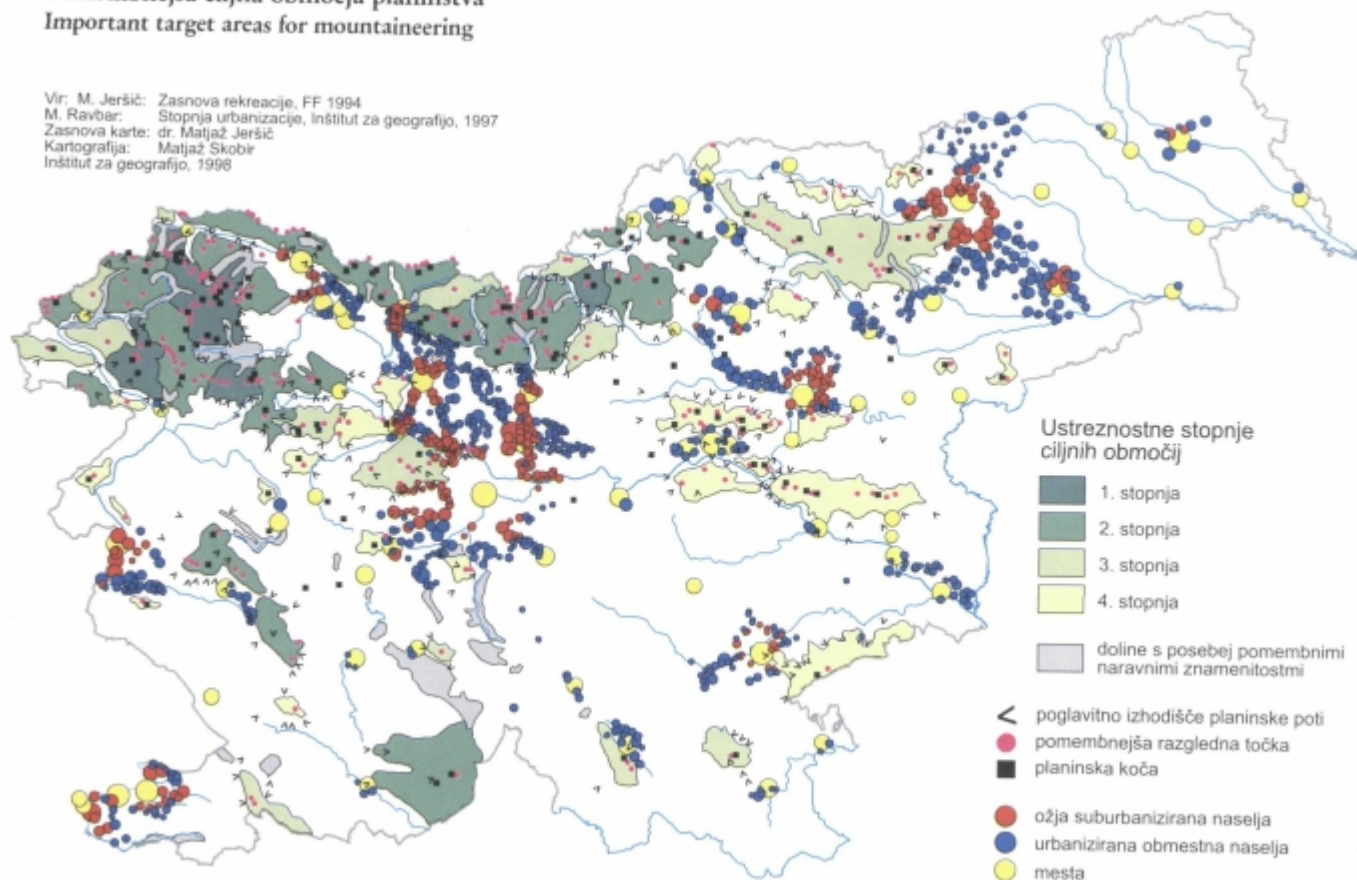
Pomembnejše planinske poti
Important mountain paths.

Inštitut za geografijo, 1998

Pomembnejša ciljna območja planinstva Important target areas for mountaineering

Vir: M. Jeršič: Zasnova rekreacije, FF 1994
M. Ravbar: Stopnja urbanizacije, Inštitut za geografijo, 1997
Zasnova karte: dr. Matjaž Jeršič
Kartografija: Matjaž Skobir
Inštitut za geografijo, 1998

poti je razvidno iz priložene karte, ki hkrati kaže, da ima večina slovenskih urbaniziranih predelov v svojem gorskem, hribovitem ali gričevnatem zaledju območja, ki omogočajo ukvarjanje z obravnavano dejavnostjo (Jeršič, 1995).

Kopanje/plavanje v naravnih kopališčih

Čeprav imamo v Sloveniji najvišje dnevne temperature zraka nad 25° C, ki zbujajo željo po sončenju in kopanju na prostem, pa naj bo ob naravnih vodah ali v kopališčih z bazeni, v glavnem le od junija do avgusta, sodi ta dejavnost med najpomembnejše poletne rekreacijske dejavnosti zunaj doma.

Do konca druge svetovne vojne je bila ta dejavnost zožena predvsem na ožji meščanski segment prebivalstva, po njej pa je postala ena najbolj množičnih rekreacijskih dejavnosti vseh slojev, pa tudi različnih starostnih skupin.

K množičnosti so pripomogli nekateri posebni pospeševalni dejavniki:

- Državni ukrepi v zvezi s preživljanjem prostega časa "ob vodi". Gospodarske in negospodarske organizacije so počitniške objekte, na primer počitniške domove, počitniška stanovanja ali camp prikolice, po drugi svetovni vojni, v času zavestnega podpiranja socialnega turizma in rekreacije, postavljali večinoma ob morski ali jezerski obali. Rekreacija ob vodi se je tako uveljavila kot pomembna navada pri preživljanju prostega časa.
- Načrtno učenje plavanja v okviru rednega osnovnošolskega pouka z organiziranjem takoimenovane "šole v naravi". S tem se je glavnina mladih prebivalcev naučila plavati, ob tem pa pridobila tudi pozitiven odnos do rekreacije ob/na vodi.
- Vpliv mode. Tako kot drugod v Evropi se je tudi v Sloveniji uveljavila zagorela polt kot simbol zdravlja in modnega videza.

Kopanje s sončenjem se je uveljavilo kot pomembna oblika bližnje rekreacije, čeprav naravne vode zanj niso posebej ustrezne. V zvezi s tem je pomembno naslednje:

- v bližini številnih slovenskih mest ni površinskih voda, to je rek ali jezer, v katerih bi temperatura vode redno in daljši čas v letu dosegla za kopanje prijetno temperaturo, to je več kot 18° C;
- vodotoki, ki tečejo skozi močnejše naseljena in urbanizirana območja in so pred drugo svetovno vojno in prva leta po njej še omogočali kopanje, so postali zaradi onesnaženosti v šestdesetih letih, v času hitre industrializacije, za kopanje neprimerni;
- regulacijski in melioracijski posegi na vodotokih, namenjeni odpravljanju njihovega škodljivega delovanja, so odvzeli možnost za kopanje, saj so z njimi odpravili tudi toplejše mrtve rokave, globlje tolmane in prodišča kot pomemben naravni kopališki prostor;
- vodni zadrževalniki, zgrajeni zaradi hidroenergetske izrabe, se zaradi onesnaženosti vode, neurejenih ali nedostopnih brežin niso mogli uveljaviti tudi kot kopališke vode;
- naravna kopališka ustreznost se je povečala le ob redkih manjših vodnih zadržeh.

valnikih, zgrajenih zaradi melioracijskih del; njihova pomanjkljivost pa je, da so brežine pogosto iz gradiva, ki ob kopanju povzroča kaljenje vode (Jeršič, 1997).

Kopanje kot pomembna oblika bližnje rekreacije je zaradi navedenega sprožilo naslednje prostorsko relevantne težnje:

- Del konectedenskih migracij, pobujenih s kopanjem, se je usmeril na večje razdalje k naravnim vodam z večjo kopališko ustreznostjo, zlasti k morski obali, obema ustrenejšima jezeroma ali v grajena kopališča, še posebej ob termalnih vodah. Z umetnimi vrtinami povečana zmogljivost termalnih voda je omogočila, da so v nekaterih zdraviliških turističnih krajih tudi zaradi povpraševanja bližnje rekreacije povečali zmogljivost kopaliških naprav in njihovo privlačnost.

Neurejena oziroma divja naravna kopališča ob tekočih in stoječih sladkih vodah so zaradi prostorsko neenakomerne razporeditve grajenih kopaliških objektov oziroma njihove prevelike oddaljenosti od posameznih urbaniziranih območij ob skrajno vročih poletnih dneh ostala še vedno kopališko privlačna, pa čeprav nimajo higiensko neoporečne vode za kopanje. Iz spodnje preglednice je razvidno, da na 112 odvzemnih mestih, to je lokacijah ob rekah in jezerih, kjer se redno ali pogosto osredotočajo kopalci, v letu 1997 bakteriološka kakovost voda ni bila ustrezna na več kot polovici mest (Poročilo o higieni kakovosti kopalnih vod, 1997). Glej tudi priloženo karto.

Higienska kakovost kopalnih voda

Hygienic quality of waters for bathing

	odvzemna mesta ^a – ocena rezultatov bakterioloških analiz (junij 1997)				
	skupaj št.	ustrezna št.	%	neustrezna št.	%
tekoče vode	73	22	30,14	51	69,86
stoječe vode	39	30	76,92	9	23,08
skupaj	112	52	46,43	60	53,57

^a Lokacije, kjer se v poletnem času redno zbirajo kopalci

Vir: Poročilo o higieni kakovosti kopalnih vod.

Zaradi ekonomskih razlogov kopališča z zgrajenimi bazeni ne morejo v celoti zadovoljiti kopališkega povpraševanja. Številna jezera in jezercja pa imajo zaradi majhnega obsega in lege posebno biotopsko funkcijo in jih iz ekoloških razlogov ni mogoče izrabiti za rekreacijo ali pa je to vsaj zelo sporno. Zato lahko pričakujemo, da bodo navedene razmere vplivale na še **močnejše osredotočanje kopališkega povpraševanja v termalnih kopališčih, ob morski obali ter ob obeh večjih jezerih** (Blejskem in Bohinjskem). Ker so te kopališke lokacije bližnje rekreacije hkrati namenjene tudi počitniški rekreaciji (stacionarni turizem), je mogoče napovedati nadaljnja navzkrižja med obema zvrstema, pa tudi med samo rekreacijsko rabo ter cilji varstva narave. Kot možna rešitev se ponuja v kontinentalnem delu gradnja kopaliških gramoznic (jezer) in večjih obmorskih javnih kopališč. Te možnosti pridejo v poštev kot naložbe javnega

Naravna kopališča* ob morju, rekah, jezerih in gramoznicah z oceno higienske ustreznosti kopalne vode v letu 1997

Natural bathing shores by the sea, rivers, lakes and gravel pits with the assessment of hygienic conditions of water in 1997

sektorja. Ta dosedaj za preurejanje voda v rekreacijske namene ni "pokazal zanimanja", saj preurejanje in vzdrževanje voda iz javnih (proračunskih) sredstev države ali občin v te namene ekonomsko ni zanimivo.

Zato je ob tem vendarle treba omeniti, da za posamezna naravna kopališča ob rekah, jezerih, morju in gramoznicah v nekaterih državah skrbi tudi javni sektor, saj gre na eni strani za javno dobrino, ki terja posebno varstvo države, na drugi strani pa za uveljavljanje cilja, po katerem naj bi tudi država skrbela za to, da se ustrezna rekreacija na prostem omogoči javnosti oz. vsem slojem prebivalstva. O uresničevanju takih smotrov pričajo številne urejene jezerske ali morske obale, ki so razglašene za javna kopališča ali celo za "državna rekreacijska območja" (npr.: v ZDA, v Nemčiji) (Jeršič, 1996).

Alpsko smučanje

Med rekreacijskimi dejavnostmi v zimskem času se je (po anketi) visoko uvrstilo alpsko smučanje. Čeprav delež anketiranih oseb, ki so se pozimi ukvarjale s to dejavnostjo, v nobenem od obravnavanih mest ni presegal 30 odstotkov, je vendarle pomembna njena visoka uvrstitev.

Ker gre za dejavnost, ki od posameznika poleg smučarske tehnike zahteva tudi visoko gibalno sposobnost, telesno koordinacijo in vzdržljivost, so ugotovljeni deleži (od 20 do 30 odstotkov v posameznih mestih) razumljivi, saj je bila v višjih starostnih skupinah prebivalstva ta dejavnost sorazmerno malo pomembna.

Na visoko uvrstitev alpskega smučanja v Sloveniji so vplivali nekateri specifični pospeševalni dejavniki, predvsem:

- ukrepi države, predvsem usmerjanje otrok v smučanje z "zimsko šolo" v okviru učnih programov osnovne šole;
- vplivi množičnega propagiranja te dejavnosti prek javnih medijev ob mednarodnih športnih dosežkih slovenskih reprezentantov;
- marketinška dejavnost domačih izdelovalcev smučarske opreme (ter njena sorazmerno nizka cena do leta 1990);
- izobraževalni ukrepi na področju usposabljanja širokega kroga smučarskih pedagogov;
- socialni ukrepi, predvsem nakup žičniških kart s strani posameznih podjetij in ustanov za svoje delavce.

Uveljavljanje alpskega smučanja je zlasti v šestdesetih in sedemdesetih letih zbudilo naslednje prostorske učinke:

- Proučevanje naravnih razmer in izločanje območij s klimatsko in reliefno ustreznostjo za alpsko smučanje. To je pokazalo, da slovenski alpski in predalpski svet v primerjavi z nekaterimi tujimi alpskimi območji ne sodita med območja z zelo ustreznimi razmerami za to dejavnost. Višji gorski svet namreč nima zelo ustreznega reliefa za oblikovanje razsežnih smučišč, pri njegovem spreminjanju

pa nastajajo zelo visoki stroški. Predalpsko hribovje pa sega v nadmorske višine, kjer je snežna odeja nezanesljiva ali kratkotrajna.

- Soočenje potencialnih smučarskih prog s predlogi za razglasitev naravovarstvenih območij je pokazalo, da gre zaradi istih interesnih območij med njimi za izrazita prostorska navzkrižja.
- Interes posameznih občin oziroma nosilcev rekreacijskega razvoja, da bi na svojem, to je občinskem ozemlju, razvili smučarsko infrastrukturo za zadovoljitev lokalnih ali regionalnih rekreacijskih potreb, je kljub temu pobudil razvoj manjših smučarskih območij. Ta so se gradila ponekod tudi tam, kjer naravni, bodisi klimatski bodisi reliefni pogoji, niso bili posebej primerni, kar pomeni, da niso omogočali gradnje razvejenega omrežja daljših smučarskih prog, niti nimajo zanesljive snežne odeje.

Med letoma 1960 in 1980 je bila v Sloveniji zgrajena večina sedanjih smučišč, medtem ko je po letu 1980 šlo pretežno le še za dopolnjevanje oziroma širitev smučarskih prog ali žičnic znotraj obstoječih smučarskih območij.

Smučišča v Sloveniji v letih 1980 in 1996

Ski fields in Slovenia in 1980 and 1996

	1980	1996	indeks 1980/1996
število smučišč	45	46	
skupna dolžina smučarskih žičnic (m)	79.430	119.006	150
skupna zmogljivost smučarskih žičnic (oseb/h)	88.397	133.996	
skupna površina smučišč (ha)	867,1	1333,9	154

Leta 1996 je bilo v Sloveniji 46 smučišč (območij), za katera je značilno zlasti:

- Kar 22 jih ima denivelacijo (višinska razlika med najnižjo in najvišjo točko smučišča) manjšo od 150 metrov, hkrati pa leže v višinskem pasu s povsem nezanesljivo snežno odejo. To pomeni, da ima slaba polovica smučišč le lokalni pomen, saj so primerna le za nezahtevne (slabe) smučarje.
- Samo pet smučišč ima denivelacijo smučarskih prog večjo od 400 metrov, kar je pogoj za pomembnejše smučišče s privlačnostjo za srednje dobre smučarje. Poleg tega le teh pet smučišč z zgornjim delom prog sega v višinski pas s razmeroma (čeprav ne povsem) zanesljivo snežno odejo, to je več kot 1600 metrov.
- Preostala smučišča leže nizko, torej v višinskem pasu z nezanesljivo snežno odejo, in je za njihovo redno oziroma vsakoletno delovanje potrebno umetno zasneževanje (Jeršič, 1996).

Podrobnejši pregled strukturnih značilnosti smučišč je razviden iz naslednjih preglednic:

Velikostne skupine smučišč v Sloveniji leta 1996

Classes of ski fields in Slovenia in 1996

1) po površini smučišča – by the area of ski field

skupina	površina smučišča (ha)	število smučišč
A	0–3	15
B	3,1–10	11
C	10,1–25	3
D	25,1–50	8
E	nad 50	9

2) po dolžini žičnic – by the length of ski lifts

skupina	dolžina žičnic (m)	število smučišč
A	0–500	15
B	501–2000	12
C	2001–5000	13
D	5001–10000	4
E	nad 10000	2

3) po nadmorski višini – by the height above sea level

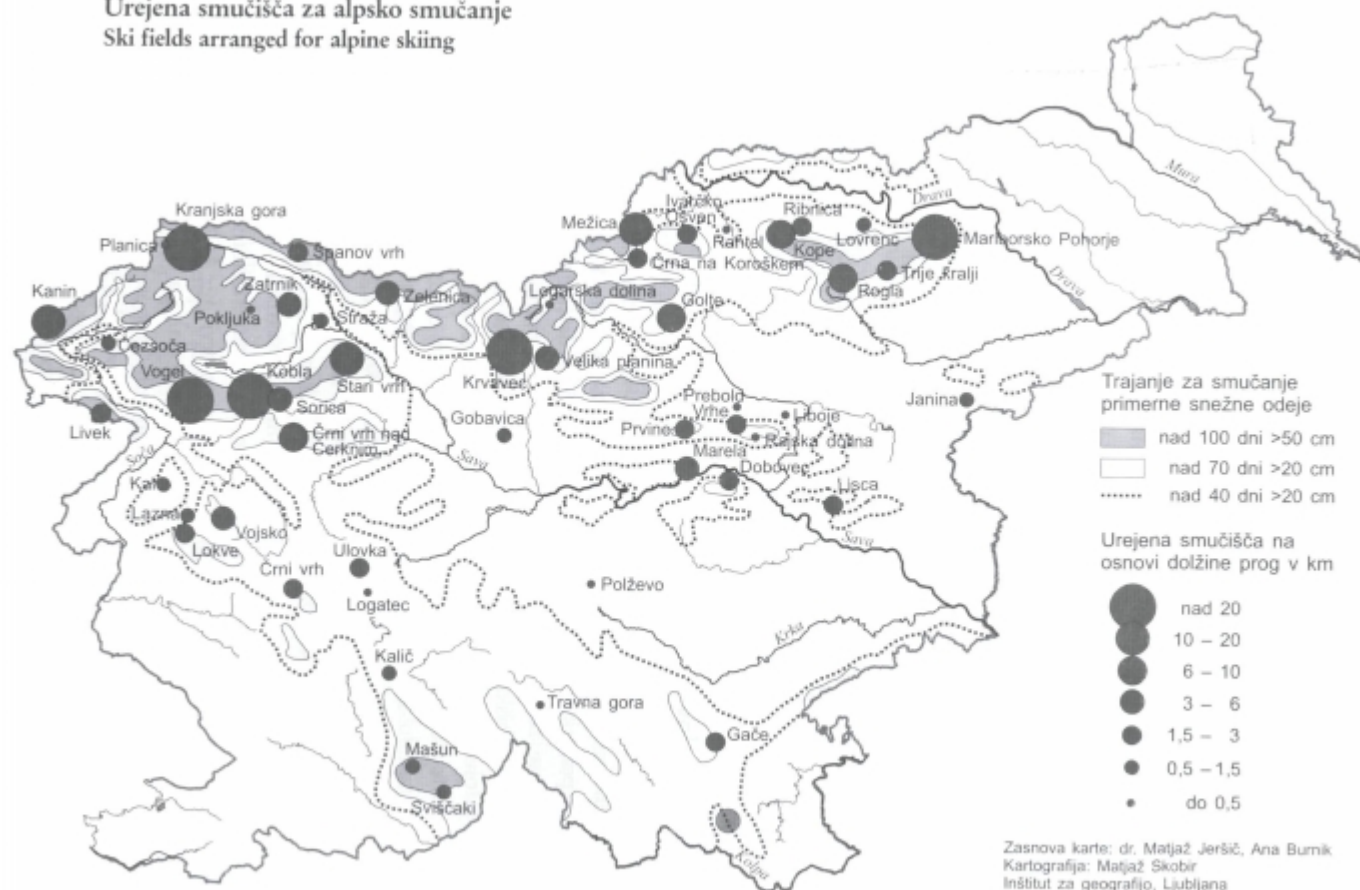
skupina	nadmorska višina zgornje točke smučišča (m)	število smučišč
A	pod 500	2
B	501–800	6
C	801–1200	19
D	1201–1500	10
E	nad 1500	9

4) po denivelaciji smučišča – by the vertical drop of ski field

skupina	denivelacija smučišča (m)	število smučišč
A	pod 100	10
B	101–200	15
C	201–300	6
D	301–450	5
E	nad 450	11

Slovenija torej nima razsežnih in velikopoteznih smučarskih središč z razvejenim in visokozmogljivim omrežjem smučarskih prog, ki bi segale visoko v gorski svet. Prav tako je v obstoječih smučarskih območjih le malo dolgih srednje težkih in težkih prog,

Urejena smučišča za alpsko smučanje Ski fields arranged for alpine skiing

Zasnova karte: dr. Matjaž Jeršič, Ana Bumik
Kartografija: Matjaž Skobir
Inštitut za geografijo, Ljubljana

ki bi ustrezale smučarjem z boljšim obvladovanjem smučarske tehnike, hkrati pa zadovoljevale tudi segment smučarjev, ki žele "potovati", to je menjavati različne smučarske proge (t.j. tako imenovane proge v obliki "skicirkusa").

Za alpsko smučanje kot pomembnejšo zimsko obliko rekreacije je torej na voljo predvsem ponudba manjših, disperzno razporejenih smučišč.

Problemi ekološke (na primer zoževanje habitatov, krčenje gozda, pospeševanje vodnega odtoka), **pokrajinsko estetske** (na primer tehnizacija gorskega sveta) ali **socialne** (na primer prenasíčenost rekreacijskih območij, izguba ekonomske in politíčne suverenosti domačinov) obremenitve še zdaleč **ne stopajo tako močno v ospredje** kot v številnih tujih alpskih pokrajinah. Bolj izstopajo problemi ekonomske uspešnega vzdrževanja smučarske infrastrukture, zgrajene v območjih z malo ustreznimi pokrajinskimi razmerami, saj jo je treba izboljševati zlasti z napravami za umetno zasneževanje. Poleg tega tudi njena majhna zmogljivost otežuje gospodarno poslovanje in s tem tudi posodabljanje ter prilagajanje novim kvalitativnim zahtevam (na primer udobnejše, hitreje in varnejše žičnice).

Iz priložene karte je razvidna razpršena razporeditev obstoječih smučišč. Očitna je prevlada smučarskih območij (središč) z razmeroma kratkimi smučarskimi progami in delno lociranje v predelih z nezanesljivo in kratkotrajno snežno odejo.

Športni ribolov

Športni ribolov je oblika rekreacije ob vodi, ki po anketnih rezultatih za rekreiranje slovenskega prebivalstva nima večjega pomena. Zato kaže pomen te dejavnosti osvetliti s podatki Zavoda za ribištvo, ki kažejo, da je ta dejavnost vendarle pomembnejša kot se zdi. Športni ribiči, zdaj jih je v Sloveniji nekaj več kot 16.000, se vključujejo v ribiške družine (Zakon o sladkovodnem ribištvu [Uradni list SRS 25-1143/76] določa, da nihče ne more biti član dveh ali več ribiških družin), ki so bile ustanovljene sredi petdesetih let. Članstvo v ribiških družinah je do osemdesetih let ves čas naraščalo. Leta 1989 je bilo v njih včlanjenih 18.281 ribičev (člani in mladinci), leta 1990, ko so registrirali več mladincev, pa 20.375. V letih 1991 in 1992 se je število članov nekoliko zmanjšalo, od tedaj pa je dokaj stalno. Leta 1996 je bilo 16.485 članov in mladincev, kar ustreza 0,8 odstotka slovenskega prebivalstva. V tem številu niso zajeti ribiči, ki niso člani ribiških družin in so v statistiki izkoriščenih ribolovnih dnevov vodeni kot domači turisti. Njihov delež v omenjeni statistiki je leta 1995 znašal 12,6 odstotka pri lovu na salmonide (družina postrvi) ter 14,7 odstotka pri lovu na ciprinide (krapovce) in druge vrste rib. V naših vodah pa ob domačih ribičih lovijo tudi tujci, ki so v statistiki izkoriščenih ribolovnih dni posebna kategorija. Pomembni so predvsem pri lovu na salmonide, kjer je bil njihov delež 1995. leta 11,6-odstoten, pri lovu na ciprinide pa 1,9-odstoten.

Pomen športnega ribolova je razen iz podatkov o številu članov RD razviden iz statistike o izkoriščenih ribolovnih dneh (glej spodnjo tabelo).

Izkorišчени ribolovni dnevi po kategorijah ribičev 1995***Fishing days by angler categories in 1995**

		člani	mladinci	drugi člani	domači turisti	tuji turisti	skupaj
salmonidi	število	57717	2951	1336	10336	9535	81875
	delež v %	70,5	3,6	1,6	12,6	11,6	100,0
ciprinidi	število	197898	16416	6477	38440	2253	261484
	delež v %	75,7	6,3	2,5	14,7	0,9	100,0
skupaj	število						343359

* Podatki Ribiške zveze Slovenije (1997)

Kot kaže tabela, pri nas prevladuje lov na ciprinide, kar je razumljivo, saj na salmonidne odpade le četrtnina naših voda, na ciprinidne pa tri četrtine. Približno takšno je tudi razmerje v izkoriščenih ribolovnih dnevih v lovu na salmonide in ciprinide.

Največ ribolovnih dni odpade na člane ribiških družin. Njihov delež je znašal leta 1995 dobrih 75 odstotkov v lovu na salmonide in skoraj 85 odstotkov v lovu na ciprinide. Delež domačih turistov je bil v istem letu v obeh statistikah približno enak (12,6 odstotka pri salmonidih in 14,7 odstotka pri ciprinidih), povsem drugače pa je pri tujih turistih. Slednje pri nas precej bolj zanima lov na salmonide (11,6 odstotka ribolovnih dni na te vrste rib oziroma 9535 dni). Njihov delež pri lovu na ciprinide je znašal le 2253 izkoriščenih ribolovnih dni oziroma 0,9 odstotka.

Pomen športnega ribolova je ob številčnosti ribičev viden tudi iz podatkov o ulovu. V slovenskih sladkih vodah je bilo leta 1995 ujetih več kot pol milijona rib ali 262 ton. Za športni ribolov so sicer najbolj zanimive salmonidne vrste rib, ki pa pomenijo le okrog petino ulova v naših vodah, kar pa ni nenavadno zaradi večine ciprinidnih voda.

V Ribiško zvezo Slovenije je vključenih 62 ribiških družin, ki upravljajo ribolovne vode na podlagi ribiško-gojitvenih načrtov. Sredstva, ki jih ribiške družine pridobijo pri upravljanju ribolovnih voda, se smejo uporabiti le za gojitev in za varstvo rib v vodah, ki jih upravljajo, ter za stroške upravljanja. Ob tem morajo ribiške družine v ribiških okoliših, ki jih upravljajo, organizirati tudi gojitveno-čuvajsko službo. Ribolov morajo dovoliti le v obsegu, predvidenem s potrjenim ribiško-gojitvenim načrtom. Za ohranitev matičnega fonda rib morajo izločiti najmanj 10 odstotkov ribolovnih voda kot stalni rezervat. Ta povzetek smo uvrstili v naše besedilo, ker njegova vsebina osvetljuje razmerja med dejavnostjo, vodami in njihovim ribjim življem (Podatki Zavoda za ribištvo, 1997; Pravilnik, 1978).

Ribolovne vode v Sloveniji: Vse sladke vode v Sloveniji veljajo po zakonu o sladkovodnem ribištvu za ribolovne. Površina slovenskih sladkovodnih voda meri 7809 hektarov. Njihova površina se povečuje, saj se ribiške organizacije ukvarjajo tudi z vnašanjem rib v nove vode, zlasti v opuščene gramoznice in ribnike, ki so značilni predvsem za severovzhodno Slovenijo. Od skupne površine sladkih vod jih dobra četrtnina (2125 hektarov oziroma 27 odstotkov) odpade na salmonidne vode, v katerih živijo predvsem potočna postrv, jezerska postrv, soška postrv, šarenka, sulec, jezerska

zlatovčica, potočna zlatovčica in lipan, preostalo pa na ciprinidne in mešane (salmonidno-ciprinidne) vode (5684 hektarov oziroma 73 odstotkov). Salmonidni so predvsem vodotoki v alpskem in dinarskem območju.

Z Odredbo o določitvi ribiških rajonov in ribiških okolišev (Uradni list LRS 17-94/59) so bile slovenske vode razdeljene na 11 ribiških območij in 64 ribiških okolišev. Po Zakonu o sladkovodnem ribištvu (Uradni list SRS 25-1143/76) ribiško območje obsega posamezno porečje ali več manjših porečij in je zaradi skladnejšega varstva in gojitve rib oblikovano v večjem prostoru. Ribiški okoliš obsega posamezno vodo, njen del ali pa več voda v ribiškem območju. V ribiškem katastru, ki ga vodi Zavod za ribištvo, so te vode razdeljene še na revirje. Slednji so razdeljeni na športnoribolovne in varstvene vode. Športnoribolovnih revirjev, v katerih je dovoljen ribolov, je že več kot 700, njihovo število pa, kot rečeno, narašča.

Posamezne ribolovne vode ali njihove dele, ki so pripravi za razmnoževanje rib, za ohranitev posameznih vrst ali za znanstvene namene, je mogoče razglasiti za varstvene vode. Revirjev, ki so razglašeni za varstvene vode, je več kot 900, gre pa predvsem za manjše potoke.

Ogroženost rib in varstveni ukrepi: V slovenskih sladkih in brakičnih vodah živi 94 vrst rib in štiri vrste piškurjev. Med njimi so v rdeči seznam ogroženih vrst (seznam je zaradi zahtevnosti raziskav o razširjenosti nepopoln, a se naj ne bi bistveno spreminjal) uvrščene vse vrste piškurjev in 58 vrst rib, torej več kot polovica.

Dejavnikov, ki ogrožajo ribe in piškurje, je veliko. V glavnem so združeni v štiri skupine:

- onesnaževanje voda
- regulacije (v širšem pomenu)
- naseljevanje tujih vrst rib ali preseljevanje med dvema geografsko ločenima povodjema
- izjemoma tudi prevelik izlov (Povž, 1992 in 1996; Povž, Sket, 1990).

O ogroženosti priča podatek, da je med vrstami rib, ki živijo v naših sladkih vodah, v rdeči seznam ogroženih vrst uvrščenih kar 58 vrst rib in vsi piškurji. Med vzroki je na prvem mestu onesnaženost površinskih voda. Prav tako ogrožajo ribji živelj regulacije zaradi poplavne nevarnosti in melioracije za potrebe kmetijstva, ki mnogokrat ne upoštevajo potreb vodnega življa.

Poleg navedenih dejavnikov pa so **neustrezni tudi posegi zaradi športnega ribolova**. Prevelik izlov rib neposredno skoraj ne ogroža, saj je ribolov omejen z zakoni (na primer Odredba o najmanjših dolžinah lovnih rib in o varstveni dobi lovnih rib, rakov žab in školjk ter Uredba o zavarovanju ogroženih živalskih vrst) in reguliran z ribiškogojitvenimi načrti, ki določajo tudi dodatno vlaganje rib. Problematična pa so vlaganja rib, s katerimi se navadno vnašajo le za ribolov zanimive vrste. Vlaganja so pogosto tudi preobsežna, zato so nekatere vode z ribami prenaseljene, učinek pa je rušenje naravnega ravnotežja. Prenaseljenost voda z ribami je v zadnjih letih pripeljala tudi do rasti števila ribojedih ptic, zlasti kormoranov.

Prav tako so **problematična vlaganja neavtohtonih ribjih vrst**. Tu ločimo naseljevanje alohtonih vrst iz drugih porečij ali celo delov sveta in preseljevanje vrst med donavskim in jadranskim porečjem. Večina takih vlaganj je bila pri nas izvedena brez zadostnega nadzora in predhodnih raziskav o morebitnih posledicah, čeprav načeloma vsako prenašanje rib iz enega vodotoka v drugega znotraj istega porečja zahteva resen premislek, saj se tudi ribe iste vrste v različnih vodotokih razlikujejo po vedenjskih vzorcih. V Sloveniji je bilo v zadnjih stotih letih vnešenih v vode 14 alohtonih vrst, prve že ob koncu prejšnjega stoletja (na primer šarenka leta 1890, potočna zlatovčica leta 1884). Večjo škodo pa je za zdaj povzročilo preseljevanje rib iz donavskega v jadransko porečje, kjer je zaradi vnosa potočne postrvi močno ogrožena soška postrv.

Športni ribolov sodi med rekreacijske dejavnosti, ki so vezane na naravo. Vendar zaradi spreminjanja oziroma prilagajanja naravnih razmer tej rekreacijski dejavnosti prihaja do sprememb, ki so v navzkrižju z interesi varstva narave.

Lov

Predvsem v srednjem veku je lov postal iz življenjske potrebe zabava plemenitašev, kar je pripeljalo tudi do prepovedi lova za podrejene družbene plasti.

Po drugi svetovni vojni se je lov v Sloveniji socializiral, saj so lahko lovci postali tako rekoč vsi državljani. Zaradi sorazmerno visokih stroškov za opremo pa še danes prevladuje prepričanje, da je lov privilegij določenega socialnega sloja. To prepričanje stopnjuje dejstvo, da je med lovci veliko članov najvišjih državnih teles in vodilnih gospodarstvenikov. Zato je članstvo v lovskih družinah v določenem pogledu vendarle tudi svojevrsten statusni simbol, čeprav je Lovska zveza po številu članov ena izmed številčnejših društvenih organizacij v Sloveniji. Če primerjamo članstvo lovskih družin v Sloveniji po letu 1975, ugotovimo, da je bilo tega leta v lovske družine včlanjenih 16.564 lovcev, do leta 1985 pa se je njihovo število povečalo na 21.626, kar pomeni 31-odstotno rast (Šivec, 1988). V zadnjem desetletju se je ta umirila, saj so leta 1996 lovska društva imela 22.605 članov.

Lovstvo je v SR Sloveniji opredeljeno z zakonom o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter o upravljanju lovišč ter iz njega izhajajočimi izvršilnimi predpisi kot dejavnost posebnega družbenega pomena pri varovanju naravnih dobrin. V zakonu sta kot osnovni funkciji lovstva navedeni varstvo in gojitev divjadi.

Skoraj 90 odstotkov vseh lovnih površin upravljajo lovske družine, ki se prek zvez lovskih družin povezujejo v Lovsko zvezo Slovenije. Preostali del lovnih površin upravljajo organizacije s področja lovstva, združene v posebno skupnost (Gozd - divjad, 1982).

Lovski zakon iz leta 1976 (Zakon o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter upravljanju lovišč, Ur. l. SRS, št. 25-1142/76 z dne 28. 10. 1976) opredeljuje v členu 20. lovišče kot "naravno in zaokroženo lovskogojitveno in gospodarsko celoto", ki "ima ekološke in

druge pogoje za uspešno lovstvo". Ne glede na to, da so lovišča v Sloveniji večinoma premajhna, da bi se v njihovih okvirih samostojno gojila divjad, saj meje populacij pretežnega dela naše divjadi daleč presegajo meje posameznih lovišč, je značilno, da je zakonodajalec skušal lovišča opredeliti kot naravno celoto. Zato se meje lovišč niso prilagodile administrativnim mejam (na primer občinskim).

Iz lovišč so izvzeta urbanizirana območja, kot so mesta, strnjena naselja, javni parki, pokopališča in javne ceste. Med divjad sodijo le prosto živeče divje živali, gojitve in varstvo divjadi pa se po tem zakonu ne nanašata na živali v ograjenem prostoru. Iz lovišča so izvzeti tudi sadovnjaki, drevesnice in druge površine za intenzivno gojitev kmetijskih kultur, vendar le, če so ograjene s tako ograjo, da ta preprečuje prehod parkljaste divjadi pa tudi zajcev. Ustanovitelj lovišča mora iz njega izvzeti tudi tiste zemeljske ali vodne površine, ki se uporabljajo za komunalne ali vojaške potrebe, za znanstvene, vzgojne in podobne posebne namene.

Zakon daje lovišča v upravljanje lovskim organizacijam. To so lovske družine in nekatere druge lovske organizacije, ki upravljajo lovišča zaradi ohranitve in gojitve avtohtone divjadi. Vsaka lovska družina ima svoje teritorialno določeno lovišče. V Sloveniji je 412 lovskih družin in 423 lovišč (Šivec, 1988).

Ker je življenjsko območje populacije divjadi ponavadi večje od lovišča ene same lovske organizacije, je zakon o varstvu, gojitvi in lovu divjadi uzakonil obravnavanje vseh vrst divjadi v okviru dovolj razsežnih in naravno zaokroženih lovsko gojitvenih območij. To so osnovne, glede na ekološke značilnosti zaključene celote, ki so oblikovane za varstvo in gojitev prednostnih vrst divjadi in za sočasno usklajevanje nasprotujočih si ciljev lovstva ter drugih dejavnosti, zlasti gozdarstva in kmetijstva v tem prostoru (Šivec, 1988).

Ob obravnavanju te dejavnosti, ki se, kot je razvidno, izvaja na pretežnem delu ozemlja Republike Slovenije, ni mogoče prezreti vpliva lova in lovnega turizma na infrastrukturo odprtega, zlasti gozdnega prostora. Ta se kaže v obstoju lovskih koč. Da so lovske koč in domovi pomembna postavka v razvoju lovne rekreacije, nam pove podatek, da je bilo leta 1975 v slovenskih gojitvenih območjih in loviščih 367 lovskih koč in domov. Do leta 1987 se je število lovskih koč in domov povečalo na 607, kar je indikator, ki kaže na pospeševanje tovrstne rekreacije (Šivec, 1988).

Neposredni vplivi lovstva na pokrajino se kažejo v številčnosti in strukturi divjadi ter njenih vplivih na rastje. Na podlagi podatkov o odstrelu za leta 1960-1983 je Adamič (1988) prišel do ugotovitve, da se pri nas srečujemo s podobnimi trendi kot v večjem delu Evrope: z naraščanjem številčnosti in prostorskim širjenjem parkljaste divjadi (jelenjad, srnjad, divji prašič), upadanjem (ponekod že izginjanjem) vrst, vezanih na kmetijski prostor (poljske jerebice in poljskega zajca) ter upadanjem številčnosti vrst, ki so navezane na posebne razvojne oblike gozda (divji petelin). Te pojave lahko označimo ne samo kot posledico sprememb v okolju, pač pa tudi vpliva lovsko-gojitvenih ukrepov.

S strogo lovskega vidika sta rast števila parkljaste divjadi in njeno prostorsko širjenje zaželeni. Tudi do naselitve muflona in damjeka je prišlo zaradi popestritve vrst

in lova, zaradi uplenitve novih trofej ter zaradi lovnega turizma. V loviščih je tako čedalje več omenjene divjadi. Vendar je pri tem vsekakor pomemben tudi ekonomski račun, saj poleg lovnega turizma navrže divjačina pomemben dohodek lovskim blagajnam (Zbornik, 1989).

Podatki kažejo, da lovstvo **enostransko poudarja določeno vrsto divjadi**, drugo pa zanemarja, kar ni v skladu z zakonom o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter upravljanju lovišč. Največ prostora v gojitvenih smernicah je bilo tako v preteklosti namenjenega tistim vrstam divjadi, ki niso ogrožene, in ki številčno naraščajo in se prostorsko širijo (sem sodi zlasti jelenjad) ali pa niso avtohtone (muflon, damjak). Tudi v samem lovstvu je škodljivo poudarjanje ene vrste na račun drugih in hkrati na račun preostalega rastlinskega in živalskega sveta ter vnašanje vrst, ki v določeno okolje ne sodijo (Zbornik, 1989).

Vprašanje je, kdo pravzaprav bolj oziroma pomembneje vpliva na populacijo divjadi: lovci, za katere je upravljanje populacij divjadi temeljna naloga, ki jim jo nalaga zakon o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter o upravljanju lovišč, ali gozdarji, kmetijci in vsi drugi, ki s svojim delom povzročajo različne spremembe v prostoru. S posegi v prostor načrtno ali nehote učinkujejo na raznolikost in primernost habitatov prosto živečih divjih živali, s tem pa na spremembo nosilnih zmogljivosti za posamezne vrste oziroma na številčnost in prostorsko razporeditev živalskih vrst (Adamič, 1988). Sedanje stanje populacij divjadi torej ni le rezultat načrtovanih ciljev lovske organizacije.

Prostorski oziroma ekološki učinki: Lovstvo sodi zaradi svoje naloge, t.j. varstva, gojitve in lova divjadi, med tiste dejavnosti, katerih razvoj je odvisen od naravnih danosti.

Pri tem je potreben še naslednji ekskurz. Rastlinojeda divjad potrebuje za svojo prehrano določen delež lesnatih rastlin. V zeliščnem in grmovnem sloju gozdov ima znaten delež med lesnatim rastlinjem mlajše gozdnega drevja, ki je bistveno za trajnost gozdnega ekosistema, saj je od njegovega razvoja odvisen nastanek večine gozdne biomase v obliki gozdnega drevja. Če se populacije rastlinojede divjadi povečajo nad okviri, ki so dani z naravnimi možnostmi biocenoze, se prične njen negativni vpliv na rastlinski svet in lovna funkcija prične prihajati v navzkrižje z drugimi funkcijami gozda.

Tako imenovana "gojitev" je marsikje usmerjala pozornost lovca gojitelja na posamezno vrsto divjadi ali kvečjemu na nekaj zanj zanimivejših vrst, ob tem pa so bili spregledani drugi živi deli okolja. Vendar so ravno te "druge" rastlinske in živalske vrste le kot neokrnjena celota življenjske združbe temeljni pogoj za nemoten obstanek in trajno ohranitev vsake posamezne vrste divjadi. Za lovca gojitelja so bile marsikje zanimive predvsem rastlinojede vrste, med "škodljivo ali roparsko" divjad pa je pogosto prišteval malone vse mesojede vrste, ki bi utegnile lovcu konkurirati pri lovu na rastlinojede.

Taka miselnost je marsikje po Evropi in tudi v Sloveniji privedla do tega, da se je pritiskom sodobne civilizacije na naravo pridružil še pritisk rastlinojede divjadi na rastlinstvo. Preveč številčna rastlinojeda divjad je s pašo in objedanjem začela marsikje

pretirano izkoriščati rastlinstvo, ki je hkrati tudi pogoj za obstanek in ohranitev same divjadi.

V zadnjih desetletjih je, kot je bilo že omenjeno, opaziti močno naraščanje populacij parkljaste divjadi. Z naraščajočo urbanizacijo in industrializacijo se je hkrati življenjski prostor divjadi ponekod kvantitativno zožil, kvalitativno pa skorajda povsod močno poslabšal zaradi intenzivnejših posegov gozdarstva v sestoje, zaradi uvažanja mehanizacije v gozdarstvo in kmetijstvo, zaradi gradnje različnih prometnic ter s tem povezanega "vdora" mehaniziranega turizma, zaradi deagrarizacije in drugih sprememb v okolju itd. Zato se je v zadnjem času povečevala neusklajenost med naraščajočimi populacijami parkljaste divjadi in poslabšanimi možnostmi za njihovo preživetje v naravi. Kot posledica na kratko omenjenih dogajanj so začele nastajati sprva prikriti biološke škode, ki so sčasoma ponekod prerasle v občutne gospodarske škode, ob tem pa je bila prizadeta tudi sama divjad. Zaradi neusklajenosti z okoljem so se na parkljasti divjadi začeli kazati različni negativni pojavi (na primer nazadovanje v razvoju telesa in rogovja).

Accetto (1988) je s tem v zvezi opozoril na naslednji vidik problematike odnosov med lovstvom in gozdarstvom:

- Divjad slabo vpliva na gozdno vegetacijo (ovira ali ponekod onemogoča naravno obnavljanje gozdov) na četrtini površine slovenskih gozdov.

Drugače je pri poljski divjadi. Mala divjad, predvsem poljska jerebica, fazan in poljski zajec, izgublja svoj življenjski prostor zaradi sprememb v naravnem okolju, katerih povzročitelji so razni ukrepi v kmetijstvu. V zadnjih dvajsetih letih se je številčnost poljske divjadi močno zniževala, v zadnjem desetletju pa so razmere postale skrb zbujajoče. Na to vpliva tudi sodoben način obdelovanja kmetijskih površin z agrotehničnimi in agrokemičnimi posegi.

Opuščena kmetijska zemljišča je zaradi ugodnih prehranskih in varovalnih razmer "zasedla" parkljasta divjad. Za populacije divjadi na takih območjih (Kočevsko, Slovensko Primorje, Tolminsko itn.) je značilna velika gostota, pogosto pa je tudi prekrivanje arealov dejavnosti več vrst s podobnimi ekološkimi nišami, na primer jelenjadi in srnjadi. Prekrivanje arealov dejavnosti pospešuje prehransko preusmerjenost divjadi na nove površine z intenzivno kmetijsko proizvodnjo (plantažni vinogradi, sadovnjaki, površine za pridelovanje zelenjave, krmnih rastlin, žit, intenzivne pašne površine in podobno). Posledica je seveda škoda od divjadi. Ponavadi se na takih površinah koncentrira divjad s širšega območja, zato je pravzaprav le deloma mogoče zmanjšati škodo z odstrelom (Adamič, 1988).

Ker so pri lovstvu, zaradi **pospeševanja izbranih vrst živali** in podpiranja določenih biotopskih razmer, v ospredju enostranske naloge razvijanja rabe pokrajine, je ta rekreacijska dejavnost **v opreki s principi ohranjanja naravne raznolikosti**. Varstvo in gojenje divjadi ali njenih življenjskih prostorov se zato praviloma ne ujema s cilji obnavljanja biološke raznovrstnosti življenjskih združb in biotopov. S tega vidika se poleg nekaterih moralnih vprašanj lov kot rekreacijska dejavnost postavlja v kritično

luč tudi v Sloveniji. Na drugi strani pa je značilno, da se s to dejavnostjo ukvarja v prostem času vendarle opazen del prebivalcev, in to ne zgolj iz mest, temveč tudi s podeželja.

Kolesarjenje

Med pomembnejše športnorekreacijske dejavnosti sodi tudi kolesarjenje. Ta dejavnost po svojem namenu ni nujno samo za prosti čas, saj posameznik lahko kolesari zaradi transporta na delo, v šolo ali drugih opravkov. Z dodatnim spraševanjem smo v okviru naše ankete ugotovili, da je veliko anketirancev navedlo kolesarjenje kot rekreacijsko dejavnost, četudi se z njo ukvarjajo pretežno zaradi zadovoljevanja transportnih potreb. To je nedvomno vplivalo na ugotovljeni delež vključenih v to dejavnost in s tem na ugotovitev, da je kolesarjenje (tudi po drugih anketah) v vrhu priljubljenih športnorekreacijskih dejavnosti slovenske populacije. Razmeroma pomembna vloga in težnja po naraščanju pomembnosti kolesarjenja je pogojena z naslednjimi dejavniki:

- s kolesarjenjem se je mogoče ukvarjati tudi vzporedno, kar pomeni, da je lahko le sredstvo za doseg nekega drugega, torej ne rekreacijskega nagiba (npr.: vožnja s kolesom zaradi obiskovanja znancev, dela na vrtičku, kopanja, oskrbovanja itd.);
- je ena tistih dejavnosti, s katerimi se lahko ukvarjajo ljudje različnih starosti, saj je intenzivnost izvajanja mogoče prilagajati individualni telesni zmogljivosti oziroma pripravljenosti.
- Wolf et al. (1992 in 1993) meni, da na visoko priljubljenost kolesarjenja vplivata samo gibanje in možnost doživljanja narave. Slednje je prišlo ponovno do veljave z gorskim kolesarjenjem, ki omogoča to dejavnost tudi zunaj cest, obremenjenih z motornim prometom.

Čeprav gre za razmeroma **močno razširjeno dejavnost**, je v Sloveniji do sedaj zbudila razmeroma **skromne** in nepomembne **prostorske učinke**. Omrežje posebnih kolesarskih stez, značilno za nekatere zahodnoevropske države (na primer Nizozemska, Danska, Nemčija) ali posamezne regije, se v Sloveniji zunaj mest ni gradilo, kar pomeni, da se ta dejavnost navezuje na cestno omrežje, namenjeno tudi drugim uporabnikom. Nerazvitost kolesarskih steza, zlasti v obmestjih, kjer velika gostota cestnega motornega prometa resno ovira sočasno kolesarjenje, pomeni glavno oviro za njeno množičnejšo vlogo. Ekološki problemi gorskega kolesarjenja, ki lahko nastajajo zaradi vožnje zunaj cest in javnih poti, se zaradi nekoncentriranega izvajanja te dejavnosti pojavljajo v Sloveniji za zdaj le točkovno. V ospredje veliko bolj silijo problemi navzkrižij, ki se porajajo v nekaterih obmestnih izletniških območjih zaradi uporabe istih poti za sprehod oziroma hojo in kolesarjenje, ponekod pa hkrati še za javni motorni promet.

Tenis

Med športnimi dejavnostmi, kjer se je število dejavnih udeležencev v zadnjih letih močno povečalo, izstopa tenis. Iz ankete o športnorekreativni dejavnosti v Sloveniji je razvidno, da se je na lestvici športnih panog po odstotkih udejstvovanja v letih 1986–1996 ta igra dvignila s 16. na 10. mesto.

Med vzroki za močno širitev te dejavnosti izstopajo naslednji:

- Pred drugo svetovno vojno je bil tenis predvsem družabna igra ozkega meščanskega kroga, zato je imel po drugi vojni sprva prizvok "buržujske" dejavnosti. Zato gradnje teniških infrastrukturnih objektov v tem času niso pospeševali.
- Predvsem po letu 1975 pa je prišlo do novih pospeševalnih impulzov, saj se je preko vplivov športnih medijev (TV, časopisi) in marketinga za teniško opremo čedalje bolj uveljavljal tudi v Sloveniji.
- Povečano povpraševanje je zlasti po letu 1985 tudi v Sloveniji spodbudilo hitro gradnjo novih teniških športnih objektov. V novem družbenem redu po letu 1990 so posamezni investitorji našli tudi v teniških igriščih (z vzporedno gostinsko dejavnostjo) eno od mogočih vlagateljskih niš. Nosilci turistične ponudbe v turističnih krajih pa so spoznali, da teniška igrišča sodijo med nujno športno-rekreativno ponudbo.

Prostorski učinki povečanega pomena tenisa so razvidni iz podatka, da je bilo v Sloveniji leta 1997 več kot tisoč teniških igrišč, ki so bila razporejena v 84 naseljih. Pri tem je značilno, da niso bila locirana samo v mestih in v pomembnejših turističnih krajih, temveč deloma tudi v manjših urbaniziranih naseljih in celo vaseh. Vzrok za nastajanje tudi v slednjih dveh tipih naselij je lahko lažja pridobitev (npr.: cenejša zemljišča, lažja pridobitev lokacijskega dovoljenja) lokacije, želja posameznih gostišč, da bi povečala svojo privlačnost s teniškim igriščem ali pa interes lokalne skupnosti za tovrstno rekreacijo. Ne gre pozabiti, da so številna sicer manjša slovenska naselja socialno preslojena, skladno s tem pa se v njih uveljavljajo prostočasne navade urbanega prebivalstva. Tenis je hkrati ena tistih dejavnosti, zaradi katerih ljudje v prostem času med tednom niso pripravljeni prepotovati dolge poti (Wolf, 1992).

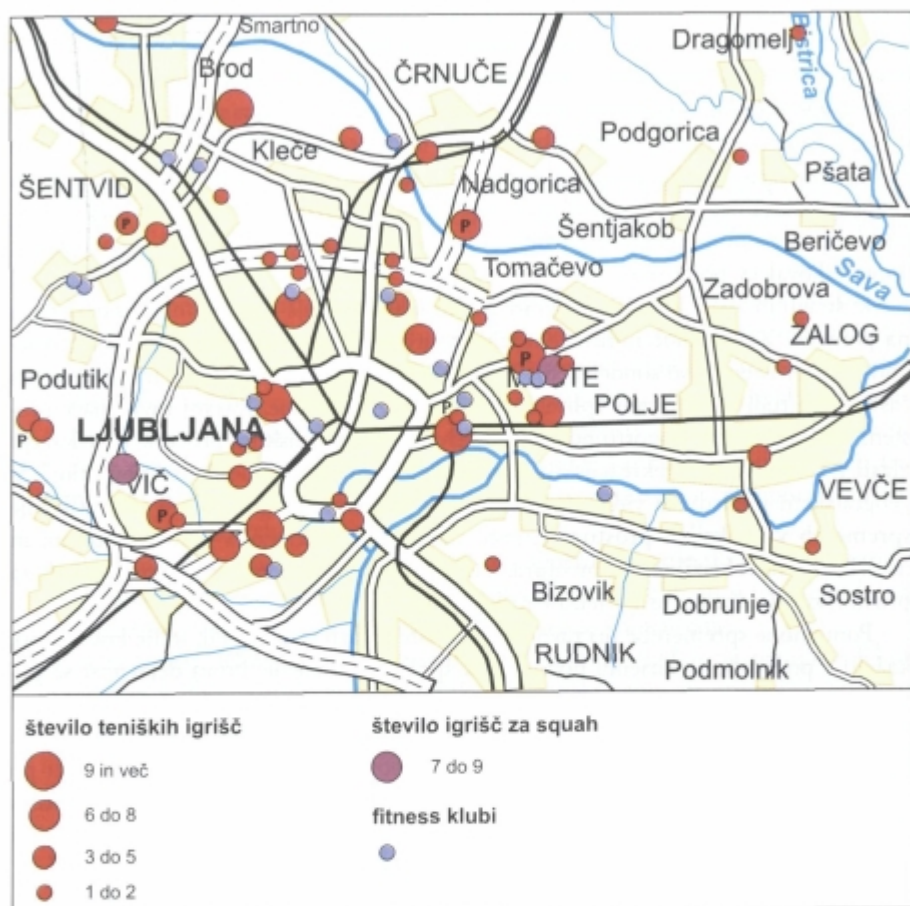
Tako teniška igrišča postajajo čedalje bolj nujen sestavni del rekreacijske opremljenosti slovenskih mest, pa tudi manjših urbaniziranih naselij in turističnih krajev.

Opisani hiter razmah obravnavane rekreacijske infrastrukture je dobro razviden na primeru Ljubljane. V letih 1970–1985 se je število teniških igrišč na mestnem območju povečalo s 14 na 64, do leta 1991 pa na 221 (prišteta so tudi interna igrišča, namenjena praviloma le članom posameznih podjetij). Značilen je tudi podatek, da jih je nekaj več kot 30 pokritih, kar kaže, da se ta rekreacijska dejavnost iz poletne čedalje bolj preoblikuje v celoletno, s čimer spodbuja tudi veliko zahtevnejšo infrastrukturo (Jeršič, 1992).

Na splošno velja tenis za okolju prijazno dejavnost. Vendar vse več primerov kaže, da je njihova gradnja sredi stanovanjskih objektov, zlasti zaradi ponavljajočega se zvoka, ki ga povzroča udarjanje žogice, za neposredne stanovalce zelo moteča.

Razmestitev teniških igrišč, igrišč za squash in fitness v Ljubljani leta 1991

Distribution of tennis courts, squash courts and fitness clubs in 1991

Razvojne težnje na področju športne rekreacije kot dejavnik spreminjanja pokrajine

Poleg tradicionalnih, to je že vrsto let uveljavljenih športnorekreacijskih dejavnosti, so se v zadnjih dvajsetih letih razvile nekatere nove, ali pa so se že dolgo znane dejavnosti, s katerimi se je do sedaj ukvarjalo le malo prebivalcev, nenadoma uveljavile kot priljubljene in razširjene tudi med širšim segmentom ljudi.

Med nove dejavnosti, ki so se uveljavile v zadnjih dveh desetletjih, prištevamo zlasti: jadralno padalstvo, športno plezanje po naravnih in umetnih stenah in po ledu, deskanje na snegu, canyoning, gorsko kolesarjenje, rolkanje, squash, fitness in aerobiko.

Od dejavnosti, ki so že dolgo znane, vendar niso veljale za pomembnejše oziroma razširjene športnorekreacijske zvrsti, pa naj omenimo predvsem: hojo in tek na smučeh, tek v naravi, čolnarjenje na divjih vodah, potapljanje, konjeniški šport in golf.

Za sodobno industrijsko in postindustrijsko družbo je značilno, da se morata soočati s številnimi duhovnimi, socialnimi in tehnološkimi novostmi. Zato številne znanstvene discipline posvečajo posebno pozornost proučevanju inovacij, saj jim to omogoča razumevanje družbenih sprememb. Tudi geografija pri tem ni izjema, saj jo morajo inovacije zanimati zaradi njihovega vpliva na spremembe v fiziognomiji in funkciji pokrajine. Če torej med tem besedilom poseben del posvečamo tudi inovacijskim procesom na področju prostega časa, je naš namen osvetliti njihovo vlogo kot "preoblikovalcev pokrajine".

Iz številnih virov je mogoče ugotoviti, da udejstvovanje v prostem času pridobiva na pomenu. Zahvaljujoč industrializaciji in urbanizaciji so danes pri različnih dejavnostih v prostem času soudeleženi vsi socialni sloji prebivalstva. Ravnanje v prostem času s tem tudi čedalje bolj vpliva na oblikovanje pokrajine. Razvoj ravnanja v prostem času je mogoče pogosto pojasniti predvsem z inovacijskimi procesi. Ti se kažejo zlasti v spremenjenih rekreacijskih navadah, ki so močno naklonjene "novostim". V geografskem pogledu ta vidik proučevanja ni pomemben zgolj zaradi **identifikacije sprememb v funkcijah prostora** temveč tudi zaradi odkrivanja razvojnih teženj in morebitnih **navzkrižij** v rabi prostora, kar je lahko pomembna strokovna podlaga za prostorsko planiranje, usmerjeno v prihodnost.

Pomembne spremembe pri ravnanju v prostem času se v zadnjih letih, kot rečeno, kažejo v porajanju in širjenju novih oblik športne rekreacije. Nova dejavnost se pogosto uveljavi z novim športnim orodjem (na primer gorsko kolo, roller, jadralno padalo, odporni čoln za plovbo po divjih vodah, potapljaška obleka), z novo ponudbo storitev (na primer tečaj aerobike, možnost izposoje plovil, organizirani spusti po divjih vodah) ali z novimi rekreacijskimi objekti oziroma napravami (na primer fitnes centri s klimatskimi napravami, pokrita kopališča s "subtropsko klimo" in razvedrilni objekti).

Značilno je, da se v **čim manjših presledkih uveljavljajo nove dejavnosti**, od katerih lahko nekatere v kratkem času pritegnejo tudi širši krog ljudi. V katero smer se bo razvijal dinamičen prostočasni trg, ni mogoče popolnoma jasno predvideti, saj so stremjenja po novem, po novih idejah in stvareh izjemno dinamična.

- Napovedi o pomenu rekreacijskih dejavnosti so težavne zaradi kratkega razvojnega stadija novih dejavnosti (na primer vožnja z gorskimi kolesi, letenje s padali), kar onemogoča primerjavo s starejšimi kazalci.
- Večino dejavnosti ne moremo proučevati s pomočjo podatkov o "organiziranih članih", saj pomemben delež dejavnih ljudi sploh ni vključen v organizirane prostočasne oblike. Zato napovedi slone večinoma le na zelo grobih predvidevanjih, ki temelje na anketiranju podjetij, ki izdelujejo športno opremo. Nove dejavnosti za prosti čas se namreč včasih uveljavijo zaradi množične industrijske

proizvodnje določenih rekreacijskih izdelkov. S tem industrija sama oblikuje oziroma pospešuje določeno rekreacijsko povpraševanje. Ko je trg zasičen, si industrijska podjetja prizadevajo najti izdelek, s katerim pospešujejo novo dejavnost (na primer deskanje na snegu, gorsko kolo).

- Na razvoj prostočasnih oblik pomembno vplivajo tudi mediji, zlasti televizija, s prikazovanjem različnih dejavnosti ali z marketinškimi akcijami o športni opreми. Učinek teh akcij pa je vnaprej težko predvideti.

Upoštevajoč težave napovedovanja smo na podlagi svojih analiz in strokovne literature (Maier, 1974; Dick, 1990; Agricola et al. 1990; Opaschowski, 1991) težnje na področju rekreacije strnili v naslednje:

- Veča se pomen športnih dejavnosti, ki so pomembne za zdravje ali telesno zmogljivost. Po Smeralu (1990) gre za **težnjo po preventivi**. Po njegovem mnenju motiva: "udeležba na tekmovanju" in "konkurenca" izgubljata na pomenu, pridobiva pa motiv z motom "telesna in športna igra" oziroma individualni neorganizirani šport. Gre za težnjo po športni dejavnosti v sproščenem ozračju in brez pravil, kot so na primer: deskanje, jadranje, kanuistika, rolkanje, športni ribolov in alpsko smučanje, pri katerih gre za "športno igro" ali "športno razvedrilo" in ne za "tekmovanje".
- Pomembnejšo vlogo pridobiva raznoliko **športno znanje**, ki ga posamezniki pridobe že v mladosti in ga nato uporabljajo tudi v zrelih ali starejših letih (na primer tek v naravi, hoja in tek na smučeh, tenis, kolesarjenje).
- Večji pomen **doživljajsko intenzivnih** športov. Veliko ljudi je nagnjenih, bolj kot nekdanj, k dejavnostim, ki imajo velik doživljajski naboj ali jim dajejo občutek pustolovščine. Taki primeri so: skoki na gumijasti vrvi, čolnarjenje po divji vodi, deskanje ali jadranje v močnem vetru, prosto plezanje, ekstremno smučanje (po velikih strminah), kopanje v zabavnih kopališčih (z različnimi razvedrilnimi kopališkimi napravami).
- **Diferenciacija v okviru znanih športnih dejavnosti**: Znotraj uveljavljenih športov se oblikujejo nove specifične oblike. Značilna primera sta: alpsko smučanje, ki se je pričelo cepiti na več posebnih dejavnosti, kot so: deskanje na snegu, smučanje zunaj utrjenih prog, smučanje v telemarku ali alpinizem, ki se je razcepil v: klasični alpinizem, prosto plezanje, plezanje po ledu in plezanje po umetnih stenah.
- **Razvoj iz enosezonskih v celoletne športe**: Posamezne, nekdanj le na poletni čas omejene športne dejavnosti, je s posebno športno opremo ali v pokritih infrastrukturnih objektih mogoče izvajati vse leto. Potapljaške obleke so na primer omogočile celoletno deskanje, kanuistiko in rafting ter plavanje po mrzlih kanjonih. Tenis, squash, jahanje in številni drugi športi so z gradnjo pokritih igrišč postali celoletni, saj so neodvisni od vremena. V skrajnih primerih se predstavljajo v dvorane tudi športi, nekdanj vezani le na naravo, kot sta na primer plezanje in deskanje.

- **Širitev športnih dejavnosti, vezanih na naravo:** Kljub težnji po prestavljanju nekaterih športov v pokrite prostore pa se na drugi strani porajajo nove ali širijo tradicionalne dejavnosti, navezane na odprto pokrajino. Taki primeri so zlasti turno smučanje, plezanje, jadrnanje na vodi, jadrnanje s padali, čolnarjenje na divjih vodah in gorsko kolesarjenje. Prav tako se ne zmanjšuje pomen planinstva, športnega ribolova, sprehodov na smučeh, to je tradicionalnih dejavnosti "v naravi".
- **Razvoj luksuznih in modnih športov:** Nekatere športne dejavnosti imajo zaradi svoje ekskluzivnosti prestižni pomen. Zato so za posameznika lahko možnost za osebno uveljavljanje oziroma izkazovanje. V ta sklop sodijo dejavnosti, ki terjajo razmeroma visoke stroške za opremo ali najem infrastrukture in ustrezno okolje. Take dejavnosti so trenutno zlasti: golf, motorni navtični šport in lov na redko divjad. Njihov pomen se bo med višjimi socialnimi sloji povečeval prav zaradi ugleda in prestiža. Vendar ne gre spregledati dejstva, da lahko nekatere izmed takih, to je sprva izjemnih dejavnosti, z dvigom življenjske ravni ali z znižanjem cen storitev (na primer z izposojjo plovil v navtičnem turizmu) postanejo sčasoma tudi množične.
- **Večji obseg osebnih finančnih sredstev in prostega časa** bo omogočal posamezniku individualno oblikovati svoj "življenjski stil". Po načinu preživljanja prostega časa se bodo verjetno oblikovale vedno manjše in številčnejše skupine. Raffee in Wiedmann (1988) sta pri proučevanju sprememb na področju vrednot ugotovila, da so se med njimi oblikovali močno diferencirani tipi, ki se ločijo tako po vrednotah, življenjskem stilu in porabniških navadah. Prav to pa spodbuja tudi širok spekter dejavnosti za prosti čas ter vzporedno tudi reševanje novih in zahtevnejših prostorskih problemov.

Vpliv novih športnorekreacijskih dejavnosti na pokrajino: Težnje po večji raznolikosti rekreacijskih dejavnosti in kakovostnejših možnostih za njihovo izvajanje se kažejo v dveh različnih smereh. Na eni strani gre za krepitev prizadevanj po močnejši tehnizaciji in dovršenosti rekreacijske ponudbe, tako pri športnih objektih kot pri oblikovanju orodja za prosti čas (na primer pri opremi plovil, koles, pri plezalni opremi). Na drugi strani pa gre za vedno večje zahteve po **ustrezno urejeni in negovani** ali po Krippendorfu po **intaktni pokrajini**. Ta po omenjenem avtorju ni nedotaknjena ali prvobitna naravna pokrajina, temveč kulturna, to je agrarna pokrajina, v kateri je zagotovljeno ravnoesje med gospodarskimi ter ekološkimi in biološkimi interesi. Lahko bi jo poimenovali tudi razmeroma naravno produkcijsko pokrajino (Krippendorf, J., 1975).

Obe težnji naj osvetlimo z nekaj očitnimi primeri. Prizadevanja po boljši tehnični opremljenosti in udobju so v zimskošportnih krajih očitna v usihanju povpraševanja po preprostih, kratkih smučarskih progah in v zahtevah po razvejenem in povezanem omrežju smučarskih prog, po hitrih žičnicah z visoko zmogljivostjo.

V objezerskih, pa tudi obmorskih krajih ne zadoščajo več le naravna kopališča. Dopolnjujejo jih bazeni z ogrevano vodo ali pokrita kopališča, ki omogočajo kopanje tudi v hladnejšem vremenu, ob uporabi različnih zabavnih naprav.

Prostočasne športne aktivnosti v gorskem svetu

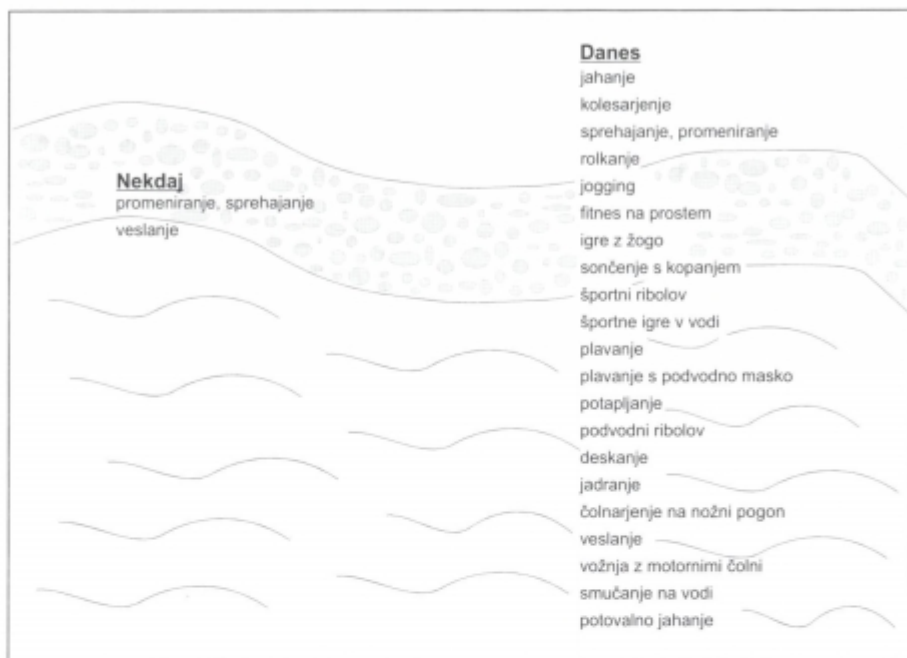
Leisure-time sports activities in the mountainous areas

Vir: Po Ottu (1988) dopolnil M. Jeršič

Prostočasne športne aktivnosti v obmorski pokrajini

Leisure-time sports activities in the littoral zone

Del turistov daje očitno **prednost** udobju in s tem **grajenemu** okolju pred naravnim. To potrjuje nov razcvet velikih prostočasnih parkov, zgrajenih v zadnjih desetih letih zlasti v zgostitvenih območjih Zahodne Evrope. Med take velikopovršinske rekreacijske naprave lahko uvrstimo tako imenovane "Center Parcs" z bivalnimi, športnimi, zabavnimi in oskrbnimi objekti, katerih središče je ponavadi "subtropsko" pokrito kopališče. Na Nizozemskem je trenutno 12 "Center Parcs", ki so odraz priznanja politike in planiranja, da je postal prosti čas pomembna funkcija v sodobni družbi. Hkrati pa so odraz teženj po "perfekcioniranju" prostočasnih naprav. (Dick, A., 1991).

Očiten primer teženj po kvalitativnem razvoju so tudi razvojne faze pristanišč navtičnega turizma. Ob hitrem razvoju te oblike turizma so pristanišča, sprva opremljena le s pomoli in privezi, nadomestile marjine, ki ponujajo kompleksno opremljenost, kar pomeni poleg popolne zaščite akvatorija pred valovanjem, še priveze z vodnimi in električnimi priključki, protipožarne naprave, čistilne naprave, različne servise za plovila ter oskrbne in rekreacijske storitve.

V zvezi z nadaljnjimi kvalitativnimi spremembami na področju dejavnosti za prosti čas nemški raziskovalec turizma H. W. Opaschowski meni, da se del ljudi, predvsem zaradi udobja, namesto s pravo naravo zadovolji s "kuliso narave". Avtor ugotavlja, da se velik del Nemcev na podlagi anket zavzema za intaktno naravo, vendar pa

počitnice mnogi izmed njih preživijo v pozidani ali celo degradirani pokrajini. Meni, da številni ljudje niso sposobni globlje doživljati narave. Mnogim zadošča za doživetje narave že bežen pogled na morje ali jezero, na gore ali puščavo. Številni ljudje uživajo naravo le iz balkona, sedežnice, avta ali ladje, saj je resnični stik z naravo lahko povezan z neudobjem in naporom (na primer ob hoji v gore). To naj bi dokazovalo, da most med željami po naravi, kakršne kažejo ankete, in dejanskim ravnanjem pri mnogih ljudeh ni "zgrajen". Tako misel avtor utemeljuje s tem, da se številni ljudje zadovoljijo z umetnimi lagunami, umetnimi palmami, otoki in slapovi, to je z nekakšno psevdonaravo s klimatskimi napravami in kulisami slikovite rekreacijske pokrajine (Opaschowski, H.W., 1991).

Pri tem se opira tudi na primere zabavnih kopališč z morsko vodo, ki leže celo stran od morske obale, vendar s svojimi zabavnimi napravami izpolnjujejo želje po močnejšem doživljanju. Primeri obravnavanega razvoja so tudi prej omenjena pokrita kopališča v umetnem kopališkem "paradižu pod steklom", s tropsko temperaturo, brez vetra in z vedno toplo vodo. Na podobnih izhodiščih so zgrajene tudi turistične ladje, ki so opremljene z umetnim okoljem do take mere, da potnikom omogočajo različno doživljanje okolja na krovu in jim tako sploh ni treba več na kopno, ali pa "tematski parki", z umetno karibsko laguno in drugimi posnetki naravnega okolja (Opaschowski, H. W., 1991).

Psihološko je po mnenju Opaschowskega "rožnato rdeči umetni sanjski svet" za mnoge doživljajsko dovolj privlačen, zato naj bi za množično rekreacijo prihodnosti bila posebej pomembna zlasti scenerija in dramaturgija doživljajskih pokrajin. Narava in pokrajina sta sicer čudoviti, vendar sta po Opaschowskem za mnoge nekoliko dolgočasni!

Ali zaradi predhodno opisanih teženj preživljanje prostega časa in rekreiranje na prostem, naj bo v naravi ali kulturni pokrajini, izgublja na pomenu? Po mnenju številnih raziskovalcev se, vzporedno s prej navedenim, **krepi** tudi skupina tistih ljudi, ki žele svoj prosti čas izkoristiti za pasivne (na primer poležavanje, posedanje) ali dejavne oblike rekreacije na prostem, v **neposrednem stiku z naravo**. F. Romeiss-Stracke meni, da je "hrepenenje" po naravi pogojeno s socialnopsihološkimi nagibi, ki jih pobujata tveganje in negotovost v sodobnem načinu življenja. V tej zvezi naj bi bila narava "zanesljiva" stalnica, ki številnim ljudem omogoča čustveno uravnovešanje. Avtorica utemeljuje to tezo z ugotovitvijo, da so številna **mesta zelo dobro opremljena** z možnostmi za preživljanje prostega časa. Vendar se navzlic temu priločasna in v tem sklopu rekreacijska potovanja **zunaj mest ne zmanjšujejo**. Kajti mesta, še posebej večja, ne ponujajo doživljanja narave ali pa le v omejenem obsegu (Romeiss-Stracke, F., 1990).

Številni ljudje se zato žele ukvarjati z dejavnostmi, ki so navezane na naravo, ki pa jim ni samo ustrezen prostor za izvajanje določene dejavnosti, temveč tudi za **globlje doživljanje**. Zato je, če še enkrat ponovimo, za mnoge dejavnosti kot so: gornišтво, izletništvo, sprehodi v naravi, taborjenje, piknik v naravi, športni ribolov, turno smučanje, jadrnanje, gorsko kolesarjenje temeljnega pomena intaktna, to je sorazmerno naravna ali prijazna, bolje rečeno netehnizirana in negovana kulturna pokrajina.

Uveljavljanje novih športnorekreacijskih dejavnosti

Od začetka modernega obdobja imajo iracionalni dejavniki, kot sta moda in prestiž pomembno vlogo kot "boom" faktorja rekreacijskega povpraševanja. Naj spomnimo na to, da je bilo zanimanje za nekatere oblike rekreacijskega ravnanja in s tem tudi za določene pokrajine v preteklosti pobujeno s povsem iracionalnimi dejavniki. Moda rjave, zagorele polti je na primer po drugi vojni bila odločilna za množično rekreacijo v Sredozemlju.

Ali sta moda in prestiž še vedno pomembna? Določeno ravnanje je sprva lahko izzvano s tema motivoma, ko pa postane množično lahko tak pomen izgubi. Vendar se vedno znova pojavljajo nove prestižne oblike rekreacijskega ravnanja, ki so pogosto izzvane s strani premišljenega marketinga posameznih nosilcev rekreacijske ponudbe ali izdelovalcev opreme za prosti čas. Značilni aktualni primeri obravnavanega fenomena so na primer: golf (biti član prestižnega kluba za golf z visoko letno članarino in uglednimi člani pomeni določen ugled) ali navtični turizem (imeti svojo barko, svoj privez in po možnosti ob njem tudi svoje počitniško stanovanje je za marsikoga bolj stvar ugleda kot potreba).

Poleg mode je pomemben tudi vpliv ponudnikov rekreacije. Z množičnostjo rekreacije se razvija tudi čedalje močnejša industrija, ki skuša usmerjati preživljanje prostega časa tako, da bo zanje čim bolj donosno. Rekreacija je zanje posel in ne humanitarna ali socialna ejavnost. Zato jih ne zanima, zakaj se ljudje rekreirajo ali kaj naj imajo od tega. Poslujejo pač po gospodarskih načelih, upoštevajoč pri tem marketinške instrumente, saj je konkurenca tudi na trgu prostega časa čedalje hujša.

Številna podjetja danes žive samo od rekreacije. Naj navedemo nekaj primerov: nekatera gradbena podjetja in podjetja za prodajo zemljišč so se usmerila v gradnjo počitniških hiš. Drugi primer: podjetja, ki izdelujejo rekreacijsko opremo, nenehno iščejo nove izdelke, z njimi pa lahko nato močno vplivajo tudi na pomen in rabo pokrajinskih virov. Ilustrativen primer so: gorska kolesa, potapljaške obleke, čolni iz neuničljivega materiala; vse to je oprema, ki vpliva na preživljanje prostega časa v pokrajini. Hkrati pa skuša industrija za prosti čas izkoristiti sodobne tehnološke možnosti za nove oblike rekreacijskega doživljanja. Na primer: naprave za fitnes, ultralahka letala, zabavna kopališča z umetnim valovanjem, razne oblike hidrogliserjev.

Industrije za prosti čas pri tem ne zanima, kakšne ekološke posledice bo imelo novo rekreacijsko orodje ali naprava. Zanje je pomembno, da je nova dejavnost omogočila čim **močnejše doživljanje**.

- Preživljanje prostega časa je nasploh pobujeno z željo po doživljanju. Različni motivi in načini doživljanja ter neenake možnosti posameznikov ne vodijo v poenotenje rekreacijskega ravnanja. Zato nastajajo čedalje bolj heterogene oziroma razvejene oblike pritočasnega ravnanja in storitev, z njimi pa tudi čedalje bolj **raznovrstni pokrajinski učinki**. Za veliko ljudi kakovostnejši prosti čas ne pomeni samo urejene, temveč tudi **dobro opremljeno pokrajino!** V tem sklopu

je "blagi turist" in ponudba prilagojena temu segmentu (na primer naravni parki) samo ena izmed oblik pokrajine za rekreacijo.

- Postopna koncentracija različnih oblik rekreacijske rabe na ustreznih lokacijah, ki jih povzročajo velikopotezne rekreacijske naprave, vodijo v to, da marsikje rekreacijska funkcija ali raba postaja prevladujoča. S tem se ponekod tudi rekreacija čedalje bolj osredotoča na določenih arealih. Take velikopovršinske rekreacijske naprave, zlasti če so zgrajene na manj vrednih zemljiščih, t.i. "quasi" naravne rekreacijske pokrajine, lahko pripomorejo k razbremenitvi naravnih in ekološko pomembnih pokrajin. Zato zavrnitev njihove gradnje ni samo racionalna, temveč lahko tudi povsem iracionalna odločitev.

Obiskovanje sorodnikov, prijateljev, znancev in obisk gostinskih lokalov

Poleg sprehoda je na vrhu lestvice najbolj razširjenih dejavnosti v prostem času zunaj doma obiskovanje sorodnikov, prijateljev in znancev. Hkrati s to dejavnostjo lahko obravnavamo tudi nekoliko nižje uvrščeno obiskovanje lokalov, saj je v veliki meri prav tako motivirano z željo po neposrednih stikih. Obe dejavnosti vključujeta proces neposrednega posredovanja novic, sporočil, izkušenj, znanja, razpoloženja, občutkov itd., pa naj bo zaradi medsebojnega seznanjanja, razumevanja, vplivanja in ohranjanja prijateljskih vezi.

Tudi rezultati anket o ravnanju v prostem času v drugih državah kažejo, da sodita obiskovanje in druženje zaradi komuniciranja med najpomembnejše priložnosti dejavnosti.

Če gre za obiskovanje na domu, ta dejavnost ne povzroča posebnih prostorskih učinkov, saj v tem primeru vpliva le na povečanje potovanj in s tem na gostoto cestnega prometa, med tednom, pretežno v popoldanskih in večernih urah, ob koncu tedna pa zlasti ob nedeljskih popoldnevih. Povečan cestni promet zaradi obiskovanja je v Sloveniji značilen zlasti med nekaterimi prazniki, ki spodbujajo družinske oziroma sorodstvene stike.

Obiskovanje kot priložnostna oblika vpliva tudi na mobilnost med mesti in podeželjem. Številna "izletniška" potovanja so namenjena obiskovanju, ki ga pospešujejo naslednje razmere:

- pomemben del sedanjih mestnih prebivalcev se je v Sloveniji priselil v mesto iz podeželskih naselij, kjer pa še imajo svoje sorodnike;
- velik del nekmečkih prebivalcev živi zunaj mest na urbaniziranem podeželju.

Take razmere vplivajo na številne osebne stike med prebivalci mestnih in podeželskih naselij.

Osebo komuniciranje se razen z obiski na domovih uresničuje tudi s srečanji v

različnih vrstah javnih objektov, zlasti v gostinskih lokalih. Splošno znano je, da funkcija gostinstva ni omejena na nudenje pijač in hrane, temveč da je ob tem bolj ali manj pomembno tudi druženje oziroma komuniciranje.

Suhadolc T. (1995) je poskušala na primeru vzorčnih gostinskih lokalov v Ljubljani osvetliti **pristočasno vlogo gostinstva**. Na podlagi intervjujev v lokalih različne namembnosti je s tem namenom ugotavljala motive obiskovalcev. Raziskava izbranih vzorcev je potrdila hipotezo, da ima gostinska dejavnost pomembno funkcijo pri ureničevanju duševnih rekreacijskih nagibov, zlasti s:

- komuniciranjem med prijatelji, znanci in z vzpostavljanjem novih prijateljskih zvez;
- sprostitvijo, ki jo omogočata druženje in ozračje v lokalu.

Zadovoljevanje naštetih motivov je bilo, kot kaže spodnja preglednica, v ospredju predvsem v določenih tipih lokalov. Tako je bil v prehrabnenih obratih po Suhadolčevi prevladujoč motiv "hrana", v lokalih s pijačami "družabnost" in v obratih z razvedrilnimi programi "sprostitvev".

Motivi obiskovanja gostinskih lokalov (prvi motiv)*

Motives for visiting pubs/restaurants (first motive)

	gostilne, restavracije		picerije, obrati za hitro prehrano		kavarne, slaščičarne		bifeji, bari		nočni lokali, diskoteke	
motivi	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
hrana	71	65,2	80	96,4	26	37,1	-	-	-	-
napitek	-	-	-	-	9	12,9	8	8,6	-	-
pijača	2	1,8	-	-	3	4,3	16	17,2	-	-
družabnost	26	23,9	-	-	19	27,1	48	51,6	16	34,0
sprostitvev, razvedrilo	8	7,3	3	3,6	9	12,9	17	18,2	28	59,6
dolgočasje	-	-	-	-	-	-	2	2,2	-	-
naključje	-	-	-	-	-	-	-	-	3	6,4
drugo	2	1,8	-	-	4	5,7	2	2,2	-	-
skupaj	109	100	83	100	70	100	93	100	47	100

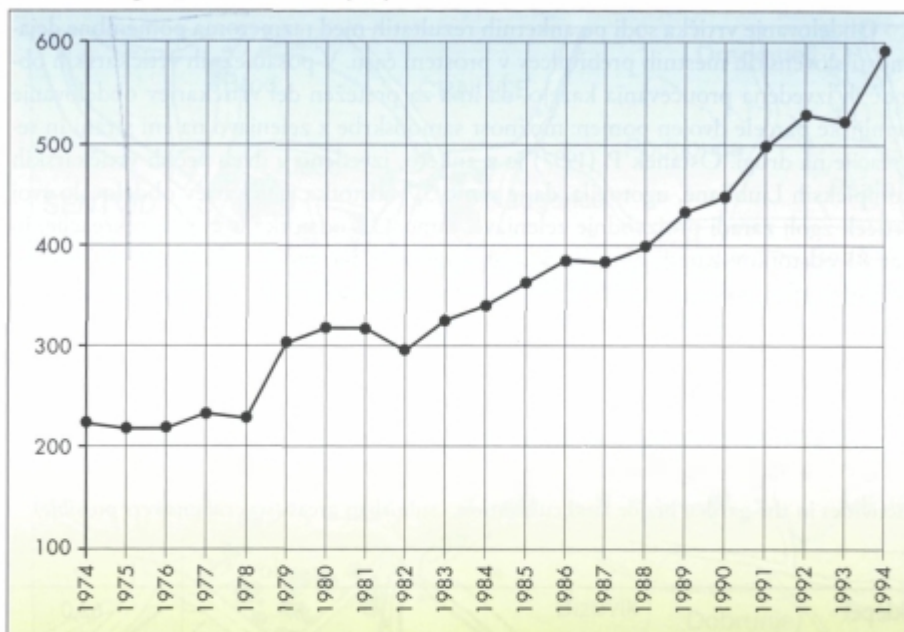
* Vir: Suhadolc T., *Prostočasna funkcija gostinske dejavnosti – na primeru Ljubljane*.

Diplomska naloga na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana, 1995.

Zato obravnavana dejavnost nedvomno sovpliva na razvoj gostinskih zmogljivosti. Hitro povečevanje gostinske dejavnosti, ki je razvidno na primeru Ljubljane, nedvomno ni le učinek večjih potreb po prehranjevanju zunaj doma, temveč tudi povečane-ga pomena gostinskih lokalov pri preživljanju prostega časa. Z dvigom življenjskega standarda je omogočeno občasno ali redno obiskovanje gostinskih lokalov različnim socialnim slojem in starostnim skupinam. Oberski T. meni, da so klasične promenade, ki so bile za slovenska mesta značilne še nekaj let po drugi svetovni vojni, oziroma sprehajališča zamrli, saj se mlajša generacija meščanov lahko srečuje v lokalih namesto na sprehajalnih cestah in parkih kot nekaj.

Gibanje števila gostinskih obratov v Ljubljani (1974–1994)*

Numbers of pubs/restaurants in Ljubljana from 1974 to 1994

Gibanje števila gostinskih sedežev v Ljubljani (1974–1994)

Numbers of pub/restaurant seats in Ljubljana from 1974 to 1994

* Vir: Suhadolc (1995)

Vrtničarstvo

Obdelovanje vrtnička sodi po anketnih rezultatih med razmeroma pomembne dejavnosti slovenskih mestnih prebivalcev v prostem času. V posameznih vrtničarskih območjih izvedena proučevanja kažejo, da ima za pretežen del vrtničarjev obdelovanje zemljiške parcele dvojen pomen: možnost samooskrbe z zelenjavo na eni strani in rekreacije na drugi. Ostanek P. (1997) je z anketo, izvedeno v dveh večjih vrtničarskih kompleksih Ljubljane, ugotovila, da je samo 3,7 odstotka vrtničarjev obdelovalo svoj vrtniček zgolj zaradi proizvodnje zelenjave, samo 13,2 odstotka le zaradi rekreacije, in kar 83 odstotkov zaradi obojega. Da obravnavana dejavnost zadovoljuje tudi rekreacijske nagibe, dokazuje spodnja preglednica, iz katere so razvidne dejavnosti, s katerimi so se po anketi omenjene avtorice poleg obdelovanja ukvarjali anketirani vrtničarji (Ostanek, 1997).

Dejavnosti na vrtničku poleg obdelave zemlje – območje na robu mesta

(mogočih je bilo več odgovorov)

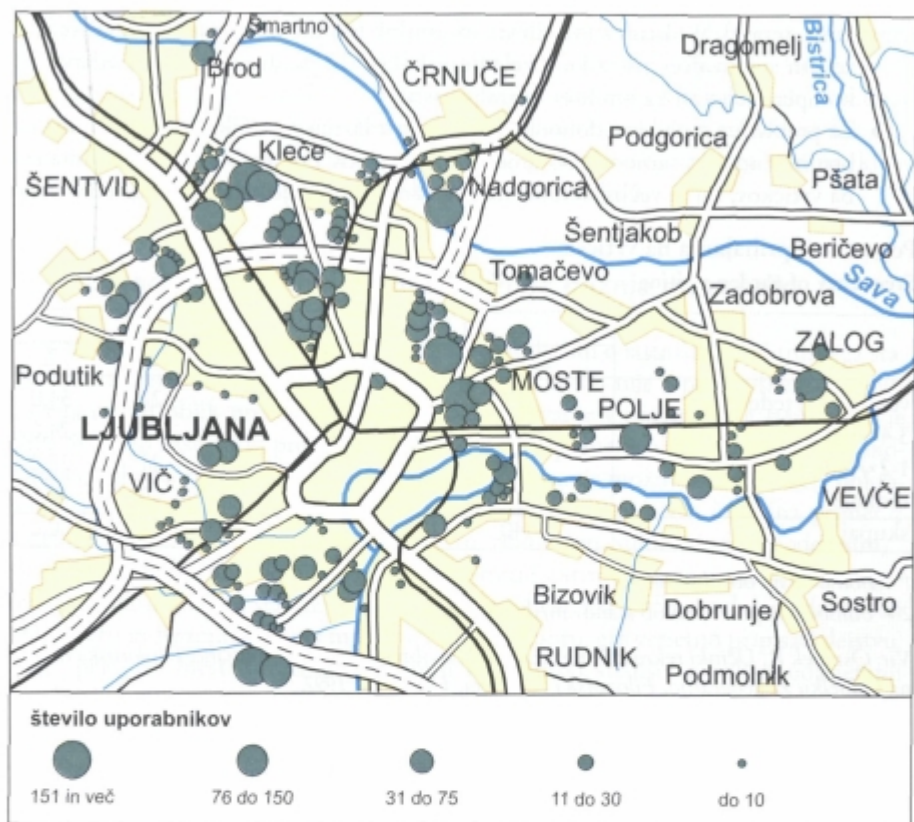
Activities in the garden beside land cultivation - suburban areas (several answers possible)

	število	%
klepet	87	62,0
družinska praznovanja	54	39,0
piknik	72	51,0
kopanje	16	11,0
sončenje	72	51,0
hoja	29	21,0
tek	9	6,0
ribolov	6	4,0
dnevni počitek	79	56,0
preživljanje letnega dopusta	21	15,0
drugo	8	6,0
branje	2	1,4
uživanje v naravi	2	1,4
izdelava lesenih predmetov	1	0,7
igra s psom	1	0,7
badminton, odbojka, namizni tenis	1	0,7
pletenje	1	0,7
nič	1	0,7
skupaj	462	

Vir: Ostanek P., Učinki rekreacije na izrabo tal na območju mesta Ljubljane. Diplomaska naloga na Oddelku za geografijo, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 1997.

Razmestitev vrtičkov v Ljubljani leta 1991

Distribution of small gardens in Ljubljana in 1991

Proučevanja vrtičkarstva v Ljubljani (v okviru terenskih vaj študentov geografije FF) so pokazala, da je bilo po letu 1980 čutiti povečevanje števila vrtičkarjev in vrtičkarskih območij. Naraščanje vrtičkov zbuja pozornost, ker se po virih iz zahodnoevropskih držav njihovo število postopoma zmanjšuje. Grønning ugotavlja, da je v klasični deželi vrtičkarjev, to je Nemčiji, njihovo število doseglo višek leta 1949 in da od tedaj upada. Poglavitni vzrok nazadovanja naj bi bila zmanjšana gospodarska, to je samooskrbna potreba. Gälzer poleg tega navaja, da se je način izrabe vrtičkov v Nemčiji sčasoma preoblikoval iz gospodarskega v rekreacijskega, kar se kaže v zmanjšanju ali opuščanju kmetijske rabe na vrtičkih v korist travnih oziroma parkovnih površin, opremljenih z rekreacijskimi napravami (na primer igrala za otroke, prostor za piknike in sončenje, montažni bazeni).

Nasprotno težnjo, to je večanje števila vrtičkov, značilno za slovenska mesta, je mogoče pojasniti z naslednjim:

- Večanje števila starejših in upokojenih oseb povečuje zanimanje, saj je za mnoge vrtičkarstvo pomembna življenjska vsebina. Glej spodnjo tabelo.
- Del mestnih prebivalcev živi v manjših in "nepopolnih" stanovanjih (brez balkona, terase). V bližini številnih stanovanjskih blokov ni površin, ki bi ustrezale željam stanovalcev po stiku z zelenim okoljem in po druženju kot sredstvu za kompenzacijo ali za omilitev osamljenosti.
- Za prebivalce z nizkimi dohodki so pridelki z lastnega vrtička še vedno pomembna možnost za samooskrbovanje. Da je ta motiv pomemben, priča sedanja raba vrtičkov, saj je večina izrabljena pretežno za gojenje zelenjave različnih vrst.

Pogostnost prihajanja na vrtiček

Frequency of garden visiting

	1		2	
	število	%	število	%
več kot 4×/teden	77	55,0	27	54,0
3-4×/teden	38	27,1	12	24,0
1-2×/teden	24	17,1	11	22,0
redkeje	1	0,7	0	0,0
skupaj	140	100,0	50	100,0

1 – območje na obrobju mesta

2 – območje neposredno ob stanovanjski soseski

Vir: Ostanek P., *Učinki rekreacije na izrabo tal na območju mesta Ljubljane. Diplomaska naloga na Oddelku za geografijo, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 1997.*

Za prostorsko razmestitev vrtičkov je v slovenskih mestih značilno zlasti naslednje: Številni kompleksi so **znotraj mestnega območja** na nepozidanih zemljiščih, ki niso predvidena za vrtičkarstvo, vendar za načrtovano urbano rabo trenutno še ni zanimanja. Drugi del vrtičkov pa je na robu pozidanega mestnega območja na površinah, kjer je bila zaradi deagrarizacije kmetijska raba opuščena.

Oblikovanje vrtičkarskih območij znotraj mestnega območja, pogosto med drugimi, tipično mestnimi rabami oziroma strukturami, daje posameznim mestnim delom videz spontanega in provizorično urejenega prostora. Na to vpliva predvsem uveljavljanje osebnih idej posameznikov pri postavljanju lop in pomožnih objektov.

Ne gre prezreti, da so številni vrtičkarji socialnogeografska skupina z dohodki, ki jim ne omogočajo večjih naložb v vrtiček. Njihov ekonomski položaj jih sili v postavljanje objektov iz odpadnega materiala na podlagi "lastnega načrta" in svojega dela.

Kljub prostorsko ureditvenim pogojem, ki jih v posameznih občinah opredeljujejo z odloki o urejanju vrtičkarstva ali s pravilniki društev vrtičkarjev, pri videzu vrtičkov še vedno izstopajo učinki uveljavljanja osebnih nagibov in možnosti vrtičkarjev pred določili prostorsko ureditvenih pogojev. Uveljavljanje oblikovno sprejemljivejših ureditvenih načel je oteženo prav zaradi socialno pogojenega ravnanja njihovih nosilcev.

Možnost, da se postavijo oziroma oblikujejo kompleksi vrtičkov pretežno na obrobju mesta, pa zavira interes velikega dela zakupnikov po vrtičku v relativni bližini stanovanja, po možnosti ne dlje kot 20 minut hoje.

Pomen in prostorske učinke te dejavnosti lahko ilustriramo s primerom Ljubljane. Na območju mesta je trenutno (1997) 185 večjih in manjših vrtičkarskih lokacij (najmanjše s posameznimi vrtički pri tem niso upoštevane), v okviru katerih je skupaj dobrih 4700 uporabnikov. Kot kaže priložena karta, je velikost kompleksov kot njihova razporeditev zelo heterogena, saj je odraz pretežno nenačrtnega razvoja, ki se oblikuje na podlagi trenutno razpoložljivih prostih zemljišč.

Počitniška stanovanja kot učinek bližnje rekreacije

V okviru naše ankete smo anketirance spraševali tudi o lastništvu počitniškega stanovanja. Iz številnih študij je razvidno, da je občasno bivanje v počitniškem stanovanju ena izmed oblik preživljanja prostega časa. Bivanje v počitniškem stanovanju je lahko že samo zase način preživljanja prostega časa (pomeni lahko spremembo vsakodnevne okolja, neugodnega podnebja) lahko pa ponuja možnost za bivanje v pokrajini, ki omogoča ukvarjanje s priljubljeno dejavnostjo v prostem času (na primer z obdelavo vinograda, s planinarjenjem, lovom, ribolovom, smučanjem in podobnim).

Število in delež lastnikov počitniških stanovanj v štirih obravnavanih mestih, ugotovljena z našo anketo, sta razvidna iz spodnje tabele. Da je delež teh lastnikov večji v Mariboru in Kranju oziroma manjši v Ptuj in Kopru, gre verjetno pripisati dejstvu, da sta prvi dve mesti sorazmerno starejši industrijski središči z bolj poudarjenimi navadami preživljati prosti čas zunaj mesta.

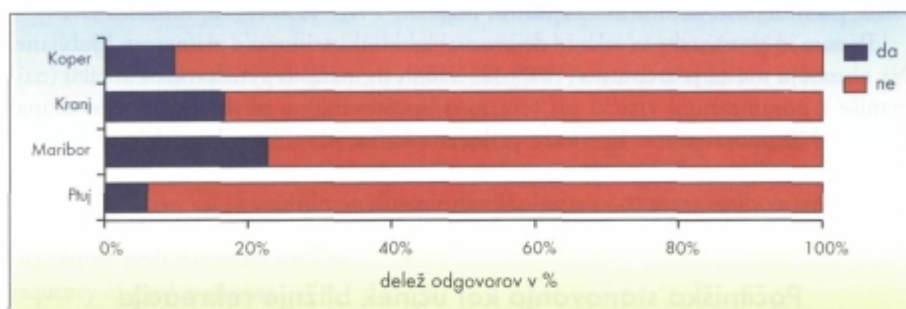
Počitniška stanovanja prebivalcev Slovenije sodijo med pomembnejše pokrajinske učinke bližnje rekreacije, kar kažejo statistični kazalci o njihovem številu in o hitri rasti. V letu 1971 je bilo po statističnem popisu stanovanj na ozemlju Slovenije le 4300 počitniških stanovanj, v letu 1981 že 18.965, medtem ko je njihovo število do leta 1991 narastlo na 26.134.

Razporeditev počitniških stanovanj po regijah v R. Sloveniji v letih 1971, 1981 in 1991*
Distribution of second homes by regions in Slovenia in 1971, 1981 and 1991

regija	1971		1981		1991	
	št.	%	št.	%	št.	%
Alpe	1112	26,0	3333	17,6	4158	15,9
Predalpski svet	735	17,2	2906	15,3	3396	13,0
Submediteranska Slovenija	613	14,3	1833	9,6	2386	9,1
Dinarske planote	1016	23,7	5390	28,5	7626	29,2
Subpanonska Slovenija	805	18,8	5503	29,0	8568	32,8
skupaj	4281	100,0	18965	100,0	26134	100,0

* Vir: Zavod RS za statistiko

Posedovanje počitniške hišice* Second home possession

* Po anketi 1996

Število in delež lastnikov počitniških stanovanj v mestih, zajetih v anketo* Number and percentage of the owners of second homes in towns included into the survey

	število odgovorov <i>Number of answers</i>					% anketiranih <i>% of the people</i>				
	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj	skupaj	Maribor	Kranj	Koper	Ptuj	skupaj
lastništvo Ownership										
da Yes	176	47	25	22	270	22,5	16,8	9,6	12,4	18
ne No	607	232	236	155	1230	77,5	83,2	90,4	97,6	82
skupaj Altogether	783	279	261	172	1500					

* Po anketi 1996

Dejavniki razvoja in razporejanja

V zvezi z razmahom gradnje počitniških stanovanj kaže posebej omeniti spodbujevalne dejavnike, ki so v minulih treh desetletjih v Sloveniji pospeševali njihov razvoj.

- Družbenopolitične razmere. Do devetdesetih let so bile zaradi omejevanja zasebnih "proizvajalnih sredstev" in zakonsko limitirane zasebne lastnine na nepremičninah možnosti za vlaganje presežkov osebnih denarnih sredstev omejene. Gradnja ali nakup počitniškega stanovanja je bila zato ena redkih oblik vlaganja osebnih finančnih sredstev v materialne dobrine.
- Večletna visoka stopnja inflacije, zlasti v sedemdesetih in osemdesetih letih, ni spodbujala osebnega varčevanja domačega denarja. Hkrati je bilo najemanje bančnih posojil za nakup ali gradnjo počitniških stanovanj ob večletni fiksni obrestni meri, ugodna naložba.

- V "brezrazredni" družbi je bila posest počitniškega stanovanja ena od možnosti za izkazovanje oziroma pridobivanje ugleda.
- Proces deagrarizacije in z njim povezano opuščanje manj rodovitnih kmetijskih zemljišč sta v številnih hribovitih območjih sproščala zemljišča tudi za gradnjo počitniških stanovanj.

Poleg naštetih inicialnih so bili za razvoj počitniških stanovanj pomembni še dejavniki, ki so vplivali na neenakomerno prostorsko razporeditev obravnavanih stanovanj.

- Pri lociranju počitniških stanovanj je bila za številne graditelje pomembna lega v bližini kraja bivanja, ki je omogočala njegovo bolj ali manj pogosto uporabo. Razporeditev počitniških stanovanj kaže, da gre po oddaljenosti od kraja stalnega bivanja za dva tipa teh stanovanj: prvi tip so počitniška stanovanja v bližnji okolici mest, to je v radiju, ki ne ovira njihovega rednega obiskovanja ob koncu tedna ali celo med tednom. Drugi tip pa so stanovanja v večji oddaljenosti, praviloma v pokrajinsko posebej privlačnih turističnih območjih, ki jih zaradi oddaljenosti lahko lastniki obiskujejo pretežno le med dopustom in med daljšimi prazniki.
- Izdajanje lokacijskih in gradbenih dovoljenj je bilo med posameznimi občinami neuravnoteženo; medtem ko so bile nekatere gradnji počitniških stanovanj naklonjene, so jo druge zavirale.

Na razmeščanje počitniških stanovanj so poleg tega vplivali tudi različni motivi njihovih graditeljev. Na podlagi pglavitnih motivov lahko ločimo več funkcijskih oblik teh stanovanj.

Pri prvi obliki se delovni oziroma oskrbni motivi prepletajo z rekreacijskimi. To pomeni, da je bilo za graditelje tega tipa stanovanj pomembno zlasti obdelovanje vinograda, sadovnjaka ali vrta. Gre za prebivalstvo, ki je bilo nagnjeno k prostočasnim dejavnostim z delovno naravo. Kot kažejo podrobnejše analize v izbranih območjih, je ta motivska oblika počitniških stanovanj razširjena predvsem v vinogradniških območjih Subpanonske Slovenije in ponekod na Dinarskih planotah, kjer je pridelava lastnega vina od nekdaj imela tudi prestižni pomen. Sedanji lastniki teh počitniških stanovanj pripadajo prvi ali drugi iz kmetijske dejavnosti preslojeni generaciji, zato jim delo v vinogradu in proizvodnja vina nista neznano opravilo.

Da je obdelava kmetijskega zemljišča za številne lastnike počitniških stanovanj pomembna dejavnost za prosti čas, potrjuje tudi prostorska razporeditev teh stanovanj. Velik del teh stanovanj je namreč razporejen prav po gričevnatih vinorodnih predelih.

Druga oblika počitniških stanovanj je bila pobujena pretežno z rekreacijskimi nagibi. Na to kaže že njihova razporeditev v rekreacijsko privlačnih pokrajinskih območjih. Ta so predvsem v:

- hribovitem predalpskem svetu, v prisojnih legah, pogosto nad višinsko mejo temperaturne inverzije, kar njihovim uporabnikom omogoča občasno bivanje v

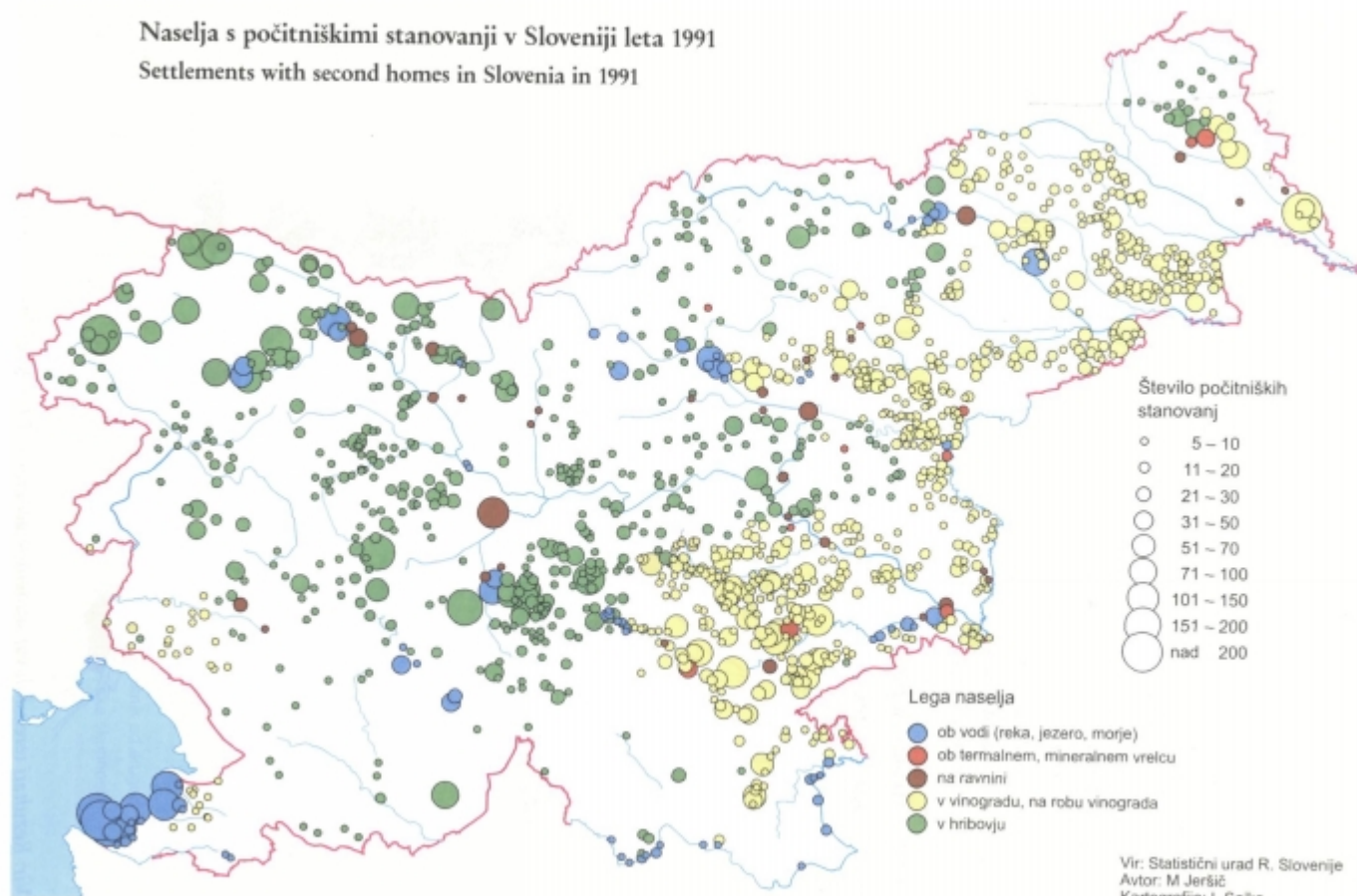
klimatsko ugodnejšem pasu nasproti kotlinskemu predelu, v katerem je njihovo stalno bivališče;

- pravi alpski regiji, ki ima poleg visoke pokrajinske doživljajske zmožnosti tudi visoko ustreznost za športnorekreacijske dejavnosti;
- Submediteranski, obmorski Sloveniji, pa tudi zunaj nje ob jadranski obali sosednje Hrvaške (s koncentracijo v zahodni Istri in na severnojadranskih otokih), ki je za prebivalce slovenskih kontinentalnih mest, kot so pokazali tudi prej obravnavani anketni rezultati, zaradi klimatskih potez in ustreznosti za rekreacijo na vodi posebej privlačna pokrajina.

V strategiji prostorskega urejanja na državni ravni so bila počitniška stanovanja opredeljena kot problematična oblika rabe prostora že v sedemdesetih letih. V Poglavitnih smotrih in smernicah za urejanje prostora so bile opredeljene naslednje usmeritve: "Gradnjo počitniških hiš v tistih turistično privlačnih območjih, ki imajo izpolnjene pogoje za kolektivne oblike turizma, omejiti oziroma v skladu s širšimi interesi prepovedati, v naravno posebej atraktivnih območjih uskladiti s krajinsko tipiko in arhitekturno-urbanističnim izročilom, v posebej določenih območjih pa gradnjo počitniških hiš usmerjati v strnjena naselja." Izvajanje navedene smernice je bilo prepuščeno tedanjim občinskim skupščinam, ki so tako politiko upoštevale in izvajale zelo različno. Da pa je omenjena strategija vendarle imela določen vpliv na razvoj in s tem na razmeščanje počitniških stanovanj znotraj Slovenije, kaže njihova razporeditev po slovenskih regijah. Samo 25 odstotkov počitniških stanovanj je bilo leta 1991 v dveh turistično najbolj privlačnih in razvitih regijah, to je v Alpski in Submediteranski Sloveniji, medtem ko jih je bilo kar 65 odstotkov v turistično malo razviti Predalpski in Subpanonski Sloveniji in na Dinarskih planotah. Tudi v Subpanonski Sloveniji je bilo v zdraviliških turističnih krajih leta 1991 le malo počitniških stanovanj. Navedeno podpira mnenje, da je prostorska politika z omejevalnimi ukrepi pripomogla k preusmerjanju obravnavanega pojava iz turistično bolj razvitih v turistično manj razvita oziroma ustreznna območja. Končno ne gre prezreti, da je na zmanjšanje gradnje počitniških stanovanj v turistično posebej privlačnih obmorskih pokrajinah Slovenije vplivalo tudi njeno preusmerjanje na obalne dele sosednje Hrvaške.

Prav **razpršenost počitniških stanovanj** in razmeroma **malo lokacij** z njihovo **večjo koncentracijo** je pripomoglo, da je uveljavitev bližnje rekreacije fiziognomsko manj očitna. Tudi problemi, ki so jih povzročile te gradnje v nekaterih pokrajinah, so v Sloveniji vendarle razmeroma zelo omiljeni, saj so omejevalni ukrepi, utemeljeni s prostorsko politiko, pripomogli, da počitniška stanovanja vsaj v večjem obsegu niso "prodrli" v nekatera pokrajinsko visoko ocenjena območja, kot na primer v ožji obalni pas morja, jezer, rek, v zgornje dele alpskih dolin in dolinic, na nekatere planine z bogato kulturno dediščino. Še najbolj očiten je njihov vpliv na preoblikovanje posameznih vinorodnih pokrajin, kjer je zaradi deagrarizacije po drugi svetovni vojni prišlo do opuščanja vinogradniške rabe. Nenačrtna gradnja teh objektov je v vinorodnih območjih, predvsem zaradi gostote in postavljanja neprimernih gradbenih struktur na izpostavljenih legah (slemenih), marsikje razvrednotila dotedanji pokrajinski videz.

Naselja s počitniškimi stanovanji v Sloveniji leta 1991
Settlements with second homes in Slovenia in 1991

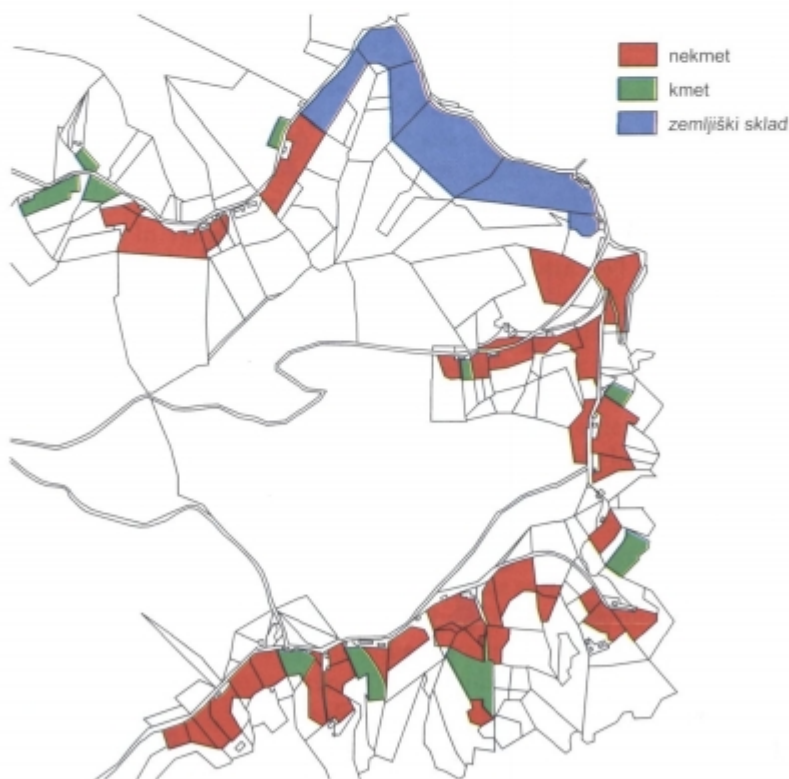
Res pa je, da so novi lastniki počitniških hiš in hkrati posestniki vinogradov marsikje bistveno pripomogli k oživljanju ali vzdrževanju kulturne vinorodne pokrajine.

Vpliv počitniških stanovanj na vinogradniško pokrajino ilustriramo s kartama posestnih razmer v K.O. Sedlašek (v Halozah), ki predstavlja primer, značilen tudi za številna druga slovenska vinogradniška območja s počitniškimi stanovanji.

Prva karta kaže, da se je z "vdorom vikendašev" oblikovala heterogena lastniška struktura. Lastniki vinogradniških parcel in pripadajočih stavb oziroma hiš so tako: zemljiški sklad (posest državnega kmetijskega posestva do 1991), individualni kmetje ali nekmetje. Število parcel v posesti slednjih je celo v prevladi. Skupino nekmetov sestavljajo le deloma (v glavnem iz kmetijstva preslojeni) domačini iz obravnavane K.O., to je iz naselja Zakl, saj je večji del nekmečkih posestnikov iz širše okolice, pretežno iz urbanih središč Maribora, Kidričevega in Ptuja. Ta skupina, torej "tuji" nekmečki posestniki, predstavljajo tako imenovane vikendaše.

Socialna struktura posestnikov vinogradniških parcel v K. O. Sedlašek (izsek)

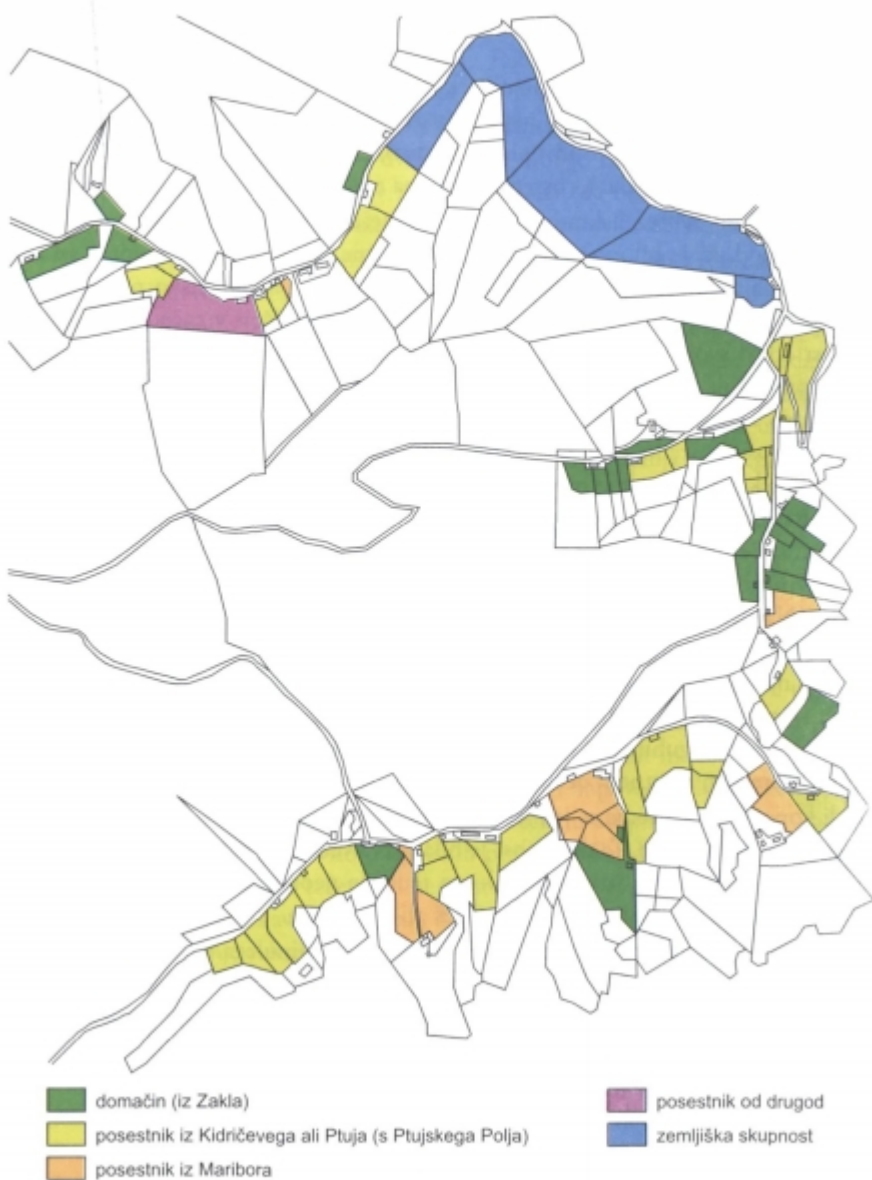
Social structure of the owners of vineyard plots in the cadastral commune Sedlašek (section)

Vir: Rezultati terenskih vaj študentov geografije FF v letih 1995 in 1996

Kraji bivanja posestnikov vinogradniških parcel v K. O. Sedlašek (izsek)

Vineyard plots in the cadastral commune Sedlašek (section) by residence locations of the owners

Vir: Rezultati terenskih vaj študentov geografije FF v letih 1995 in 1996

SKLEPNI DEL

Za obdobje pred letom 1965 o bližnji rekreaciji prebivalstva Slovenije nimamo empiričnih raziskav in kazalcev, ki bi nam omogočali primerjave s starejšim obdobjem. Opiramo se lahko le na delno in opisno gradivo, iz katerega je razvidno, da je bila bližnja rekreacija bolj kot danes osredotočena na mestno območje ali ožji rob mest.

Med starejšimi rekreacijskimi dejavnostmi meščanov je že v prejšnjem stoletju izstopal sprehod, ki je bil vezan na določene mestne ulice ali parke. Čeprav so bila naša mesta majhna, je ta dejavnost že zgodaj vplivala na rekreacijsko namembnost posameznih mestnih delov. V Ljubljani je na primer baron Zois v začetku 19. stoletja za javnost odprl svoje vrtove, ki so tako služili za sprehajališča. Kasneje so v samem mestu odprli "Šolski drevored", ki je prav tako služil temu namenu (Ovsec, 1978). Poleg tega so za časa Francozov v Ljubljani napravili načrt javnega mestnega parka Tivoli, ki je postal osrednje zeleno mestno sprehajališče. Poleg tega so imele v začetku 20. stoletja nekatere osrednje mestne ulice funkcijo promenade. Po njih so posamezniki ali družbe v približno eni uri naredili dva do tri sprehajalne kroge. Po prvi svetovni vojni se je promenade v Ljubljani preusmerila na Aleksandrovo, sedaj Cankarjevo cesto proti Tivoliju in na sam park, ki je imel za bližnjo rekreacijo pomembno funkcijo. (Na primer dopoldne med tednom je bil park namenjen zlasti otrokom, popoldne zlasti starejšim meščanom, ob nedeljah dopoldne pa je bil še posebej močno obiskan. V njem je bilo zgrajeno tudi zabavišče, skromna kopija dunajskega "Pratra".) Po drugi svetovni vojni je množično in redno sprehajanje na določenih ulicah in terminih postopoma izgubilo nekdanji pomen, deloma pa se je preneslo na posamezne lokacije v starejšem mestnem delu.

Tudi kopanje in sončenje se je med meščani slovenskih mest pričelo uveljavljati že pred prvo svetovno vojno. Ta dejavnost je bila sprva vezana predvsem na "senčna" naravna kopališča ob rekah ali potokih, ki so tedaj še neonesnaženi tekli skozi ali ob njihovem robu, torej v razdalji, dostopni peš ali s kolesom.

Primer iz Ljubljane ilustrira to stanje. Proti koncu minulega stoletja (1899) je bil na območju Rožnika ustanovljen "Worishofen", kjer so si obiskovalci v potoku po Kneipovi metodi namakali noge in bosi hodili po rosni travi. Prav tako so si Ljubljančani že pred prvo svetovno vojno, kot nadomestilo za oddaljeno počitniško bivanje, izbrali bregove Ljubljanice in Save. "Cele družine in družbe odhajajo oziroma se odpeljejo ob lepih poletnih dneh s kamniškim vlakom do Save." (Šorn, M., 1996)

Dejavnosti bližnje rekreacije, omejeni predvsem na nedeljski prosti čas, ki sta se že pred drugo svetovno vojno uveljavili tudi v širši okolici mest, pa sta bila planinstvo in izletništvo. Izhodišča planinskih in izletniških poti so gradili zlasti ob železniških

postajah ožje ali tudi širše hribovite ali gorske okolice starejših slovenskih mest od konca prejšnjega stoletja naprej. Kristan (1993) meni, da je gornišstvo (planinstvo) del identitete slovenskega naroda ter da smo Slovenci gorniški narod. Po njem nobena druga športna zvrst v Sloveniji nima takšnih temeljnih možnosti (to je naravnih dano-sti in infrastrukture) za svoje delovanje. Iz vodnika R. Badjure (1930) "Sto izletov" po Gorenjskem, Dolenjskem, Notranjskem je razvidno, da je avtor izbral izhodišča številnih planinskih poti iz Ljubljane, kot pravi sam tako, da se "dadó vsi izleti brez pehanja opraviti v enem samem dnevu". To pomeni, da je bila infrastruktura za planinstvo in izletništvo od začetkov uveljavljanja močno prilagojena prav bližnji rekreaciji ob koncu tedna. Ta ekskurz v zgodovino kaže, da bližnja rekreacija ni povsem nov pojav, pač pa je postala množična šele v drugi polovici 20. stoletja.

Po drugi svetovni vojni je prišlo do pomembnih sprememb v rekreacijskem ravnanju po množični motorizaciji ob koncu šestdesetih let. Z uveljavljanjem osebne motorizacije in postopnim izboljševanjem kakovosti cestnega omrežja se je prostorska mobilnost v prostem času močno povečala. Dvig osebnega življenjskega standarda, hitro poklicno preslojevanje ljudi iz kmetijstva v nekmetijske dejavnosti in s tem pogojena delitev dnevnega ritma na t.i. "delovni" in "preostali čas" ter postopna urbanizacija so pomembno pripomogli k uveljavljanju novih oblik preživljanja prostega časa.

Intenziteta migracij v prostem času

Prve raziskave o bližnji rekreaciji, opravljene v začetku sedemdesetih let s pomočjo anketiranja, so pokazale, da je iz posameznih slovenskih mest ob koncu tedna in ob lepem vremenu, v poletni polovici leta, odhajalo na izlet **zunaj mesta od pet do 25 odstotkov prebivalcev. Ob lepem vremenu, zlasti spomladi in jeseni, je bil ta delež občasno tudi višji.** V sedemdesetih letih so nekateri napovedovalci pričakovali, da se bo mobilnost v prostem času ob nadaljnjem večanju stopnje motorizacije še povečevala in s tem zlasti tudi število izletniških potovanj. Vendar, kot kažejo novejši podatki in ocene, ni prišlo do teženj po nenormalnem povečevanju izletniških migracij. Tudi izsledki tujih raziskav so pokazali, da so bila predvidevanja o razvoju intenzitete in pogostnosti bližnje rekreacije zunaj mest vendarle pretirana. Po mnenju nekaterih raziskovalcev so med dejavnostmi za prosti čas številnih ljudi najpomembnejše tiste, ki se odvijajo v okviru lastnega doma (npr.: gledanje televizije, branje časopisov, revij ali knjig, poslušanje radia, delo na vrtu, pogovori po telefonu).

Pomembnost preživljanja prostega časa doma, zlasti ob slabem vremenu, naj bi bila torej glavni vzrok, da rekreacija zunaj doma ni rastla tako močno, kot so nekateri v začetku sedemdesetih let pričakovali. Ne glede na to pa je postalo prostočasno migriranje in občasno preživljanje prostega časa zunaj doma **za mnoge pomemben del v načinu življenja.**

Multifunkcionalnost bližnje rekreacije

V tem okviru so se pričele uveljavljati različne dejavnosti, ki se odvijajo zunaj doma. Glede na nagibe lahko identificiramo naslednje skupine dejavnosti, s katerimi se ukvarjajo prebivalci Slovenije:

- Skupina dejavnosti, pri katerih se **rekreacijski motiv prepleta z utilitarnim**. Gre za dejavnosti, s katerimi se skušajo v prostem času z lastnim delom pridelati nekateri kmetijski pridelki ter ob tem hkrati tudi zavestno obnavljati fizična moč. Pri številnih ljudeh je pri tem pomembna tudi želja po psihični sprostitvi, saj jim delo na zemlji oziroma vrtu (to je na prostem) pomeni tudi možnost za kompenzacijo nasproti vsakodnevnemu rednemu delu. Še posebej, če jim redne delovne obveznosti ne prinašajo zadovoljstva ali če živijo v stanovanjskih razmerah, ki zbuja potrebo po občasnem bivanju na prostem.

Take dejavnosti so predvsem: delo na vrtu, vrtičku ali na drugem kmetijskem zemljišču, zlasti v vinogradu. Naštete dejavnosti so ob sedanji stopnji življenjskega standarda za mnoge socialno slabše situirane prebivalce tudi ekonomsko privlačne.

Geografski učinki te skupine dejavnosti so razvidni iz:

- sorazmerno velikega deleža **počitniških hiš**, ki so povezane s to dejavnostjo, zlasti v vinogradniških pokrajinah;
 - razmeroma številnih večjih in manjših območij **vrtičkov**, raztresenih po mestnem in obmestnem območju naših mest, posebej tistih z "blokovnimi" stanovanjskimi soseskami.
- Snop dejavnosti, pri katerih so osrednji motivi: **neposredno komuniciranje** z drugimi ljudmi ali **družabnost** (pojem, ki vključuje številne oblike srečanj in skupinskega razvedrila).

Značilni primeri v tej skupini dejavnosti so: obiskovanje lokalov, obiskovanje zabave, obiskovanje sorodnikov, prijateljev in znancev. Ne gre pa prezreti, da tudi pri številnih drugih oblikah preživljanja prostega časa, ki so primarno motivirane z rekreacijskimi nagibi, lahko pomeni druženje pomembno komponento. Tako je na primer za marsikaterega vrtičkarja poleg samega obdelovanja pomembna tudi možnost srečevanja in komuniciranja s sosedi. Dejstvo je, da so nekatere športno-rekreacijske dejavnosti za marsikoga privlačne tudi zaradi druženja in zadovoljstva, ki ga zbuja doživljanje v skupnosti.

Geografsko učinkovanje te skupine dejavnosti se kaže:

- v čedalje večji strukturni **raznolikosti lokalov**, s katerimi se skuša zadovoljiti motiv druženja in komuniciranja različnih skupin (različni tipi lokalov) in v **povečani prostorski raztresenosti** posameznih lokalov zunaj me-

stnega središča, pa naj bo v posameznih stanovanjskih soseskah, v bližini višjih šol in drugih območjih, kjer prihaja do interesov po neformalnem komuniciranju.

- Tretja skupina so prostočasne telesne dejavnosti, pri katerih je v ospredju **nagib po telesni in duševni sprostitvi ali krepitvi teh moči**. Pri nekaterih od teh dejavnosti gre za prepletanje telesnih in duševnih motivov. To pomeni, da nudi telesna dejavnost hkrati tudi duševno ugodje oziroma sprostitvev, na katero vpliva predvsem doživljajsko "močna" pokrajina. Pri drugih pa gre za snop **telesnih** dejavnosti, ki spodbujajo človeka k višjim dosežkom ali predvsem k dejavni telesni krepitvi sil (Ulaga, 1976). V okviru naše raziskave je bilo v ospredju spoznavanje dejavnosti, s katerimi se ukvarjajo ljudje v prostem času in prostovoljno z namenom, da se sprostijo in razvedre ter obnove svoje delovne sposobnosti (telesne in duševne).

V tej skupini izstopata v okviru bližnje rekreacije kot najbolj priljubljeni sprehod/hoja in sončenje/kopanje. Pri obeh ne gre vedno za pravo športno udeleževanje. Treba je poudariti, da je obe dejavnosti mogoče izvajati tudi zelo kratek čas in lagodno, s čimer ustreza samo prvemu delu obrazložitve pojma, kar pomeni, da sta njen namen sprostitvev in razvedrilo, le v skromni meri pa tudi telesna dejavnost oziroma telesno gibanje.

Po deležu udeležencev sledi prvima dvema dejavnostima še kolesarjenje, kjer gre prav tako za dejavnost, pri kateri je lahko obremenitev telesa pri posameznih udeležencih zelo šibka (kratka in počasna vožnja po ravnem). V tem primeru je smisel ukvarjanja tudi s to dejavnostjo predvsem sprostitvev.

Na naslednjih mestih se nato razvrščajo tiste dejavnosti, pri katerih so nujne izdatnejše obremenitve telesa, gibalne sposobnosti, telesna spretnost, hitrost in moč. To so: planinstvo, alpsko smučanje, tenis, fitnes, igre z žogo, tek v naravi oziroma trim, kegljanje itd.

Taka razvrstitvev navaja k sklepu, da so najprivlačnejše tiste dejavnosti, ki so dostopne vsakomur, odprte za vse starostne in statusne skupine in spol, ki niso nujno vezane na določeno organizacijsko obliko, na redni čas izvajanja, niti na trdna pravila, temveč na zadovoljstvo, veselje in dobro voljo. Telesno napornejše oziroma gibalno zahtevnejše dejavnosti, ki terjajo posebno znanje, spretnost, hitrost in moč ter opremo, za zdaj niso pri vrhu. Izjema sta le tenis in alpsko smučanje.

Pokrajinski učinki športnih dejavnosti so očitni:

- v čedalje **bolj raznovrstnih športnih objektih**, tako pokritih kot nepokritih, in to znotraj naselij kot tudi v odprti pokrajini;
- čedalje več je lokacij, na katerih se osredotoča več različnih športnih objektov, to so t.i. športni parki ali športni centri;
- uveljavljajo se športne naprave, ki terjajo **sorazmerno velike površine** (na primer golf, razvejano omrežje smučarskih prog);

- športne naprave se tehnično izboljšujejo in prostorsko širijo (na primer veliki kopališki kompleksi, marine, centri za fitnes, smučarske žičnice), s čimer močneje kot nekdanj vplivajo tudi na spremembe v okolju;
 - nekatere nove športne dejavnosti "**prodirajo**" v **dosedaj težko dostopne naravne predele** (na primer kajakaštvo, prosto plezanje, soteskanje oziroma canyoning) in obremenjujejo posebej občutljive ali redke biotope;
 - posamezne, tako imenovane "trde" športne dejavnosti zaradi občutnega obremenjevanja okolja postajajo povzročitelj resnih navzkrižij, tako znotraj področja rekreacije kot tudi nasproti drugim dejavnostim (na primer športne dejavnosti, ki povzročajo prekomeren hrup, kot so motorni športi).
- V četrto skupino lahko uvrstimo tiste priložnostne dejavnosti zunaj doma, ki sodijo po nekaterih definicijah med **pasivne oblike rekreacije**, saj pri njih ne gre za telesno gibanje. Ne glede na to pa lahko zaradi doživljajske zmožnosti vplivajo na sproščanje in obnavljanje psihičnih moči, ali pa na socialno in kulturno bogatitev ljudi. V ta sklop sodijo dejavnosti, kot so: obisk kulturnih, zabavnih in športnih prireditev in ogled kulturnih, lahko tudi naravnih znamenitosti (če je ogled na primer iz vozila).

Dejavnosti za prosti čas, ki se odvijajo zunaj doma, so torej zelo **raznovrstne**. Kljub pomanjkljivim možnostim za kvantitativno natančno primerjavo (zaradi metodološko neenotno zastavljenih proučevanj) številčnih kazalcev med posameznimi študijami lahko vendarle ugotovimo, da sta isti najbolj množični dejavnosti za prosti čas zunaj doma značilni za velik del Evrope. Tu mislimo na sprehod in hojo ter obiske.

Mnogostranska povezanost med rekreacijo in pokrajino

Obravnavane rekreacijske dejavnosti, s katerimi se ukvarjajo prebivalci Slovenije, lahko z vidika njihove odvisnosti od **pokrajinskih (prostorskih) potencialov** delimo v naslednje skupine:

- Prvo skupino oblikujejo tiste rekreacijske dejavnosti, ki so **povsem odvisne od pokrajinskega potenciala**. To pomeni, da so naravne in kulturne sestavine pokrajine temeljna podlaga oziroma temeljni pogoj za njihovo izvajanje. Ali še konkretnije: navezane so na odprto pokrajino z doživljajsko zmožnostjo (poseben videz oziroma izgled, ki ga oblikujejo reliefna izoblikovanost, vrste in sestava vegetacije, vodne površine idr.) ter z naravno rekreacijsko ustreznostjo oziroma funkcionalno uporabnostjo (za posamezno dejavnost). Take dejavnosti so predvsem: planinstvo, hoja zaradi ogleda naravnih znamenitosti in "uživanja" narave, turno smučanje, alpinizem, športno plezanje v naravnih stenah, hoja in

tek na smučeh, čolnarjenje na divjih vodah, soteskanje, športni ribolov, lov, sončenje, kopanje ali posedanje ob naravnih vodnih površinah (naravnih obalah morja ter bregovih jezer, potokov in rek). Posebna značilnost te skupine je tudi skromna zahtevnost glede tehničnih objektov, saj je za ukvarjanje z njimi zaželeno **čim manj tehnizirana pokrajina**.

- V drugo skupino lahko uvrstimo rekreacijske dejavnosti na prostem, ki so tako kot predhodne **navezane na rekreacijsko pokrajinsko ustreznost** oziroma uporabnost, **manj pomembna pa je doživljajska privlačnost pokrajine**. To pomeni, da izgled pokrajine ni odločilen oziroma prevladujoč. Na primer: določena vodna površina z visoko ustreznostjo za kopanje ali jadrnanje (t.j. z ustrežno globino, čistostjo in temperaturo) je lahko zelo privlačna, čeprav leži v pokrajini z majhno doživljajsko zmožnostjo – na primer sredi ravninskega sveta. V to skupino lahko uvrstimo: sončenje, kopanje in čolnarjenje ob/na/v posameznih rekah in jezerih, terensko jahanje.
- V tretjo skupino sodijo rekreacijske dejavnosti, ki so **odvisne od naravne pokrajinske ustreznosti**. Od predhodnih pa se ločijo po tem, da njihovo izvajanje **terja** razen pokrajinske ustreznosti tudi znatne **prostorske posege** zaradi delnega **preoblikovanja** danih razmer, predvsem pa **gradnjo pomembnejših objektov in naprav**, brez katerih se te dejavnosti ne morejo izvajati. Med dejavnosti te skupine uvrščamo zlasti: alpsko smučanje, navtični turizem (zaradi marin), kopanje in plavanje v “zabavnih” oziroma “doživljajskih” kopališčih (tistih ob morju ali jezerih). Za številne izvajalce teh dejavnosti je pokrajina s svojimi naravnimi ali kulturnimi sestavinami zreducirana na kuliso in ni bistvena za rekreacijsko privlačnost.
- Četrta skupina vključuje rekreacijske dejavnosti, ki so **navezane zgolj na grajene športne objekte**. Tudi za nekatere izmed teh dejavnosti, ki se odvijajo na prostem, je zaželeno prijazno okolje, vendar pa ne gre za neposredno odvisnost oziroma navezanost na naravne pokrajinske dobrine. V to skupino sodi večina športov in dejavnosti, ki jih izvajamo na zgrajenih igriščih oziroma objektih, pokritih ali nepokritih, naj bo sredi odprte pokrajine (na primer jahalni center, šotorišče, športno letališče in vzletišče, piknik prostor, steza za trim) ali v naseljih (na primer igrišča za igre z žogo, za atletiko, dvorane za ples).
- Posebna, peta skupina so tiste dejavnosti, ki jih izvajamo na prostem, **vendar v umetno oblikovani pokrajini**. Gre torej za posamezna ožja ali tudi širša pokrajinska območja, katerih naravne ali tradicionalne kulturne pokrajinske sestavine so zaradi rekreacije preoblikovane do take mere, da lahko govorimo o umetno oblikovani naravi, včasih tudi o psevdonaravi. Nekatere rekreacijske dejavnosti so že od nekdaj vezane na taka območja. Značilni primeri so mestni parki in parki ob posameznih reprezentančnih poslopjih. V novejšem času se dogaja, da ponekod v celoti oblikujejo odprto pokrajino tudi zaradi športne rekreacije ali drugih pristočasnih dejavnosti. Očitni primeri so igrišča za golf, umetno zgra-

jene vodne površine, živalski vrtovi in prostočasi parki različnih namembnosti. Glede na to, da so navedene oblike značilne predvsem za gosteje naseljena in urbanizirana območja razvitih držav (izjema je golf), kjer primanjkuje prostora za posamezne oblike rekreacije na prostem in je pokrajina rekreacijsko manj ustrezna, imamo v Sloveniji za zdaj še malo primerov takega pokrajinskega preoblikovanja. Posamezni primeri pa se vendarle porajajo tudi pri nas, vendar so prostorsko raztreseni in zajemajo teritorialno manj obsežne izseke pokrajine, kot na primer: igrišča za golf, ribniki za športni ribolov in hortikulturni parki.

- Posebej kaže omeniti tudi skupino tistih rekreacijskih dejavnosti, ki jih izvajamo na prostem, vendar **znotraj naselij**. Gre za dejavnosti, pri katerih so udeleženci sicer motivirani z željo po telesni in duševni sprostitvi, ki jo skušajo doseči s sprehodom ali posedanjem znotraj naselja (v lokalih in parkih), hkrati opazovati druge ljudi ali kontaktirati z njimi, lahko pa žele biti opaženi tudi sami (t.i. "promeniranje"). Zaradi navedenih motivov se dejavnost, pri kateri se kombinirajo sprehod, kontaktiranje ali opazovanje drugih ljudi, ogledovanje izložb, trgovin, tržnic ali posedanje v lokalu ali parku, osredotoča na nekaterih mestnih ulicah in parkih. Največkrat v tistih, ki so posebej privlačni zaradi svojega videza (npr. stari mestni deli, območja s posebnimi funkcijami, ki že same zase vplivajo na osredotočanje ljudi, npr.: tržnice, visokošolsko središče, peš cone s trgovinami). Na takih lokacijah se zato oblikujejo še dodatne dejavnosti, ki so namenjene tudi sprehajanju in kontaktiranju (na primer lokali na prostem).
- Sedmo skupino oblikujejo dejavnosti, ki jih izvajamo na **kmetijskih in gozdnih zemljiščih** bolj ali manj zaradi **utilitarnih** nagibov, deloma pa tudi rekreacijskih. Gre torej za dejavnosti delovne narave z namenom, da se ob delu oskrbujemo, hkrati pa tudi telesno razgibamo ali duševno sprostimo. V to skupino lahko uvrstimo obdelovanje vrta, vrtička, sadovnjaka ali vinograda, poleg njih pa tudi nabiranje gozdnih sadežev. Slednja dejavnost je sestavljena iz hoje, ki pa je pogosto drugotnega pomena, saj je v ospredju oskrbni motiv.

Kot kaže naša anketa, imata trenutno med našimi zlasti mestnimi prebivalci med temi dejavnostmi posebno vlogo **vrtičkarstvo** in **obdelovanje vinograda**. Kljub prostorsko ureditvenim pogojem, ki jih v posameznih občinah opredeljujejo z odloki o urejanju vrtičkarstva ali s pravilniki društev vrtičkarjev, pri videzu vrtičkov še vedno izstopajo učinki uveljavljanja osebnih nagibov in možnosti vrtičkarjev pred določili prostorsko ureditvenih pogojev. Uveljavljanje oblikovno sprejemljivejših ureditvenih načel je oteženo prav zaradi socialno pogojnega ravnanja njihovih nosilcev. Možnost, da se postavijo oziroma oblikujejo kompleksi vrtičkov pretežno na obrobju mesta, pa zavira interes velikega dela zakupnikov po vrtičku v relativni bližini stanovanja, po možnosti ne dlje kot 20 minut hoje. Podobni problemi so značilni tudi za številna vinorodna območja.

- Posebna skupina so tiste dejavnosti, ki so navezane na zgodovinske, umetnostne in tehnične znamenitosti. Ker so številni taki objekti sestavni del odprte pokrajine, gre pravzaprav za dejavnosti, ki so odvisne od pokrajine. Druga skupina

teh dejavnosti pa je vezana na kulturne objekte, ki so bili zgrajeni in namenjeni prav za to.

Vse te oblike so namenjene kulturno-umetnostnemu doživljanju, ki se uresničuje ob ogledih znamenitosti ali ob kulturnih prireditvah, ki se v njih prireajo. Poleg estetskega užitka pri tem pridobimo tudi nova spoznanja in obogatimo znanje. Tudi te dejavnosti lahko pripomorejo, da se človek ne samo duhovno in kulturno obogati, temveč tudi telesno ali duševno osveži. To pa pomeni, da imajo do določene mere tudi rekreacijski pomen.

- Omeniti moramo še skupino pristočasnih dejavnosti, ki so navezane tako na odprto pokrajino ali na grajene objekte in služijo zavestnemu sproščanju z različnimi zabavnimi ali športnimi prireditvami in igrami, pri katerih so lahko udeleženci pasivni opazovalci ali pa tudi dejavni udeleženci. Čedalje močnejše izražena želja po sproščenem, spontanem in intenzivnem doživljanju je v zadnjih letih močno okrepila povpraševanje po tem udejstvovanju in sprožila številne nove oblike infrastrukture, namenjene tej sicer izredno razvejeni skupini dejavnosti.

S širokega seznama infrastrukture, ki jo spodbuja ta snop dejavnosti, naj se spomnimo, da se poleg posameznih objektov (na primer disko klubi) oblikujejo različne oblike zabavnih doživljajskih parkov in krajev, usmerjenih v igralništvo ali v prirejanje tradicionalnih zabavnih ali športnih prireditev.

Kot je razvidno iz rezultatov naše ankete, ima tudi ta snop dejavnosti postopoma vedno bolj pomembno vlogo pri preživljanju prostega časa slovenske populacije. S tem se poleg posameznih infrastrukturnih objektov, namenjenih tem dejavnostim, oblikujejo tudi posamezni mestni deli, ki so občasno namenjeni predvsem tej pristočasni funkciji (na primer Lent v Mariboru, Marijin trg v Ljubljani).

Z navedeno razčlenitvijo smo želeli opozoriti na to, da so sedanje pristočasne dejavnosti v Sloveniji **vezane na različna pokrajinska območja**, pa tudi na raznovrstne objekte in naprave. Heterogene dejavnosti vplivajo s tem na **prostorsko in časovno zelo razpršeno usmerjanje potovanja bližnje rekreacije**.

Bližnja rekreacija se torej uresničuje tako v samem kraju bivanja kot v njegovi ožji in širši okolici. Številne oblike rekreacije so navezane na odprto pokrajino in njene naravne ali kulturne prvine, prav tako pa mnoge tudi na grajeno okolje, to je na naselja in njihovo infrastrukturo.

Zaradi številnih oblik rekreacije, prostorsko omejenega radija teh migracij in policentrično zasnovane poselitve so v Sloveniji **učinki bližnje rekreacije dekoncentrirani oziroma razpršeni**. Do močne koncentracije obiskovalcev prihaja občasno na tistih lokacijah, ki izstopajo po svoji rekreacijski ustreznosti in privlačnosti in kjer se dejavnosti bližnje rekreacije prekrivajo s počitniško rekreacijo (to je rekreacija počitniških gostov turističnih krajev).

Bližnja rekreacija kot prostorski problem

Ali bližnja rekreacija kot "uporabnik prostora" tudi v Sloveniji povzroča posebne prostorske probleme in navzkrižja, kakršna so poznana iz številnih pokrajin? Kot smo že ugotovili, se velik del rekreacijskih dejavnosti odvija v odprtem prostoru in so vezane oziroma odvisne od razpoložljivega naravnega potenciala. Iz tega izhajajo naslednji pomisleki, ki so v zadnjih dveh desetletjih v Sloveniji še posebej izstopali:

- **Kako razmejiti gorate in hribovite pokrajine Slovenije za posamezne rekreacijske dejavnosti**, da bi zagotovili prostorske možnosti za tiste dejavnosti, ki temelje na razmeroma naravni ali na intaktni, netehnizirani pokrajini (na primer planinstvo, lov), in takih, ki terjajo močnejše neposredne in posredne prostorske posege ter močnejše spreminjajo naravno okolje (na primer smučišča za alpsko smučanje). In kako hkrati uskladiti v istem prostoru še druge dejavnosti, ki s posameznimi rekreacijskimi dejavnostmi niso kompatibilne. V minulih štirih desetletjih so silila v ospredje zlasti navzkrižja med načrtovanimi hidroenergetskimi posegi in interesi po ohranitvi vodotokov v sedanjem, razmeroma naravnem stanju. Hidroenergetske načrte so projektanti večinoma utemeljevali tudi kot rekreacijsko ustrezne. Z njimi naj bi se povečale vodne površine za čolnarjenje. Na drugi strani pa ne gre prezreti, da bi se s takimi posegi zmanjšala naravna doživljajska zmožnost pokrajine, pa tudi ustreznost za nekatere druge rekreacijske dejavnosti (športni ribolov, kajakaštvo). Ker trenutno ti posegi niso aktualni, ta navzkrižja niso "živa".

Značilno je, da se Slovenija še ni soočila s problemi, ki jih v gorskem svetu ponekod drugod zbuja velikopotezni in monostrukturni turistični centri. Slovenska alpska pokrajina je v primerjavi z mnogimi tujimi turistično razmeroma malo preoblikovana. Dejstvo je, da pripada Sloveniji razmeroma skromen del Alp z malo obsežnimi dolinami in veliko občutljivostjo zaradi kraške sestave, v katerem želimo zagotoviti prostor za različne, tudi nekompatibilne **oblike rekreacije** in hkrati tudi za razne **druge funkcije** (npr.: prometne koridorje za daljinski ali medregionalni promet, za strožje oblike varstva narave), pa kljub temu otežujejo usklajeno rekreacijsko izrabo.

- **Kako preurejati obalno obmorsko območje**, kjer se na eni strani razvija pristaniška in industrijska dejavnost, številne terciarne in kvartarne dejavnosti z naraščajočo urbanizacijo, na drugi strani pa tudi turizem različnih vrst (poleg kopališkega tudi zdraviliški, kongresni in navtični). Tem pritiskom na ta prostor se pridružujejo še tisti, ki jih zbuja bližnja rekreacija obalnih in kontinentalnih mest Slovenije in sosednjega Trsta. S postopno izboljšavo cestnih povezav s celinskim zaledjem se v Koprsko Primorje čedalje bolj usmerjajo migracije bližnje rekreacije, ki v poletni polovici leta povzročajo prenasíčenost obalnih rekreacijskih in prometnih površin.

Ob upoštevanju različnih kopaliških normativov je po Šnajdarjevi skupna kopališka zmogljivost slovenske morske obale 52.160 kopalcev po prvi in 31.471 po drugi varianti. (Šnajdar, 1998). V teh izračunih zmogljivosti je upoštevana kopališko opremljena in naravna obala, na kateri sta mogoča sončenje in kopanje. Ker je trenutno ob obali 26.800 turističnih ležišč, je, upoštevajoč izračun po drugonavedeni varianti, že s stacionarnimi gosti zaseden dobršen del razpoložljivega kopališkega potenciala. Tako je slovenska obala v času kopališke sezone ob koncu tedna občasno preobremenjena. To dejstvo je tudi v nasprotju s strategijo o razvijanju kakovostnega obmorskega turizma.

- **Ustreznost in zmogljivost kopaliških voda je v osrednjem delu Slovenije nezadovoljiva**, kar pomeni, da ne ustreza povpraševanju. V vročih poletnih dneh se zaradi bližnje rekreacije ob posebej ustreznih, vendar malo zmogljivih jezerskih bregovih in v grajenih kopaliških mest in turističnih krajih, zlasti tistih s termalno vodo, prekomerno kopičijo kopalci. V turističnih krajih to vpliva na prenasičenost kopaliških naprav (kar je posebej kritično za stacionarne goste), v naravnih kopaliških pa tudi na obremenitev naravnega okolja in na socialne konflikte (konflikti med domačini in obiskovalci).
- Iz predhodnih analiz je razvidno, da so številni prebivalci slovenskih mest svoja počitniška stanovanja zgradili tudi v območju bližnje rekreacije, to je v razdalji, ki jim omogoča izkoristiti to bivališče v prostem času ob koncu tedna. Primerjave so pokazale, da lastniki počitniških stanovanj praviloma pogosteje odhajajo na izlete kot drugi prebivalci.

Velik del teh stanovanj je nastajal raztreseno in s sorazmerno majhnim številom objektov na posameznih lokacijah. Tak razvoj ni problematičen v tistih območjih, ki po svojih naravnih ali kulturnih značilnostih ekološko in naravovarstveno niso posebej pomembna in rekreacijsko privlačna. Vendar tovrstna stanovanja nastajajo tudi v območjih, ki naj bi zaradi svojega rekreacijskega potenciala pripadala oziroma bila dostopna javnosti, prav tako pa tudi tam, kjer bi bilo zaradi pozitivnih turističnih učinkov smiselno predvsem podpirati gradnjo javnih turističnih objektov (torej ne počitniških stanovanj, ki so namenjena samo za lastno uporabo njihovih lastnikov).

Dopuščanje gradnje počitniških stanovanj zgolj za lastno uporabo tudi v rekreacijsko privlačnih pokrajinskih območjih bi lahko razvrednotilo taka pokrajinska območja ali onemogočilo dostop javnosti do nekaterih javnih dobrin (npr. bregovi rek in jezer, planinski pašniki, neposeljene ali redko poseljene alpske dolinice). Tudi zaradi te "nevarnosti" se zde umestni predlogi za razširitev naravovarstvenih območij. V zvezi s tem se odpirajo problemi, na katere opozarjajo že izvedeni naravovarstveni ukrepi. V posameznih zavarovanih območjih, ki so zelo ustrezna za rekreacijo na prostem, je zgolj restriktivno omejevanje, brez sočasnih dejavnih, to je urejevalskih ukrepov, povzročilo, da so taka območja postala zaradi bližnje rekreacije "primer" onesnažene pokrajine (npr.: Strunjanski klif, bregovi rek).

Postopna preobrazba iz agrarne v industrijsko in urbanizirano družbo je spodbudila v Sloveniji raznolike oblike in učinke preživljanja prostega časa.

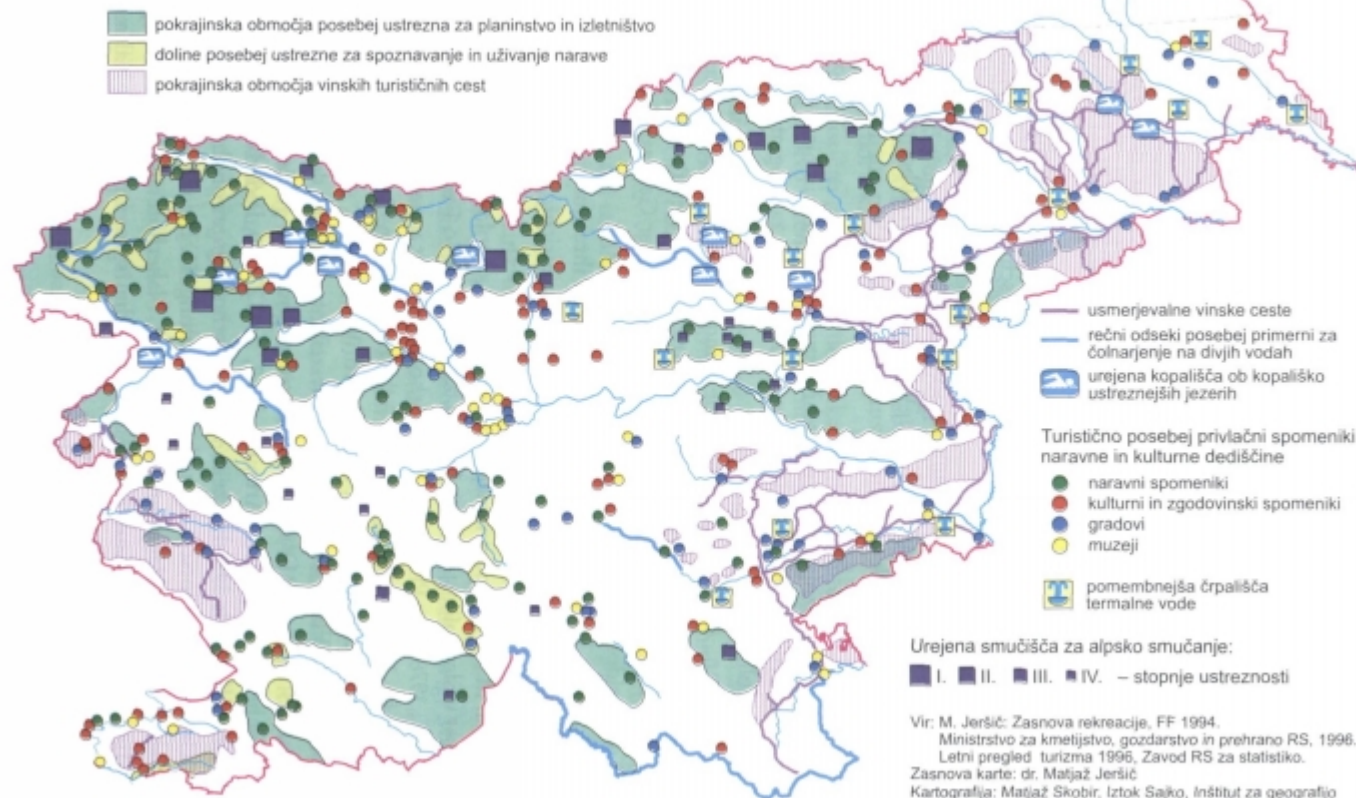
Sedanje oblike preživljanja prostega časa prebivalcev Republike Slovenije so odsev psiholoških dejavnikov, to je različnih predstav in želja, pa tudi pričakovanj, izkušenj in obveščenosti. Hkrati pa tudi ekonomskih razmer, ki pogojujejo različne načine življenja posameznih slojev prebivalstva. Pomembne so tudi še vedno močne sorodstvene vezi med mestom in podeželjem.

Tako so se na eni strani oblikovale skupine prebivalstva, ki so nagnjene k tistim prostočasnim oblikam, pri katerih rekreacija (obnavljanje fizičnih ali duševnih moči) ni edini ali poglavitni motiv, pač se ta prepleta z željo po preskrbi z lastnimi kmetijskimi pridelki ali celo s pridobivanjem materialnih koristi (na primer z zidavo počitniške hiše); na drugi strani pa gre za skupine, ki svoj prosti čas namenjajo dejavnostim izrazito rekreacijske in deloma tudi potrošniške narave. Te so lahko pogojene tudi s statusnimi oziroma prestižnimi nagibi (na primer smučanje, lov, preživljanje prostega časa na plovilu, golf). Lahko govorimo o močni polarizaciji prostočasnih navad.

Tudi v prostorskih učinkih rekreacije lahko zaznamo policentrično zasnovan razvoj Slovenije. Ta se kaže v raztreseni razporeditvi rekreacijskih območij in objektov okrog posameznih slovenskih mest.

K omenjeni raznolikosti preživljanja prostega časa pripomorejo tudi dejavniki rekreacijske ponudbe, naj bo primarnih dobrin, ki vplivajo na naravno primernost pokrajine za različne rekreacijske dejavnosti ali razvitost rekreacijske infrastrukture (rekreacijski objekti in naprave). To navaja k sklepu, da bodo tudi v prihodnje prostočasne navade slovenskega prebivalstva raznolike. Če upoštevamo še težnje v drugih državah, lahko sklepamo, da se bo ob dvigu življenjske ravni krepil pomen rekreacijskih dejavnosti, pri katerih bodo prevladovali "čisti" rekreacijski nagibi, medtem ko se bo postopoma zmanjševala vloga "nečistih" oblik rekreacije. Zaradi vloge različnih dejavnikov, ki delujejo na preživljanje prostega časa, ne moremo pričakovati enostranske usmeritve rekreacijskega obnašanja. To pomeni, da je mogoče predvidevati tudi navzkrižne prostorske zahteve, tako tiste, ki narekujejo ohranitev razmeroma intaktne, netehnizirane pokrajine, kot tudi take, pri katerih je potrebna gradnja različnih rekreacijskih objektov in naprav in s katerimi spreminjamo naravno ali družbenogeografsko okolje (Jeršič, 1997). Za potrebe prostorskega planiranja je bila v letu 1995 izvedena posebna študija z namenom, da se izdvojijo pokrajinska območja, ki izstopajo po svoji ustreznosti za pomembnejše rekreacijske dejavnosti na prostem, naj bo zaradi doživljajske privlačnosti (zunanjega izgleda), naravne ustreznosti za izvajanje posameznih dejavnosti ali infrastrukturne opremljenosti. Na podlagi tega vrednotenja so bila opredeljena prednostna območja za rekreacijo na prostem, ki so prikazana na priloženi karti. Pričakujemo, da se bo prihodnji razvoj rekreacije na prostem osredotočal na teh, za bližnjo rekreacijo posebej privlačnih pokrajinskih območjih.

Prednostna območja za rekreacijo na prostem Priority areas for the outdoor recreation

Literatura

- Adamič, M., 1988: Kdo upravlja s populacijami divjadi?
- Agricola, S., Taube, R., 1990: Freizeit – Nutzungsansprüche an Natur und Landschaft, Deutsche Gesellschaft für Freizeit und Tourismus, Leske + Budrich, Opladen.
- Albrecht, I., 1966: Untersuchung zum Wochenendverkehr der Hamburger Bevölkerung; Teil A: Die Wochenendverkehrsregion, Institut für Verkehrswissenschaft, Universität Hamburg.
- Backé, B., Peyker, R., 1981: Freizeittätigkeiten und Nacherholungsaktivitäten der Klagenfurter Bevölkerung, Berichte zur Raumforschung und Raumplanung, 25, H. 2, str. 25–43, Wien.
- Badjura, R., 1930: Sto izletov, Samozaložba, Ljubljana.
- Becker, C., 1992: Aktionsräumliches Verhalten von Urlaubern und Ausflüglern – Erhebungsmethodik und Zielsetzungen, v: Materialien zur Fremdenverkehrsgeographie, H. 25, str. 83–128.
- Cigale, D., 1998: Bližnja rekreacija prebivalstva malih mest in njeni pokrajinski učinki (na primeru Domžal), Magistrska naloga, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana.
- Dach-Hamann, A., 1977: Das Bergische Land als Naherholungsraum. Struktur und Probleme des Naherholungsverkehrs unter besonderer Berücksichtigung der Tageserholung und des Freizeitwohnens, Düsseldorf Geographische Schriften, H. 8, Düsseldorf.
- Dick, A., 1990: Trends der Freizeitgesellschaft und ihre Auswirkungen auf Raum und Umwelt, Arbeitsmaterial: Großflächige Freizeiteinrichtungen; Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Hannover, str. 3–9.
- Doupona, M., 1996: Športna dejavnost v povezavi s spolom, Športnorekreativna dejavnost v Sloveniji, str. 20–28; Inštitut za kineziologijo Fakultete za šport; Ljubljana.
- Eberle, I., 1976: Der Pfälzer Wald als Erholungsgebiet unter besonderer Berücksichtigung des Naherholungsverkehrs; Arbeiten aus dem Geographischen Institut der Universität des Saarlandes, B. 22, Saarbrücken.
- Eberle, I., 1980: Flächenangebote und Freizeitinfrastruktur des stadtnahen ländlichen Raumes in der BRD und ihre Nutzung durch den Naherholungsverkehr, Münstersche Geographische Arbeiten, H. 7, str. 127–140, Paderborn.
- Freisitzer, K., 1971: Die Freizeit- und Naherholungsgewohnheiten der Grazer, Berichte zur Raumforschung und Raumplanung, 15. Jhg., H. 6, Wien.
- Freitag, R.D., 1970: Naherholungsraum und Naherholungsverkehr: Beispiel Paris, Münchener Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie, B. 6, Kallmünz.
- Freizeitlexikon, 1986, Fink Kümmerly + Frey.
- Gozd-divjad, 1982, Gozdarski študijski dnevi, 28. – 29. 1. 1980; Biotehniška fakulteta, TOZD za gozdarstvo, Ljubljana.

- Grötzbach, E., 1981: Binnenfreizeit- und Binnenerholungsverkehr als Problem der vergleichenden Kulturgeographie, v: Eichstätten Beiträge, 1, str. 9-37, Regensburg.
- Harrison, C., 1983: Countryside recreation and London's urban fringe, Transactions Institute of British Geographers, n.s. 8, str. 295-313.
- International Geographical Glossary, 1985, Franz Steiner Verlag Wiesbaden GMBH, Stuttgart.
- Jereb, S., 1996: Ustreznost in izkoriščenost slovenske pokrajine za gornišvo, Diplom-ska naloga na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana.
- Jeršič, M., 1971 a: Izletniška potovanja in izletniški prostor, Inštitut za geografijo univerze, Ljubljana.
- Jeršič, M., 1971 b: Izletniška rekreacija mestnega prebivalstva in njeni prostorski učin-ki, Geographica Slovenica 1. Jugoslovanski simpozij o urbani geografiji.
- Jeršič, M., 1974: Izletniška rekreacija in njeni regionalni učinki v Severovzhodni Slo-veniji, Geografski simpozij o Severovzhodni Sloveniji, Maribor.
- Jeršič, M., 1984: Prostorski učinki rekreacije prebivalstva Novomeške regije, Dolenjska in Bela krajina, zbornik, Ljubljana.
- Jeršič, M., 1985: Turistična geografija, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Jeršič, M., 1992: Gradivo terenskih vaj študentov Oddelka za geografijo Filozofske fakultete.
- Jeršič, M., 1995: Bližnja rekreacija prebivalcev mesta Ljubljane, Dela 11, str. 151-168.
- Jeršič, M., 1995: Oblikovanje in vzpostavitev baze podatkov za planiranje in urejanje prostora za rekreacijo (raziskovalna naloga), Inštitut za geografijo, Ljubljana.
- Jeršič, M., 1996: Opredelitev vloge prostorskih planskih dokumentov pri načrtovanju turizma z analizo tujih izkušenj (raziskovalna naloga), Inštitut za geografijo, Lju-bljana.
- Jeršič, M., 1997: Oblikovanje zasnove rekreacije v prostoru z usmeritvami in pogoji za njeno izvajanje (raziskovalna naloga), PRE Inštitut za arhitekturo in prostor, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana.
- Kaminske, V., 1981: Der Naherholungsverkehr im Raum Nordschleswig, Mannhei-mer geographische Arbeiten 11; Mannheim.
- Kaminske, V., 1981: Zur systematische Stellung einer Geographie des Freizeitver-haltens, Geographische Zeitschrift 69.
- Kemper, F.J., 1977: Inner- und außerstädtische Naherholung am Beispiel der Bonner Bevölkerung. Ein Beitrag zur Geographie der Freizeit, Arbeiten zur Rheinischen Landeskunde, H. 42, Bonn.
- Kemper, F.J., 1980: Aktionsräumliche Analyse der Sozialkontakte einer städtischer Be-völkerung, Geographische Zeitschrift.
- Kerstiens-Koeberle, E., 1979: Freizeitverhalten im Wohnumfeld. Innerstädtische Fal-lstudien, Beispiel München, Münchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeo-graphie, B.19, Kallmünz.
- Krippendorff, J., 1975: Die Landschaftsfresser; Tourismus und Erholungslandschaft – Verderben oder Segen? Bern.

- Lohmann, H., 1981: Langfristige Erholung, v: *Tourismuspsychologie*, 1993.
- Maier, J., 1974: Zur Vorausschätzung von Freizeit und Erholung. Methoden und ihre Probleme, *Raumforschung und Raumordnung* 32, H. 5.
- Mathieson, A., Wall, G., 1990: *Tourism: economic, physical, and soc. impacts*, Longman.
- Močivnik, M., 1994: *Rekreacijske navade in pokrajinski učinki rekreacije prebivalcev Velenja*, Dipl. naloga na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana.
- Monheim, R., 1975: Fremdenverkehrsgeographie oder Geographie des Freizeitverhaltens? *Geographische Rundschau*, 27, H. 12, str. 519-521.
- Obvestila PZS, 1994, 20. redna skupščina Planinske zveze Slovenije; Planinska zveza Slovenije, Ljubljana.
- Obvestila PZS, 1995, št. 3, letnik 21; Planinska zveza Slovenije, Ljubljana.
- Obvestila PZS, 1996, št. 3, letnik 22; Planinska zveza Slovenije, Ljubljana.
- Obvestila PZS, 1997, Redna skupščina Planinske zveze Slovenije; Planinska zveza Slovenije, Ljubljana.
- Ostanek, P., 1997: Učinki rekreacije na izrabo tal na območju mesta Ljubljane, *Diplomska naloga na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete*, Ljubljana.
- Ovsec, D., 1978: Promenada v glavi ali labirint vrednot, *Arhitektov bilten* št. 36/37, Ljubljana, str. 14-16.
- Petrović, K., Ambrožič, F., Sila B., Doupona M., 1996: Športnorekreativna dejavnost v Sloveniji 1996, *Inštitut za kineziologijo Fakultete za šport*, Ljubljana.
- Podatki o ribiško-gojitvenih načrtih ter o evidenci izvrševanja, 1978, *Uradni list SRS*, 7-429/78.
- Podatki Ribiške zveze Slovenije — računalniški izpisi, 1997, Ljubljana (interno gradivo).
- Podatki Zavoda za ribištvo — računalniški izpisi, 1997, Ljubljana (interno gradivo).
- Poročilo o higienski kvaliteti kopalnih vod, 1997.
- Povž, M., 1992: Rdeči seznam ogroženih sladkovodnih rib in piškurjev v Sloveniji, *Varstvo narave*, št. 17, str. 51-59.
- Povž, M., 1996: Sladkovodne ribe, *Narava Slovenije, stanje in perspektive*, Društvo ekologov Slovenije, Ljubljana, str. 345-355.
- Povž, M., Sket B., 1990: *Naše sladkovodne ribe*, Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Romeiss-Stracke, F., 1990: Zeitstrukturen in unserer Gesellschaft und ihre räumlichen Auswirkungen, *Arbeitsmaterial: Großflächige Freizeiteinrichtungen*; Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Hannover, str. 10-16.
- Ruppert, K., 1977: Die wissenschaftliche Stellung einer allgemeinen Geographie der Freizeitverhaltens, *Geographica Slovenica* 5.
- Ruppert, K., Maier J., 1969: *Naherholungsraum und Naherholungsverkehr*; Wirtschaftsgeographisches Institut der Universität München, Starnberg.
- Ruppert, K., Maier J., 1970: Zur Geographie des Freizeitverhaltens, v: *Münchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie*, B. 6, str. 9-36, Regensburg.
- Ruppert, K., Maier J., 1970: Der Naherholungsverkehr der Münchner — ein Beitrag zur Geographie des Freizeitverhaltens, *Mitteilungen der geographischen Gesellschaft in München*, B. 55, Teil 2, München.

- Schmidt, H., 1993: Der Erholungsraum der Stadt Potsdam – räumlich-materielle Grundlagen, v: *Raumansprüche durch Freizeitaktivitäten. Ausgewählte Untersuchungsergebnisse aus den alten und neuen Bundesländern; Berichte und Materialien Nr. 13; Herausgegeben von Kristiane Klemm und Gerd Mielitz; Verlag für universitäre Kommunikation Berlin*, str. 89–110.
- Schnell, P., 1977: Naherholungsraum und Naherholungsverhalten, untersucht am Beispiel der Solitärstadt Münster, *Spieker*, 25, str. 179–218, Münster.
- Schnell, P., 1994: Das wohnungs- und stadtnahe Freizeitverhalten der Münsteraner, v: *Felix-Henningsen P., Heineberg H., Mayr A. (Hrsg.): Untersuchungen zur Landschaftsökologie und Kulturgeographie der Stadt Münster; Münstersche geographische Arbeiten*, H. 36.
- Schulz, H. J., 1978: Naherholungsgebiete. Grundlagen der Planung und Entwicklung, Verlag Paul Parey; Berlin, Hamburg.
- Sila, B. (ured.) s soavtorji, 1997: Gibalna dejavnost odraslih prebivalcev Republike Slovenije, Inštitut za kineziologijo Fakultete za šport; Ljubljana.
- Sila, B., 1996: Športna dejavnost v povezavi s starostjo, Športnorekreativna dejavnost v Sloveniji, str. 28–34; Inštitut za kineziologijo Fakultete za šport; Ljubljana.
- Smeral, E., 1990: *Tourismus 2000*, Signum, Wien.
- Suhadolc, T., 1995: Prostočasna funkcija gostinske dejavnosti – na primeru Ljubljane, Diplomaska naloga na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani.
- Šivec, J., 1988: Gojitev divjadi in slovenska pokrajina. – Diplomaska naloga na oddelku za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana.
- Šnajdar, M., 1998: Rekreacijski potencial slovenske morske obale, Diplomaska naloga na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana.
- Šorn, M., 1996: Način preživljanja prostega časa meščanov Dunaja in Ljubljane od druge polovice 19. stoletja do 30-let 20. stoletja. – *Razvoj turizma v Sloveniji, Zveza zgodovinskih društev Slovenije*, Ljubljana, str. 97–105.
- Uлага, D., 1976: Telesna vzgoja, šport, rekreacija, Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Vrščaj, M., 1992: Rekreacijske navade in pokrajinski učinki rekreacije prebivalstva Novomeške regije, Diplomaska naloga na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana.
- Wolf, K., Steingrube W., Hellberg U., Korinth H., Schäfflein S., 1992: Raumansprüche bewegungsorientierter Freizeitaktivitäten im Rhein-Main-Gebiet, *Materialien 15*, Frankfurt am Main.
- Wolf, K., Steingrube W., Schäfflein S., 1993: Raumansprüche bewegungsorientierter Freizeitaktivitäten im Rhein-Main-Gebiet, v: *Raumansprüche durch Freizeitaktivitäten. Ausgewählte Untersuchungsergebnisse aus den alten und neuen Bundesländern; Berichte und Materialien Nr. 13; Herausgegeben von Kristiane Klemm und Gerd Mielitz; Verlag für universitäre Kommunikation Berlin*, str. 63–88.
- Zbornik gojitvenih lovišč, 1989: Skupnost OZD za lovstvo in ribištvo. Ob 40-letnici (1949–1989), Ljubljana.

Summary

THE DAILY AND WEEKEND RECREATION IN SLOVENIA

As in other developed countries, the economic and social transformation exerted a significant impact on the behaviour of people during leisure time in Slovenia, too. The increased mobility resultant from the mass motorization of the seventies had a very strong impact on the so-called nearby recreation. Namely, an important portion of Slovenian urban population participate in leisure-time migrations which take place mainly within the cities during working days, and from the cities to their closer surroundings during weekends.

An investigation into the nearby recreation of Slovenian urban population and its spatial effects was carried out in the years 1995 and 1996, the results of which are resumed in this publication.

The emphasis in the above-mentioned investigation was laid on the empirical study of recreational habits on the one hand, and the establishing of their effects in the destination areas of recreation on the other.

In establishing the recreation habits, the following aspects were put in focus:

- intensity of migration, i.e., the frequency of participation;
- importance of individual leisure activities;
- identification of destination areas;
- causal factors.

The investigation into the recreation behaviour is based on a special questionnaire which was distributed in the year 1994 and 1995 among the inhabitants of the following cities: Ljubljana (267,008), Maribor (103,961 inhab.), Kranj (36,456 inhab.), Koper (24,704 inhab.), and Ptuj (11,269 inhab.). Five different cities were thus included into the survey; they differ by number of inhabitants, by location in a landscape of diverse natural and cultural features which are suitable for recreation, and also by different development of recreational infrastructure.

Ljubljana and Kranj are situated in the Ljubljana basin which is surrounded by over 2500 m high summits of the Julian Alps in the west, over 2000 m high summits of the Karavanke and the Kamnik-and-Savinja Alps in the north, the subalpine mountains in the east, and the Dinaric karst plateaus in the south. There are but 40 km from Ljubljana and 20 km from Kranj to the foot of the real Alpine, recreation-attractive mountains at the rims of the basin. From the second recreation-attractive region, i.e. the submediterranean shore of the Trieste Gulf, a road distance amounts to gross 100 km.

Maribor is situated in an area of transition from the subalpine undulated world to the hilly and level world of eastern Slovenia. Particularly important for recreation is

the Pohorje range (up to 1500 m high) lying close to the city on its western side, and the vinegrowing hilly region with intermediate plains on the eastern side, where thermal springs are especially important for recreation.

The surroundings of Ptuj, a minor city in northeastern Slovenia, is slightly different. Ptuj is situated in an area of transition from a larger level world of the Dravsko-Ptujsko polje plain to the hilly vinegrowing region of the Slovenske Gorice. This landscape unit, too, has thermal springs which are of special importance for recreation, while the city itself is quite distant from the real Alpine mountains.

Koper, a littoral town in the western part of Slovenia, is quite specific from the aspect of recreation-suitable landscape. It does not differ from the previous three continental towns only by its location by the sea but also by the specific climate, which is submediterranean; it is especially suitable for water-dependent and water-related recreation activities. The Alpine mountains are rather distant from Koper, viewed from the aspect of nearby recreation.

A distribution of questionnaires by means of which the survey was performed in the above-mentioned cities, was proportional to the actual sex- and age structures of the permanent inhabitants. A total number of persons older than 16 who were included into the survey in all five cities amounts to 2300. The majority of questions referred to a period of the last twelve months before a date of filling in the questionnaire; some questions referred to the last month only.

Leisure time during a week

Spending leisure time outside home is exceptionally heterogenous in the discussed cities. A percentage of the inhabitants who spent their leisure time outside home only once a week, or even less, amounted to 36.3 % in Maribor, 35.8 % in Kranj, 38.3 % in Koper and 41.2 % in Ptuj.

On the other hand, a group of inhabitants who often spent their leisure time outside home, which means at least three times a week, or every day, was rather large. A percentage of this group amounted to 45.4 % in Maribor, 43.4 % in Kranj, 41.0 % in Koper, and 35.1 % in Ptuj. The indicated diametric situations show that home represents to an important portion of the population a dominant space for spending leisure time during a week, while the other portion spend their leisure time also outside home.

Summer recreation activities

Individual recreation activities with which the people were occupied during a week in the warm half of a year, were divided into several groups, by their relative significance:

- Walk ranks at the top, as one of the mass forms of recreation. A great majority of the people who participated in leisure activities quoted walk as a basic acti-

vity: 81.9 % in Maribor, 78.5 % in Kranj, 63.6 % in Koper, 74.0 % in Ptuj. Koper somehow represents an exception, in which a percentage of walk is almost as high as that of sunbathing with bathing.

- Ranked into the second group are the following two subgroups of activities: visit to relatives/friends/acquaintances, and gardening or cultivating small farming plot. The first subgroup is slightly more important than the second, since it accounts for 52.6 % in Maribor, 39.8 % in Kranj, 34.1 % in Koper, and 54.2 % in Ptuj, while the second subgroup accounts for 36.8 % in Maribor, 44.8 in Kranj, 31.8 % in Koper, and 42.9 % in Ptuj.
- The third comes but one activity, i.e., sunbathing with bathing, the percentage of which in individual towns ranks between 24.7 % (Kranj) and 29.9 % (Ptuj). It is exceptionally high in Koper, as already mentioned above, where it amounts to 49.8 %, which is quite natural due to its location by the sea.
- Biking ranks the fourth. A percentage of the people who practiced biking as their leisure activity differs in individual cities. It exceeds 23 % in Kranj, but hardly reaches 14.2 % in Koper, which is the opposite extreme. Noticeable differences are also due to more suitable, or less suitable environmental conditions for this activity.
- The fifth group is joined under a common denominator "other", comprising various sports activities, such as: tennis, jogging/running, ball-games, etc.
- The sixth group consists of several activities; it accounts for 13 % to 20 % in individual cities. The following activities belong to this group: going to pub/restaurant, cinema, attending entertainment, cultural or sporting event.
- The next place belongs to leisure activity called "purchase in other town", or the so-called "shopping". A percentage of this activity is not equal in all the discussed towns. It is slightly higher in Maribor and Koper, which both lie close to the state border; therefore, a quick shopping in a nearby foreign supply center is more frequent. A commentary should be made on this point: the purchase of certain articles beyond the state border represented a "special event" to the inhabitants of the two discussed towns for several years, either due to a better assortment of consumer goods, or owing to lower prices.

Summer walking destinations (during a week)

According to the answers in the questionnaire, walk is the most important leisure activity outside home, which takes place mainly in the streets, either in the nearby surrounding of a home, or in the center of a city. Many connect walk with window shopping, purchase, going to pub/restaurant, talk with acquaintances/friends. Thus, a significant portion of walk during a week is not directed to parks, green areas of a city, or nearby woods.

Summer bathing and sunbathing destinations

While a large portion of walk is limited to urban territory only, a large number of answers (but not those from Maribor) say that people have to leave city to bathe elsewhere even during a week. Such answers can be interpreted with the fact that bathing capacities in the cities do not meet the needs at the peak of summer. Thus, the inhabitants are forced to go elsewhere outside the city for bathing; in Koper, for example, to some kilometers distant bathing shores, and in the continental towns, to the nearby swimming pools and also to the shores of the rivers and lakes which are otherwise less suitable for bathing.

Winter leisure activities (during a week)

As in the summer half of a year, walk and visit to relatives/friends/acquaintances are the most important activities in the winter half, too.

- Skiing ranks the third, but only in Maribor (25.3 %) and Kranj (25.1 %), which is due to proximity of the organized ski fields, in the first case on the Pohorje which lies close to the city, and in the second case on some kilometers distant Mt. Krnovec in the Kamnik Alps. Skiing during a week ranks lower in the other two towns because other activities prevail, such as visit to pub/restaurant, going to cinema, attending cultural or sporting event, entertainment. Namely, the areas suitable for skiing are much more distant from Ptuj and Koper than from Kranj and Maribor.
- Bathing comes the next in two cities, in Maribor and Ptuj, even in the winter half of a year. It is not surprising because the indoor pools with thermal water are located in the vicinity of both cities. In the remaining two cities, where the possibilities for winter bathing are less favourable due to a great distance of pools with thermal water, the significance of this activity is less explicit, too.
- Similar to the summer half, purchase in other town also ranks high in the winter half of a year in all the discussed cities, before the group of joined sports activities called "other".

Leisure time at weekends

As during a week, great differences also exist in the frequency of spending leisure time outside home at weekends between the inhabitants of the discussed cities.

- A percentage of those, who spent their leisure time at home during weekends, or they went out only exceptionally which means less than once a month, was the following in the previous year: 26.1 % in Maribor, 16.5 % in Kranj, 20.3 % in

Ptuj, and gross 30 % in Koper. Thus, an important portion of inhabitants of the discussed cities stayed mainly at home at Saturdays and Sundays.

- A percentage of inhabitants who spent a part of their leisure time outside home at weekends only once a month which means only rarely, reached the following values: 18.4 % in Maribor, 15.8 % in Kranj, 21.8 % in Koper and 20.9 % in Ptuj.
- The following percentage of inhabitants spent leisure time at weekends outside home twice a month, on average: 25.5 % in Maribor, 29.4 % in Kranj, 24.9 % in Koper, and 32.8 % in Ptuj. These are the people who mainly decided to spend their weekends outside home in fine weather.
- As much as 30.0 % of inhabitants in Maribor, 38.4 % in Kranj, 25.9 % in Ptuj, and only 19.2 % in Koper spent weekends outside home more than three times a month which means very often, or, regularly. Of them, 20 % in Kranj, about 16 % in Maribor, and about 10 % in the remaining two cities spent leisure time outside home every weekend.

The foregoing description exposes considerable differences which exist in the discussed behaviour, not only between the inhabitants within an individual city, but also between the cities. Namely, the frequency of participation was higher among the inhabitants of Kranj and Maribor than those of Koper and Ptuj. These differences could be explained with the findings, which are identical to the results of other investigations, that the intensity and frequency of recreation outside home is slightly higher, as a rule, in relatively larger cities.

Summer recreation activities (at weekends)

As shown by the survey, the inhabitants of the discussed towns practiced a great number of recreation activities at weekends than during a week. This is due to several causes, of which the following two are especially outstanding: at the end of a week, the effective leisure time is longer for most of the people, therefore, they can also practise the time-consuming activities as well as the activities which are related to specific landscape conditions (hunting, fishing, mountaineering), or to specific recreational infrastructure outside city (biking).

Individual recreation activities of the summer season are ranked by significance as follows:

- The first place in all four cities is occupied by visit to friends/relatives/acquaintances (70 % in Maribor, 60.9 % in Kranj, 56.7 % in Koper); in the continental cities, walk is the next, lagging slightly only (53.1 % in Maribor, 58.1 % in Kranj, 55.4 % in Ptuj), while in Koper, this place belongs to sunbathing with bathing (54.8 %).
- The second place in Maribor, Kranj, and Ptuj is occupied by bathing, while in Koper, walk is ranked on this position.
- The third place is occupied by several different activities of similar percentage:

gathering forest products, picnicking, land cultivation, biking, and entertainment in Maribor; mountaineering, gathering forest products, picnicking, biking in Kranj; picnicking, gathering forest products in Koper; and picnicking, entertainment and biking in Ptuj.

- The fourth place, too, exposes certain differences between individual cities. Thus, this place is occupied by attending sporting/cultural event, and mountaineering in Maribor; seeing natural/cultural monuments, attending sporting/cultural events in Kranj; attending sporting/cultural event, entertainment, biking, land cultivation in Koper; land cultivation, attending sporting/cultural event, going to pub/restaurant in Ptuj.
- Certain sports activities are ranked the fifth only, besides the non-sport recreation: tennis and ball-games in Maribor; tennis, ball-games, entertainment, land cultivation, going to pub/restaurant in Kranj; gathering forest products, going to pub/restaurant, seeing natural/cultural monument, ball-games, mountaineering in Koper; tennis and mountaineering at Ptuj.
- Into the last group are ranked certain sports activities, such as: boules, bowling, car driving, motorcycling (driving for pleasure), hunting, fishing, and in Koper and Ptuj also tennis, which was already ranked in the fifth group in Maribor and Kranj.

Winter recreation activities (at weekends)

- In winter, too, the first place in all four towns is occupied by the same two groups of activities as in summer: visit to relatives/friends/acquaintances, and walk (visit: 81.1 % in Maribor, 66.7 % in Kranj, 64.8 % in Koper, 84.2 % in Ptuj; walk: 55.6 % in Maribor, 58.8 % in Kranj, 43.3 % in Koper, 55.9 % in Ptuj).
- The second place is occupied by skiing in Maribor (27.6 %), Kranj (30.1 %), and Koper (26.1 %). Ptuj is an exception, because the second place is occupied by entertainment (31.6 %). Yet, it must be mentioned that the percentage of skiing is considerably lower than that of the first two activities.
- The third place, with similar percentage in individual towns, is occupied by different activities; bathing, going to pub/restaurant, attending sporting/cultural event, entertainment in Maribor; mountaineering, attending sporting/cultural event in Kranj; going to pub/restaurant, attending sporting/cultural event, entertainment in Koper; going to pub/restaurant, attending sporting/cultural event, alpine skiing in Ptuj.
- Into the bottom group are ranked: seeing natural/cultural monuments in Maribor; going to pub/restaurant, seeing natural/cultural monuments, cross-country skiing in Kranj; seeing natural/cultural monuments, biking, ball-games in Koper; seeing natural/cultural monuments in Ptuj.

Summary of basic findings about the frequency of recreation outside home and recreation activities

A significant percentage of Slovenian urban population is included into the recreation-induced migrations during a week and at weekends during leisure time. Yet, great differences exist in the frequency of participation. A group of regular participants, i.e., those who regularly practice recreation outside home during a week and at weekends, is rather small. A segment of non-regular participants prevails.

A frequency and, thus, the oscillation of discussed migrations are, undoubtedly, significantly influenced by weather conditions. Therefore the intensity considerably increases in fine weather, when staying outdoors is pleasant and the conditions are suitable for mass recreation activities, such as bathing, skiing, walking, land cultivation.

Of the total 104 Saturdays and Sundays in the course of a year, 40–45 are very cloudy in Maribor, for example. It is anticipated that a number of those who leave home for recreational purposes in such days is much reduced. Since the occurrence of cloudy and rainy days in the course of a year is irregular, the intensity of excursions considerably oscillates.

Typical of the recreation behaviour at the current level of economic and social development is that a significant part of urban population practice the activities during their leisure time, which provide the self-supply with certain products, besides satisfying their physical and psychical needs; therefore, the following activities are important to a certain percentage of Slovenian urban population: gardening within city, or cultivating farming plot outside city (vineyard in particular), or gathering forest products (especially mushrooms).

A part of the population leave home during their leisure time for maintaining contacts with relatives, friends and acquaintances. Since a large percentage of Slovenian urban population consists of immigrants from rural areas where their close relatives still live, visit to relatives represents an additional or principal reason for making a trip out of city. A significant percentage of weekend migrations out of city are also influenced by dispersed settling pattern and suburbanization, due to which numerous residents of cities have their friends in the settlements located in the surroundings of cities.

The recreation behaviour at weekends is also influenced by the second-home ownership. A large portion of second homes lie within a distance which allows their owners temporary living in them at weekends.

According to the results of the survey, only a small percentage of the population practise such leisure sports activities which require more involved infrastructural facilities (golf, tennis, sailing), high investments into equipment, or special sports skills.

Outstanding by significance among the recreation activities are mass activities, particularly their extensive forms, such as: walk, excursion (hiking), mountaineering (mountain trekking), sunbathing with bathing, and biking.

Destination areas of the recreation-induced migrations

The chosen mode of data gathering in our investigation provided only the differentiation and ranking of basic landscape destination areas of nearby recreation, while the number of visitors was not registered.

A rather wide dispersion of destination areas of nearby recreation is typical of all the discussed cities. It is especially worth mentioning that the destinations of the above-mentioned migrations are not only the landscape areas which are usually ranked as the most attractive ones, such as the Alps, seashore and lakeshores, or outstanding by their furnishing for mass recreation, such as the areas of tourist centers. A certain percentage of migrations induced by nearby recreation oriented into the areas which are not outstanding by the foregoing features. This is due to certain activities which are connected with rurscape only, while special suitability or furnishing for sports recreation activities are not required. However, according to the survey, such activities are quite numerous, and the most important are: visit to relatives/friends, gardening, cultivating farm plot, gathering forest products, walk, hunting, living in second home. The cause can also be found in the time available for nearby recreation due to which the participants often choose a destination which is less attractive as to landscape, but lies closer to their home. Concurrently, this part of investigation reveals that people wish to "make a journey" from time to time into a landscape which essentially differs from the everyday environment and offers conditions for special recreation activities and specific feelings. Therefore, the result is not surprising, that rather distant seashore also represents an important destination area in all the cities, although a distance from Kranj amounts to gross 120 km, and from Maribor and Ptuj, even more than 200 km.

Second homes as an effect of nearby recreation

Second homes of Slovenian urban population are, undoubtedly, one of the most important landscape effects of the nearby recreation.

Their growth, from 4300 in the year 1971, to 18,965 in the year 1981, and then to 26,134 in the year 1991, is closely connected with the areas of nearby recreation in the surroundings of bigger and also minor Slovenian cities. Their distribution shows two basic types of second homes: the first one consists of second homes which are located in the surroundings of cities, within a radius providing their temporary visits during leisure time also at weekends, or even during a week. The second type consists of second homes which are located at great distance and thus their owners can come there mainly during vacations or during longer holidays.

Second homes are located in:

- rural mountainous and hilly areas, especially in subpannonian Slovenia and on the Dinaric low plateaus which are neither very tourist-attractive nor developed regions; second homes are concentrated in the landscape areas that are outstanding by vineyards and orchards. 52.8 % of all second homes in Slovenia in 1991 were located in these two regions.
- mountainous, undulated and littoral areas, which are outstanding by high landscape suitability for the outdoor recreation activities, and also by the furnishing with tourist infrastructure.

The factors enabling, even stimulating, and influencing the location of second home have already been highlighted several times in numerous papers originating from different European regions. It must be emphasized that certain special factors were crucial in Slovenia at the origination of this effect of nearby recreation. Of them, the following must be mentioned. By the year 1990, the possibilities of investing the surpluss money of individuals had been generally limited due to restricted private investments and extent of private ownership (e.g. the number of flats). Several years of high inflation rate did not stimulate the saving of domestic currency. It was extremely favourable to take a bank credit with the fixed interests in such inflation conditions. And last but not least, the building of second home in a "classless" society was one of the possibilities for gaining prestige or establishing personal reputation. Besides, it must be taken into consideration that a certain percentage of second homes were partly built by the owners themselves.

The fact was also important, that in the process of abandoning agrarian activities and depopulation, the autochthonous population in rural areas were very interested in selling less valuable lands to the future owners of second homes. This is actually a complex of special conditions which resulted from the past social conditions.

The distribution of second homes in Slovenia reveals quite diverse recreational motivations of the owners, which is also exposed in the above-mentioned results of the survey.

The first type consists of second homes at which the recreation and working or supply motivations of the owners are intertwined. This type is typical of vinegrowing areas and closer surroundings of cities, where a second home, as a rule, has the adjacent vineyard, orchard and vegetable garden. This type is especially typical of vinegrowing regions where the ownership of vineyard and home-made wine have ever since represented a "special delight" and a symbol of prestige.

The second type consists of second homes which are intended for the recreation activity, above all. They are connected with the areas of proper recreational landscape suitability, i.e., the mountain- and the littoral tourist places.

The third type consists of second homes with which people only wish to be in the rural environment without some special recreational suitability, i.e., the owners do not have any specific motivations.

* * *

It is evident from the survey, that alpine skiing has an important position among the explicit sports activities within the nearby recreation. A rough estimate often occurs in printed media that 350,000 Slovenians practice skiing, and thus, this recreation activity is considered as "Slovenian national sport". The foregoing number does not comprise data on the frequency of practising this activity. Irrespective of this fact, it was exactly skiing, besides second homes, which induced more evident landscape effects after the year 1975. This recreation activity was not stimulated only by the rise of standard of living, but also by the psychological factors (fashion, for example), and the general social support (e.g. a ski-week in elementary schools as a part of regular education process; the financing of skiing infrastructure from municipal- or the state budgets, or, the public means).

Geographical effects of this activity became evident through the arrangement of new ski fields, which are only of regional or local significance. Namely, a desire of individual municipalities was important in the past, to have their "own" winter sports center. Thus, 46 ski fields emerged, which are scattered in the Alpine and subalpine regions and on the Dinaric high plateaus, and they only have the prevailing function of excursion destinations. This desire stimulated the emergence of ski fields also in the areas of unreliable snow cover, which has eventually caused the problems of who should cover the costs of non-profitable skiing infrastructure.

Sunbathing and bathing are, in spite of a short summer period with the real summer heat, an especially desired form of spending leisure time. Owing to the over-pollution of the majority of Slovenian rivers, particularly in the urbanized areas and the areas of water regulation, with which warmer side branches of rivers and river sandbanks were eliminated, people were deprived of the river banks. Thus, the majority of Slovenian urban population reconciled with the fact – by taking into account the capacities of swimming pools in cities, which are too small – that they can also afford bathing periodically, by taking periodic trips to the seashore, besides the uninterrupted longer leisure bathing during vacations. Although the seashore is rather distant for the majority of Slovenian population for making a short trip at weekends only, a certain percentage of the nearby recreation is also oriented towards the sea, particularly from central and western Slovenia.

A deficit of bathing areas, either because of river pollution or due to the small capacities of the seashore and lakeshores, resulted in the increased utilization of spa complexes.

Bathing as an important form of spending leisure time significantly contributed to the construction of "subtropical" or "amusement pools" in most of the traditional, hitherto mainly tourist-health resorts with thermal waters. Thus, it was exactly the nearby recreation with its demands that induced the transformation of the explicit health resorts to more or less emphasised recreational tourist resorts.